

**T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILÂP TARİHİ BİLİM DALI**

**1946 YILINDA ANTİ DEMOKRATİK KANUNLAR ÜZERİNDE
YAPILAN DEMOKRATİKLEŞME ÇABALARI VE BUNLARIN
BASIN VE KAMUOYUNDA YANSIMALARI**

ABDULLAH KARABACAK

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN

Prof. Dr. OSMAN AKANDERE

KONYA- 2011

T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

BİLİMSEL ETİK SAYFASI

Bu tezin proje safhasından sonuçlanmasına kadarki bütün süreçlerde bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.

Abdullah KARABACAK

T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

YÜKSEK LİSANS TEZİ KABUL FORMU

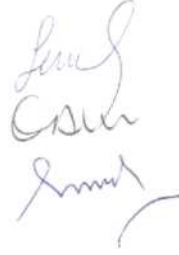
Abdullah KARABACAK tarafından hazırlanan “1946 Yılında Anti Demokratik Kanunlar Üzerinde Yapılan Demokratikleşme Çabaları ve Bunların Basın ve Kamuoyunda Yansımaları” başlıklı bu çalışma 24/08/2011 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği ile başarılı bulunarak, jürimiz tarafından yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Ünvanı, Adı Soyadı

Doç. Dr. Yaşar SEMGZ (Juri Başkanı)

Prof. Dr. Osman AKANDERE (Danışman)

Yrd. Doç Dr. Ömer AKDAĞ (Üye)

ÖNSÖZ

Bu çalışmayı yapmakla sınırı belli olan dönemde çıkarılan veya öncesinde çıkarılmış olup, etkilerinin devam ettiği, demokratik olmayan kanunların neler olduğunu saptayarak bunların basında ve toplum hayatına nasıl yansıdığını ortaya koymaya çalıştım.

Tek-parti döneminde ve çok partili hayata geçişle birlikteki süreçte baktığımız zaman ciddi manada anti-demokratik kanunlar göze çarpmaktadır. Bunlar yalnız çıkarıldığı zaman dilimini değil kendinden sonraki gelecek dönemleri de etkilemiştir.

Anti-demokratik kanunların olduğu bir yerde tam anlamıyla demokrasiden söz etmek mümkün değildir. Bu kanunların kaldırılmasıyla toplumun demokratikleşme sürecinin hız kazanmasının yanında toplumsal eşitlik, adalet, hak ve hürriyet alanlarında da hızlı bir ilerleme sürecine geçilmiş olacaktır.

Çalışmamda yardımlarını esirgemeyen danışman hocam sayın Prof. Dr. Osman AKANDERE ve sayın Doç. Dr. Yaşar SEMİZ hocama teşekkürü bir borç bilirim.

ABDULLAH KARABACAK

ÖZET

1930 yılındaki Serbest Fırka denemesinden sonra Halk Partisi için tek-parti yönetiminin pekiştirilmesi dönemine girilmiştir. Gerek parti programında yapılan çalışmalar, gerekse Türk Ocaklarının kapatılıp Halk evlerine geçiş süreci, bu amaca yönelik çalışmalar olmuştur. İsmet İnönü'nün Milli Şef olmasıyla tek-parti ideolojisi daha da etkin bir hale gelmiş bulunmaktadır.

Tek-parti döneminde toplumun tek-parti yönetimine karşı olumsuz tavır almasına sebep olan bir takım uygulamalar ve kanunlar yapılmış, anti-demokratik olarak niteleyebileceğimiz bu uygulamalar toplumun özellikle sosyo-ekonomik yaşantısında büyük sancılara yol açmıştır. İkinci Dünya Savaşı yıllarında ekonomik hayatta uygulamaya konan Milli Korunma Kanunu, Varlık Vergisi Kanunu, Toprak Mahsulleri Ofisi gibi kanunlar ekonominin kötü gidişine çare olmadığı gibi siyasal iktidara karşı toplumsal bir muhalefet yaratmıştır.

Matbuat Kanunundaki hükümete gazete kapatmak yetkisi, İş Kanununa aykırı bir şekilde insanların zorunlu çalışmaya tabi tutulması ve hafta tatillerinin verilmemesi fazla mesai uygulamalarına karşın ücretlerin düşüklüğü, işçilere sendikal haklarının verilmeyişi, Milli Korunma Kanuna dayanarak hükümetin tarım ürünlerine el koyması, Cemiyetler Kanunu gereğince iktidarın dışında siyasal bir teşekküle izin verilmeyişi, Polis Vazife ve Salahiyetler Kanununun 18. maddesinin kişi hürriyetlerine aykırı bir şekilde kullanılması, Seçimlerin çift dereceli yapılıp, seçmen iradesinin seçimlere tam yansıtılmayışı ve seçimlerde uygulanan acık-oy, gizli-tasnif ilkesi, Üniversiteler Kanuna aykırı olarak öğretim üyelerinin haksız yere üniversiteden atılması gibi uygulamalar tek-parti yönetimine karşı oluşan toplumsal muhalefeti güçlendirmiştir.

Çok partili hayata geçildikten sonra özellikle Demokrat Parti bu anti-demokratik uygulamaları şiddetle eleştirecektir. CHP ise bu süreç içerisinde anti-demokratik uygulamaları kaldırma ve yumuşatma yoluna gitse de önceden oluşmuş muhalefet bu tepkisini seçimlerde gösterecek ve CHP'ni seçimlerde cezalandıracaktır.

ABSTRACT

After Liberal party experience in the year 1930, for People's Party, the period for reinforcing one party-administration was entered. Both the works carried out toward party program and the process for passing to People's Houses after Turkish Hearths became the works toward this aim. Following that İsmet İnönü becomes National Chief; the ideology of one party became more effective.

During one party period, some applications and codes causing the society to take negative attitude against one party administration, were made and these applications we can say that they are anti-democratic resulted in great pains in the life of society, especially socioeconomically. The codes such as National Conservation Code, Code of Capital Tax, Code on Soil Products Office, implemented In the years of Second World War were not only a solution for retrograding of economy but also created a social opposition against political power.

The applications such as the power to close newspaper given to the government in Code of Press; subjecting the humans to the obligatory working and not paying the week-end wage, violating the labor law; low wages despite overtime works applications, not giving their union rights to the workers; confiscating of government the agricultural products, based on Code of National conservation, not permitting any political organization other than the party in power in accordance with Association Law; using 18th item of law of police powers in the way of violating personal liberty; carrying out the elections in double-stage and thus not fully reflecting the will of voters to the elections and the principle "open vote and classifications secretly"; and dismissing the lecturers gratuitously from the university, violating the code on universities strengthened the social opposition forming one party administration.

After proceeding to the multi-partied life, especially Democrat Party will strongly criticize these antidemocratic applications, while CHP went to way of demolishing and mitigating the antidemocratic application, but pre-formed opposition will show its reaction during election and punish CHP in the election.

KISALTMALAR

a. g. e.	: Adı geçen eser
a. g. m.	: Adı geçen makale
a. g. t.	: Adı geçen tez
A.Ü.	: Ankara Üniversitesi
A. Ü. S. B. F.	: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi
CHP	: Cumhuriyet Halk Partisi
CHF	: Cumhuriyet Halk Fırkası
C.	: Cilt
DP	: Demokrat Parti
D. T. C. F.	: Dil Tarih Coğrafya Fakültesi
d.	: Dönem
İ.Ü.	: İstanbul Üniversitesi
İ. Ü. İ. F.	: İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi
MKK	: Milli Korunma Kanunu
md.	: Madde
S.Ü.	: Selçuk Üniversitesi
SCF	: Serbest Cumhuriyet Fırkası
S.	: Sayı
s.	: Sayfa
TCK	: Türk Ceza Kanunu
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TBMM Z.C.	: Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi
TBMM T.D.	: Türkiye Büyük Millet Meclisi Tutanak Defteri

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	I
ÖZET	II
ABSTRACT	III
KISALTMALAR.....	IV
GİRİŞ.....	1

I. BÖLÜM

TÜRKİYEDE İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI YILLARINDA ANTI-DEMOKRATİK

KANUNLAR VE UYGULAMALARI

A) Türkiye’de Tek-Parti Yönetiminin Güçlendirilmesine Yönelik Çabalar	14
1. İsmet İnönü’nün Cumhurbaşkanlığına Getirilmesi ve Milli Şef İlan Edilmesi	14
2. Milli Şef İdaresinde Türkiye’de Otoriter Bir Yapının Oluşturulmasına Yönelik Çabalar	16
a) Siyasal Yapıda.....	16
b) Toplumsal Hayatta	17
B) Savaş Yıllarında Anti-Demokratik Kanunların Durumu	18
1. Uygulamaya Konulan Yeni Kanunlar	18
a) Milli Korunma Kanunu	18
b) Varlık Vergisi Kanunu	21
c) Toprak Mahsulleri Ofisi Vergisi	23
2. Yürürlükte Olan Anti-Demokratik Kanunlarda Yapılan Değişiklikler	24
a) Matbuat Kanunu	24
b) Milli Korunma Kanunu	28
c) İş Kanunu	30
d) Seçim Kanunu	32
C) Anti-Demokratik Kanunların Uygulanmasının Yarattığı Tepkiler	33
a) Siyasal Tepkiler.....	33
b) Toplumsal Tepkiler	36
D) Anti-Demokratik Kanunlarla İlgili Basın ve Kamuoyuna Yansıyan Tepkiler.....	39
a) Basına Yansıyan Tepkiler	39
b) Kamuoyuna Yansıyan Tepkiler	43

II. BÖLÜM
TÜRKİYE’NİN DEMOKRATİKLEŞME SÜRECİNDE ANTI-DEMOKRATİK
KANUNLARIN
DURUMU

A) II. Dünya Savaşı Sonrasında Dünya’da ve Türkiye’de Oluşan Demokrasi	
Çabaları	45
B) Türkiye’de Çok Partili Hayata Geçiş Çabaları ve Yeni Partilerin Kurulması	47
C) 1946 Yılı Başlarında Anti-Demokratik Kanunların Durumu ve Oluşan Tepkiler	51
1. Siyasi Çevrelerde Oluşan Tepkiler.....	51
a) Demokrat Partinin Anti Demokratik Kanunlara Bakışı.....	51
b) Diğer Muhalif Partilerin Anti- Demokratik Kanunlara Bakışı	53
2. Kamuoyu ve Basında Oluşan Tepkiler.....	54
a) Kamuoyun Anti-Demokratik Kanunlara Bakışı.....	54
b) Basının Anti-Demokratik Kanunlara Bakışı	62
D) CHP’nin Anti-Demokratik Kanunlara Yönelik Politikası	69
1. Yönetiminin Anti-Demokratik Kanunlara Bakışı	69
2. CHP Milletvekillerinin Anti-Demokratik Kanunlara Bakışı.....	72
3. CHP’li Basın Organlarının Anti-Demokratik Kanunlara Bakışı.....	74

III. BÖLÜM

ANTI-DEMOKRATİK KANUNLARIN KALDIRILMASI

A) Anti-Demokratik Kanunların Kaldırılmasına Yönelik Çalışmalar	76
1. CHP Bünyesinde Anti-Demokratik Kanunların Kaldırılmasına Yönelik Oluşan Görüş ve Yapılan Çalışmalar	76
2. DP’nin Anti-Demokratik Kanunların Kaldırılmasına Yönelik Çalışmaları.....	78
3. Anti-Demokratik Kanunların Kaldırılmasıyla İlgili TBMM’de Yapılan Görüşmeler	80
4. Anti-Demokratik Kanunlarda Yapılan Değişiklikler	86
a) Kaldırılan Kanunlar.....	86
1. Varlık Vergisi Kanunu	86
2. Toprak Mahsulleri Ofisi Vergisi	88
b) Değiştirilen Kanunlar.....	89

VII

1. Seçim Kanunu	89
2. Matbuat Kanunu	91
3. Milli Korunma Kanunu	96
4. İş Kanunu	98
5. Cemiyetler Kanunu	99
6. Üniversiteler Kanunu	105
7. Polis Vazife ve Salâhiyetleri Kanunu.....	107
B) Anti-Demokratik Kanunların Kaldırılmasının Yansımaları.....	108
1. Siyasi Çevrelerde Yansımaları	108
2. Basın ve Kamuoyundaki Yansımaları	110
SONUÇ.....	113
EKLER.....	119
EK-1	119
EK-2	125
KAYNAKÇA	128

GİRİŞ

Anti-demokratik demek, demokrasi karşıtı, demokratik olmayan, kendi görüşü dışındaki görüşlere karşı tahammülü olmayan anlamındadır. Demokrasilerde Anti-demokratik uygulamaların yeri yoktur. Toplumun yapısına uygun olmayan kanunlar ve yasaların çıkarılması, geçmişte çıkarılıp, ihtiyaçları karşılamayan kanunların ıslah edilememesi, toplumda sosyal adalet ve toplumsal huzur mekanizmasını zedelemektedir. Demokrasinin gelişmesi için gereken unsurlardan biride anti-demokratik uygulamalardan ve yasalardan kurtulmaktır.

Tezimizin başlıca konusu olan anti-demokratik kanunlar ise; Matbuat Kanunu, Cemiyetler Kanunu, Polis Vazife ve Salahiyetleri Kanunu, İş Kanunu, Milli Korunma Kanunu, Seçim Kanunu ve Üniversiteler Kanunudur.

1930 yılında siyasal iktidarın icraatlarının denetlenmesini sağlaması, Cumhuriyetin ve çok partili demokrasinin gereğinin yerine getirilmesi ve toplumun siyasal eğilimlerinin belirlenmesi gibi sebeplerle yapay bir muhalefet partisi olarak “ Serbest Cumhuriyet Fırkası” kurulmuştur.¹

1930 yılının son ayları CHF’ nin toplumun büyük bir kesiminin sorunlarını çözmedeki yetersiz kalışının ortaya çıktığı aylardır.² Serbest Cumhuriyet Fırkasının kurulması ile toplumun Halk Fırkasına karşı tutumu yoklanmak istenmiş, Halk Fırkasının bu durumdan ders çıkarması gerekirken, hükümet halkın ekonomik ve sosyal sorunlarına eğilme noktasında yetersiz kalmıştır.³

SCF’ nin toplum nazarında itibar görmesi 1930 yılından önce yapılan yeniliklerin halk tarafından benimsenmesi noktasında Halk Fırkasının yetersiz kalışının göstergesi olmuş ve bundan sonraki yapılan çalışmalar bu yetersizliği giderme gayretleri üzerinde toplanmıştır.⁴

¹ Osman Akandere, **Milli Şef Dönemi (1938- 1945)**, İstanbul 1998, s. 23

² Necdet Ekinci, **Türkiye’de Çok Partili Hayata Geçişte Dış Etkenler**, İstanbul 1997, s. 83

³ Ahmet Ağaoğlu, **Serbest Fırka Hatıraları**, İstanbul 1994, s. 120

⁴ Esat Öz, **Tek Parti Yönetimi ve Siyasal Katılım**, Ankara 1992, s. 107

SCF'ye karşı toplum tarafından gösterilen ilgi neticesinde Halk Fırkası yöneticileri tek-parti sistemi üzerinde durmuşlar ve yapılan çalışmaların amacı tek-parti sistemini meşru göstermek ve korumak noktasında birleşmiştir.⁵

Tek-parti yönetiminin ideolojisinin oluşumunun başladığı bu yıllarda dikkat çeken bir başka husus ise güçlü siyasal iktidarlar otoriter rejimlerle yönetilen ülkelerde bulunmaktadır. Yaşanan olaylar ülke yöneticileri arasında daha güçlü bir siyasal iktidar arayışının zorunlu olduğu kansını uyandırdığından kamuoyunun gözü bu ülkelere çevrilmiştir.⁶

CHF'nın 1931 yılı programı tek-partinin gücünü, otoritesini pekiştirmeyi hedefleyen ilke ve hedefleri de içermektedir. Bu konuda şöyle denmektedir:” Bütün inkılap neticelerini ve vatandaşın tam emniyetini milli nizam ve inzihata, dahili ve adli teşkilat ve kanunlarıyla koruyan ve hiçbir hadise ve tesir önünde sarsılmayan bir hükümet otoritesi kurmak ve işletmek işlerimizin temelidir.” Anlaşılabacağı üzere tek parti yönetimi çerçevesinde güçlü bir otorite kurmak hedeflenmiştir.⁷

1931 ve 1932 yıllarında gerçekleşen Türk Ocaklarından Halk evlerine geçiş, tek-parti yönetiminin yerleşmesi sürecinde önemli bir konuma sahiptir.⁸ 10 Nisan 1931 günü Ankara'da olağanüstü bir genel kurul toplantısı yapan Türk Ocakları örgütü tasviye kararı olarak CHF ile birleşmiştir. Burada dikkat çekilmesi gereken nokta Türk Ocaklarının yöneticisi ve üyeleri zaten CHF'lıdır. CHF kendinden başka bir teşekkülün varlığını istememektedir.⁹

Partinin daha organize ve aktif bir yapıya kavuşturulması amacıyla halk evleri ve halk kadroları gibi teşkilatlanmaya gidilmesi tek-parti yönetiminin toplumu önceki yıllara oranla daha yoğun bir biçimde yönlendirmek ve eğitmek istediğini göstermektedir.¹⁰

⁵ Akandere, a. g. e., s. 24

⁶ Çetin Yetkin, **Türkiye'de Tek Parti Yönetimi (1930-1945)**, 1983, s. 41

⁷ Tevfik Çavdar, **Türkiye'nin Demokrasi Tarihi (1839-1950)**, Ankara 1999, s. 324

⁸ Öz, a. g. e., s. 108

⁹ Mete Tuncay, **Türkiye Cumhuriyetinde Tek-Parti Yönetiminin Kurulması**, Ankara 1981, s. 298

¹⁰ Akandere, a. g. e., s. 24

9 Mayıs 1935 tarihinde toplanan Cumhuriyet Halk Partisi Dördüncü Büyük Kurultayında, Parti devlet bütünleşmesi sağlanmıştır.¹¹ Parti devlet bütünleşmesinden sonra, Parti hükümet teşkilatına değil, hükümet teşkilatı partiye egemen oldu.¹²

Tek-parti sisteminin güçlendirilmesi yönündeki bir başka girişim ise Cumhuriyet Halk Partisinin 6 Oku'nun 13 Şubat 1937 tarihinde Anayasaya da girmesi ve Parti ilkelerinin aynı zamanda devletin temel ilkeleri haline girmesi ile gerçekleşmiştir.¹³

Tek-parti dönemi içinde uygulamaya konulan toplumsal, ekonomik ve siyasal hayattaki bazı düzenleme ve kanunları anti-demokratik olarak niteleyeceğiz. Tezimizin temel konusu olan bu kanunlara genel olarak göz atacak olursak;

Yürürlüğe giren ilk matbuat kanunumuz 19 Temmuz 1909 tarihlidir. Bu kanuna göre: mahcur ve hukuku medeniyeden sakit olmayan, “ sahtekârlık, dolandırıcılık, emniyeti sui istimal” gibi kötü ahlâka delâlet eden fiillerden biriyle hüküm giymemiş ve 25 yaşını bitirmiş olan herkes gazete çıkarabilir. Ancak gazete hangi dilde çıkarılacaksa gazetecinin o dilde yazı yazacak kadar bilgili olması gerekir.

Gazete çıkarmak için izin almaya, inanca akçesi yatırmaya lüzum yoktu. Beyanname vererek ilmühaber almak kâfi idi. Kanun 1912 ve 1913 yıllarında değişikliğe uğramış, gazete çıkarmak için belirli oranlarda teminat akçesi alınmaya başlamış, devletin iç ve dış güvenliğini, bozacak şekilde yayın yapan gazete ve dergilerin Bakanlar Kurulu kararı ile “muvakkaten” kapatılabileceği bildirilmişti.

Mütareke yıllarında İstanbul Hükümeti basın sansürünü 9 Şubat 1919 ve 6 Ağustos 1920 tarihli kararnameleriyle çok ağırlaştırmıştı. Her türlü gazete, dergi, kitap sansür heyetinin izni olmadan basılmayacaktı. Eğer basılırsa, toplattırılacak, sorumlu müdürler ve basicıları, hatta satıcıları suç ortağı sayılarak hapis ve para cezalarına çarptırılacaktı.¹⁴

¹¹ Cemil Koçak, **Siyasi Tarih (1923-1950)**, Türkiye Tarihi, C. 4, İstanbul 2000, s.156

¹² Şükrü Karatepe, **Tek Parti Dönemi**, İstanbul 1997, s.44

¹³ Koçak, **a, g. e.**,s. 157

¹⁴ Süheyp Derbil, “*Yayın Hürriyeti ve Basın Polisi*” **A. Ü. Hukuk Fakültesi Dergisi**, C.2, S.2-3, 1945, s.149

Cumhuriyetin ilk yıllarındaki basınının durumu ise; yönetimle basın arasındaki ilişkilerin seyri, eleştiri özgürlüğünün sınırlarının oluşturulması noktasındadır. Yeni bir siyasal yapı kurulurken basından beklenen şey eleştiri yapmak değil yönetime destek verilmesidir.¹⁵

Yönetimin basın üzerindeki etkisi ciddi bir şekilde hissettirilerek 3 Kasım 1923'de Matbuat Kanuna muadil bir madde ile Cumhurbaşkanı hakkında basında çıkacak olumsuz görüşlerin üç aydan üç yıla kadar cezalandırılacağı belirtilmiştir.¹⁶

Şeyh Sait Ayaklanması üzerine, 1925'de çıkarılan Takrir-i Sükûn Kanunuyla birçok gazete ve dergiler kapatılmış, gazeteciler İstiklâl Mahkemesinde yargılanmışlardır. Serbest Fırka denemesinin ardından muhalif basın yine baskılara uğramıştır.1933'de ise İçişleri Bakanlığına bağlı bir Matbuat Umum Müdürlüğü Kuruldu.¹⁷

1909 Matbuat Kanunu yürürlükten kaldıran 1931 Matbuat Kanununun bazı maddeleri şunlardır: Basın özgürlüğü ve basılı eserlerin yayını bu yasa da sayılı hükümlere bağlıdır. Gazete ve dergi sahiplerinde şu kayıt ve niteliklerin bulunması şarttır: Vatan, Ulusal Savaş, Cumhuriyet ve devrim aleyhinde bulup da herhangi bir divan mahkeme tarafından mahkûm olmamak. Ulusal Savaşta işgal altında düşman emellerine hizmet edici yayın yapmamış olmamak gerekmektedir. Bireylerin kişisel ve özel yaşamlarını ima yoluyla bile olsa yayınlayanlar para ve hapis cezalarına çarptırılmaktadırlar. İntihar olaylarını, o yerin en büyük zabıta memurundan izin almaksızın yayınlamak yasaktır. TBMM üyelerine, Bakanlar Kuruluna ve devlet memurlarının şeref ve onurlarını kırıcı, zan altında bırakıcı yayın yapanlar para ve hapis cezasına çarptırılmaktadırlar.¹⁸ Kanunun en önemli maddesi olan 50. maddesinde şöyle denmektedir: Ülkenin genel politikasına dokunacak yayınlardan dolayı Bakanlar Kurulu kararı ile gazete ve dergiler geçici olarak kapatılabilirler. Kapatılan gazetenin sorumluları başka bir adla gazete çıkaramazlar.¹⁹

¹⁵ Nilgün Gürkan, **Türkiye'de Demokrasiye Geçişte Basın (1945-1950)**, İstanbul 1998, s. 34

¹⁶ Mustafa Yılmaz, Yasemin Doğaner, "1961-1973 Yılları Arasında Bakanlar Kurulu Kararı İle Yasaklanan Yayınlar", **A.Ü. Atatürk Yolu**, C.10, S.37-38, 2006, s. 249

¹⁷ Sina Akşin, "Atatürk Döneminde Demokrasi", **A.Ü. S. B. F. Dergisi**, C.47, S. 1-2, 1992, s. 246

¹⁸ Nurşen Yazıcı, "1930'a Kadar Basının Durumu ve 1931 Matbuat Kanunu", **A.Ü. Atatürk Yolu**, C.5, S.18, 1996, s. 148

¹⁹ Hıfzı Topuz, **100 Soruda Türk Basın Tarihi**, İstanbul 1973, s. 152

Matbuat Kanunu, 28 Haziran 1938 tarihinde önemli ölçüde değiştirilmişti. Yasanın ilk halinde sadece beyanname verilmesi yeterli görülmüşken 1938 yılında yapılan bir değişiklikle yayın çıkarmak isteyenlerin, buldukları yerin en büyük mülki idare amirinden izin alma koşulu getirilmişti. Bu şekilde hükümet yeni bir yayın çıkıp çıkmayacağına karar verme yetkisine sahip oluyordu. Yasaya göre gazete ve mecmua sahiplerinin 21 yaşını bitirmiş, yüksek okul veya lise mezunu, yabancı bir devletin hizmetine girmemiş, belirli suçlardan mahkûm olmamaları gerekiyordu.²⁰

25 Temmuz 1931 de çıkarılan 1881 sayılı Matbuat Kanunu üzerinde 1932, 1933, 1934, 1938, 1940 yıllarında değişiklikler yapılmıştır. Yapılan değişiklikler; neşirden sonra; devlete ve millete dokunacak muzır neşriyatı önlemek üzere hükümete bir takım salâhiyetlerin tanınması noktasında toplanır.²¹

Cemiyetler Kanunu mevzuuna gelince, dernek kurma hakkı Osmanlı İmparatorluğu devrinde hiçbir suretle tanınmamıştı. 1876 Kanunu Esasi’de bile cemiyetler hakkında bir hükme rastlanmıyordu. 1909 yılında Kanunu Esasi’de yapılan bazı değişiklikler arasında Osmanlılarda cemiyet kurma hakkı tanındığından, ancak bundan sonra modern manada ilk derneklerin kurulduğunu ve bu arada siyasi partilerin meşru bir şekilde teşkilatlandığını görüyoruz. 3 Ağustos 1909 yılında Cemiyetler Kanunu adıyla bir kanun yayınlanmıştır.²²

1924 Anayasası ile Türkiye’de cemiyet kurma hak ve hürriyeti getirilmiş olup, cemiyetlerin kanunlarla sınırlandırılmayacağı hükmü belirtilmiştir. 1909 tarihli Cemiyetler Kanunu üzerinde yapılan bazı değişikliklerle 1938 senesine kadar yürürlükte kalmıştır. 28. 6. 1938 ise yeni Cemiyetler Kanunu yürürlüğe girmiştir. 1938 öncesi dönemde cemiyet kurma hususunda serbestlik öngörülürken uygulama noktasında bu göz ardı edilmiştir. 1930 yılında Serbest Fırka denemesinden sonra CHP’nin dışında herhangi bir siyasal oluşum yer almamıştır. Hukuken siyasi bir parti kurmak serbest fakat tek-parti yönetimi olduğundan siyasal amaçlı bir cemiyet kurmak mümkün değildir. 1938’den sonrası dönemde ise, siyasal bir cemiyet ya da bir parti kurmak iktidarın iznine bağlı olmaktadır.²³

²⁰ Cemil Koçak, **Türkiye’de İki Partili Siyasi Sistemin Kuruluş Yılları (1945- 1950), İkinci Parti**, C.1, İstanbul 2010, s. 137-138

²¹ Fuat Süreyya Oral, **Cumhuriyet Basın Tarihi (1923- 1973)**, Ankara 1973, s.121

²² Hasan Refik Ertug, “ *Cemiyetler Kanundaki Değişiklik*”, **Siyasi İlimler Mecmuası**, S.185, 1946, s. 213-214

²³ Akandere, **a. g. e.**, s. 225

1938 tarihli Cemiyetler Kanununun karakteri özellikle yasak cemiyetlerin yer aldığı 9 maddede tezahür etmiştir. Bu maddeye göre kurulması yasaklanan cemiyetler şunlardır: 1. Devletin mülki bütünlüğünü bozmaya çalışan. 2. Devlet rejimine aykırı maksat ve gaye güden. 3. Emniyet ve asayişe umumi ahlak ve adaba ve gayesi kanunlara uymayan 4. Siyasal ve milli birliği bozan 5. Din, mezhep ve tarikat esasına dayanan 6. Yeterlilik ve yabancılık gibi yurttaşlar arasında ayrılık uyandıran 7. Bölgeci maksat güden ve unvan taşıyan 8. Aile, cemaat, ırk, cins ve sınıf esasına veya adına dayanan, 9. Gizli tutulan, gayesini saklayan.²⁴

İktidar partisi kendi denetimlerindeki dernekleri hoşgörü ile karşılayıp kendi amaçları doğrultusunda kullanırken solcu kimliği taşıyan dernekler baskı altında tutulup çalışmaları engellenmiş ve yasaklanmışlardır.²⁵

Tek-parti yönetimine karşı iç muhalefetin hoşnutsuzluğun oluşmasında önemli bir rolü olan diğer bir kanun 4 Temmuz 1934 tarih ve 2559 sayılı Polis Vazife ve Salâhiyet Kanunu'dur. Bu kanun 28 maddeden ibaret olup görev ve yetkilerin kullanılmasının hukuki dayanağı nitelindedir.²⁶

Bu kanunu tamamlayıcı mahiyette 7 Nisan 1938 tarihli ve 8501 No'lu "Polis Vazife ve Salâhiyet Nizamnamesi" neşredilmiştir. Bu kanunun 18. maddesi ile polise fevkalade yetkiler tanınmıştır. Kanunun 18. maddesi "Fevkalade hallerde devletin emniyet ve hizmetini ve içtimai nizamını tehdit ve ihlal kabiliyetini haiz vaziyetlerde bu hal ve vaziyetleri ihdas edeceklerinde veya devamına müessir olacaklarına şüphe edilenleri, sebep ortadan kalkıncaya kadar polis nezaret altında tutabilir ve umumi ve hususi nakil vasıtalarına vaziyet edebilir. Bu hal ve vaziyetinde devamının takdiri en büyük mülkiye amirine aittir" denmektedir.²⁷

Polis Vazife ve Salâhiyeti Kanununun gerekçesinde:

Zabıta teşkilat ve kavanini (kanunları) intizam ve inzibatı (kamu düzen ve güvenliğin) temin ve istikrarına matuf olan memnu (yasak) fiillerin ikamı (yapılmasını)

²⁴ Akandere, a. g. e., s. 225- 226

²⁵ M. Şehmuz Güzel, **Türk Usulü Demokrasi**, Ankara 1997, s. 113

²⁶ Eyüp Şahin, "Türk Zabıta Yapılanmasının Tarihi Gelişimi", **Polis Dergisi**, S.38, 2004, s. 164

²⁷ Akandere, a. g. e., s. 233

daima men ve ikadan (yapılmasından) evvel de icap eden tadabiri manlayı ittihaz ve ifa (önleyici tedbirleri düşünüp alma) vazife ve salâhiyetine haizdir.

Polisin eskisine nispetle çok şümüllü bir mahiyet alan ve artan vazifeleri karşısında muhtelif kanuni mevzuat ile tenakus etmiş (azalmış) olan salâhiyetinin iadesi memleketin daima muhtaç olduğu huzur ve sükunun ve asayişin devamlı istikrarını temin noktai nazarından(açısından) çok lüzumludur.

İçtimai bünyemizi (sosyal yapımızı) tahrip eden işret (içki), kumar ve alelümum uyuşturucu mevat (her çeşit uyuşturucu maddeler) ile fuhuş ve ahlâk adaba umumiyeği muhil (genel ahlâkı bozan) ahval ve neşriyata ve bu gibi tufeyli (asalak) harekât ve müesseselere karşı Cumhuriyet Hükümeti zaten esaslı bir mücadele halindedir.

Vatandaşların ahlakını istismar ederek menfi yollardan yürüyen kirlî ruhlu eşhas (kişiler) ve müesseselerin (kuruluşların) faaliyetlerine set çekmek, ammenin selamet ve huzur için elzem ve bu da polise verilen ve verilecek olan salâhiyetlerle mümkündür.

Evvelce polise verilmiş olan bazı kanuni salâhiyetlerin, yeni çıkan adli kanunlarla tehdit veya refedildiğinden (kaldırıldığından) bahisle, adli makamat (makamlar) ile zabıta arasında her an zaman ihtilaflar tahaddüs etmekte (doğmakta) ve devam eden bu noktai nazar ihtilafından binnetice emniyeti amme müteessir olduğu gibi memnu ef' al müteşebbislerinin de (görüş farklılığında sonuç olarak kamu güvenliği etkilendiği gibi kanunlara karşı gelmeye kalkanlarında) cüretlerini artırmaktadır.

Zabıta memurlarının vazifelerini ifa ederken salâhiyetlerini istima (yetkilerini kullanma) hususunda mevcut kanunların muhtelif ve müteredit (açıkça anlaşılır olmayan) hükümleri karşısında, arzedilen ihtilâflar yüzünden tereddüde düştükleri ve tedabiri mania ittihazın da (önleyici tedbirlerin alınmasında) ve hadisatın (olayların) karşılanmasında ve akabı vakada (olay sonrasında) zâfa duçar oldukları (etkisiz kaldıkları) ve binnetice(sonuç olarak) asayişin ihlâlline sebebiyet verecek vaziyetler ihdas ettikleri (durumlar yaratıkları) vekayı ile müsbet (olaylarla sabit) bir keyfiyettir.

Bunun için bugünkü Türkiye polisinin evvelce mevcut olan salâhiyetlerin iadesi ve lüzum ve ihtiyaca göre yeni salâhiyetlerle teçhiz edilmesi memleketin yüksek menfaatleri icabıdır.

Bu vazife ve salâhiyetlerin zabıta memurlarınca sarahaten ve vazıhan (açık ve anlaşılacak şekilde) bilinmesi, tatbikatta tereddütsüz icraar yapılmasını ve adli vezaifin (vazifelerin) de ihtilafsız ve mütekâmil (tartışmasız ve gelişmiş) bir şekilde ifasını temin edecektir.

Bu suretle polise ait vazife ve salâhiyetlerin bir araya telifi ile muayyen ve müsbet (toplanması ile belli ve olumlu) bir şekilde ve bir kanun halinde tedvini (düzenlenmesi) icap etmiş ve polisin vazife ve salâhiyetlerini umumiyet itibarile gösteren iş bu kanun lâyihası vücuda getirilmiştir.

Takdim kılınan bu kanun lâyihası bilhassa Vilayetler İdaresi, Türk Ceza ve Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunları ile zabitanın vazife ve salâhiyetlerine temas eden diğer muhtelif kanunlar göz önünde bulundurularak onların çizdiği esaslı hatlardan inhiraf edilmeksizin (ayrılmaksızın) tanzim edilmiştir.²⁸

Polis Vazife ve Salâhiyet Kanunu ile verilmiş olan salâhiyeti bozacak ve içtimai nizamı tehdit ve ihlâl kabiliyetini haiz vaziyetlerde umumi ve hususi, kara, deniz ve hava nakil vasıtalarına el koyabilir. Bu hal ve vaziyetlerin ve devamının takdiri, en büyük mülkiye amirine aittir. Kanunun, bu vasıtaları kullanacak ve idare edecek kimseler hakkında hiçbir şey söylememesi bir eksikliktir.²⁹

Bahsedeceğimiz diğer bir kanun ise İş Kanunudur. Tanzimat döneminde yürürlüğe konulan iş hukukuna ilişkin ilk düzenleme 1865 tarihli Dilaver Paşa Nizamnamesidir. Ayrıca iş ilişkisine ilişkin bazı hükümler 1877 yılında çıkarılan Mecellede yer almıştır. Meşrutiyetin ilanından sonra işçi ve işveren ilişkilerini düzenleyen bazı kanunlar yürürlüğe girmiştir.

²⁸ Tuncay Yılmaz, **Emniyet Teşkilatı Kanunu ile Polis Vazife ve Salâhiyetleri Kanunu**, Ankara 1988, s. 11-12-13

²⁹ Halim Alyot, **Türkiye’de Zabıta (Tarihi Gelişimi ve Bugünkü Durumu)**, Ankara 1947, s. 800-801

İş sözleşmesine ilişkin hükümlerin yer aldığı en önemli düzenleme 1926 yılında kabul edilen Borçlar Kanunudur. Anılan kanun ile işçi-işveren ilişkisinin temelini oluşturan iş sözleşmesi ayrıntılı olarak düzenlenmiştir.³⁰

8 Haziran 1936 tarihinde kabul edilen 3008 sayılı İş Kanunu, İşçilere örgütlenme hakkı vermeyip grev ve lokavtı yasaklamaktadır. Bu kanun 1935 yılında toplanan CHP IV. Büyük Kongresinde alınan kararları ve parti programındaki ilgili düzenlemeleri uygulama alanına aktaran bir özelliğe sahiptir.³¹

Feroz Ahmat İş Kanununa yönelik şu eleştiriyi getirmektedir.” Hükümet işçilerin hayat standartlarındaki düşüşü ve çok ağır çalışma koşullarını protesto etmek için 1934’te bir iş yasası çıkarıldı. Bu yasa 1936’da Mussoli’nin yasaları model alınarak güçlendirildi. İşçilere ne sendika kurmalarına nede grev yapmalarına izin veriliyordu”³²

1930 yılında çıkarılan Genel Sağlık Yasasında kadınların, çocukların, yetişkin işçilerin korunması konusunda bir takım düzenlemeler getirmişti. 1936 iş yasasının kabulüne kadar ülkemizde çalışan kadınlar yetersiz bir koruma altındadır. 1930 yasasına göre 12 yaşından küçük çocuklar, fabrika ve imalathane gibi her türlü sanayi kuruluşları ile maden işlerinde çalıştırılmazlar. Buna karşılık, ticaret, ulaştırma, tarım ve evlerdeki çalışmalar için her hangi bir yaş sınırı saptanmamıştır. 1936 İş Yasası bu boşluğu bir ölçüde doldurabilmiştir.³³

1940 yılında çıkarılan Milli korunma Kanunu ile İş Kanununun birçok maddesi askıya alınmış ya da uyumla alanı bulamamıştır. Ücretli iş mükellefiyetlerinin konmuş, fazla çalışma ile kadın ve çocukların belirli işlerde ve zamanlarda çalışmamalarına ilişkin koruyucu hükümlerine sınırlamalar getirilmiştir, işçiyi korumaya yönelik hükümler etkisini kaybetmiştir.³⁴

³⁰ Huluk Hadi Sümer, **İş Hukuku**, Konya 2008, s.6

³¹ Öz, a. g. e. , s. 120

³² Feroz Ahmad, **Modern Türkiye’nin Oluşumu**, İstanbul 1999, s. 122

³³ Cahit Talas, **Türkiye’nin Açıklamalı Sosyal Politika Tarihi**, İstanbul 1992, s. 88

³⁴ Ahmet Makal, “Türkiye’nin İlk İş Kanunu, 1936 Tarihli ve 3008 Sayılı Yasa”, **TES-İŞ Dergisi**, Ağustos 2003, s. 25

İş hayatının önemli eksiklerinden biride sosyal güvenlik kavramıydı. İnsanın duyduğu en önemli ihtiyaçlardan biri sosyal risklere karşı güvenlidir. Sosyal güvenlik bir terim olarak 1930'lu yıllardan sonra yaygınlaşmış olmakla birlikte bir ihtiyaç olarak insanlıkla doğmuş ve önem kazanmıştır. Türkiye'de modern sosyal güvenlik düzeni 1940'lı yıllarda kurulmaya başlamıştır.³⁵

İktisadi hayatta iktidara önemli yetkiler veren üzerinde duracağımız bir diğer kanun Milli Korunma Kanunu'dur.

9. 1. 1940 Salı günü grup içtimasında Milli İktisadi Koruma Kanunu adı altında hükümete zamanın icaplarına uygun bir harp ekonomisi siyaseti takip edebilmesi için fevkalade salâhiyetler verebilen tasarının görüşmeleri yapılmıştır.³⁶

Kanun; 26 İkinci kanun 1940 tarihinde neşredildiği halde 19 Şubat 1940 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Milli Korunma Kanunu fevkalade haller geçince memleketin zirai, ticari, sınai ve iktisadi teşekküllerinin esas bünyesine bozukluk getirmeyecek şekilde tanzim edilmiştir.³⁷

3780 sayılı Milli Korunma Kanununun da belirtilen fevkalade haller şunlardır:

- A. Umumi veya kısmı seferberlik.
- B. Devletin bir harbe girmesi ihtimali.
- C. Türkiye Cumhuriyetini de alakalandıran yabancı devletler arasındaki savaş hali.³⁸

Yasanın gerekçesinde şu noktalar vurgulanmaktadır: “ Son zamanlarda Avrupa'da hüküm süren siyasi gerginlik sonunda birçok ulus arasındaki bir savaşa dönmüş ve böylece savaş ve savaş tehlikesine yakın hatta uzak ülkeler olağanüstü durum ve koşullar içinde kalmışlardır.

³⁵ Sait Dirlik, “ Türkiye'de Sosyal Güvenlikle İlgili Bazı Düşünceler”, **A. Ü. S. B. F. Dergisi**, C.XL, No:1-4, 1985, s.103

³⁶ Faik Ahmet Barutçu, **Siyasi Hatıralar**, C.1, Ankara 2001, s. 286

³⁷ Sedat Çumralı, **Milli Korunma Kanunu**, Ankara 1943, s. 5

³⁸ **Düstur**, Üçüncü Tertip, C.21, 1940, s. 434

Bu durum özellikle hızlı gelişmesinden ötürü hemen her yerde hükümetlerce alınan olağanüstü tedbirlerle karşılanmaktadır Ülkemizin Avrupa’da süren savaşın dışında olduğu bilinmektedir. Bununla beraber ulusal yaşantımızda bu durumun etkilerini önlemek ve öteki bakımlardan olduğu kadar ekonomi bakımından da koruyucu ve savunucu tedbirler alma zorunluluğu karşısındayız. Bu zorunluluktan ötürü Milli Korunma Kanunu adı altında hazırlanan bir kanun tasarısı Yüksek Meclise sunulmuştur. Bu tasarı ile Cumhuriyet Hükümeti Yüksek Meclisten durumun gerektirdiği yetkilerin verilmesini istemektedir.”³⁹

Savaş yılları Türkiye’yi şiddetli bir ekonomik zorluklara uğratmış ve ekonomik hayatta devlet müdahalesi genişlemiştir. Milli Korunma Kanunu da hükümete geniş yetkiler vermiştir.⁴⁰

Hükümete tanınan yetkiler arasında üretimi denetleme ve düzenleme, çalışma yükümlülüğü koyma, üretilen malları belirli bir kâr sağlayarak satın alabilme, gerekli görülen malları stoklama, mallara değeri karşılığında el koyabilme, günlük çalışma saatlerini üç saate kadar arttırabilme, toplumun ve ulusal savunmanın ihtiyaçlarını, karşılayabilmek için tüketim malları üzerine sınırlama koyabilme vardı.⁴¹

Üzerinde tartışma konusu olan diğer bir konumuz seçim kanunudur. Tek dereceli seçim sistemine geçilmeden önceki kullanılan sistem çift dereceli seçim sistemidir ve bu istemin bazı sakıncaları vardır.

İki dereceli seçim sistemi toplumun yeteri kadar siyasal bilgi ve birikime sahip olmadığı dönemlerden kalma bir sistemdir. Bu sistemde ikinci seçmenler birinci seçmenlerin iradelerini seçimlere tam olarak yansıtamaya bilirlir. İkinci seçimler maddi olarak seçim maliyetini yükseltmektedir ve seçim sonuçlarının ilan edilmesi zaman almaktadır. Ayrıca temsil sisteminde adaleti bozmaktadır.⁴²

³⁹ Çavdar, a. g. e. , s.374

⁴⁰ Bernard Lewis, **Modern Türkiye’nin Doğuşu** ,Çeviren. Metin Kıratlı, Ankara 2004, s.295

⁴¹ N. İter Ertugrul, **Cumhuriyet Tarihi, (1923- 2008)**, Ankara 2009, s. 67

⁴² Hasan Buran, **Seçim Sistemleri ve Türkiye İçin Yeni Bir Seçim Sistemi Önerisi**, Ankara 2005, s.47-48

İki dereceli seçimlerin tek dereceli seçimlere göre demokratik niteliği tartışmalı; hatta demokratik anlayışla pek bağdaşmamaktadır. Seçmenlerin temsilci veya temsilcilerini aracısız olarak, doğrudan seçmeleri; demokratik anlayışa daha uygundur.⁴³

5 Haziran 1946 yılında çıkarılan Seçim Kanunu 49 madde içermektedir. Kanun ile tek dereceli seçim sistemine geçilmiş, ikinci seçmen uygulamasına son verilmiştir. Bu çok partili döneme geçişte önemli bir adımdır. Seçimlerde liste usulü çoğunluk sisteminin uygulanması benimsenmiştir. Bir önceki kanunda belirtilen seçme yaşı ve milletvekili sayısına ilişkin ölçütler korunmuştur. Yalnızca 1946 seçimlerinde kullanılan bu kanunda bir kez değişiklik yapılmıştır. Bu kanun 1950’de çıkartılan 5545 sayılı Milletvekili Seçim Kanunu ile yürürlükten kaldırılmıştır.⁴⁴

Kabul edilen seçim kanunu seçmenler açısından adaylarını arada başkası olmadan seçebilmeleri, adaylarında bağımsız olarak istedikleri partiden aday olabilmeleri gibi demokratik özellikler taşıırken seçim sonuçlarını değerlendirilmesinde açık oy- gizli tasnif yönteminin uygulanması demokratik anlayışla bağdaşmamaktadır.⁴⁵

Son olarak ele alacağımız konu üniversite reformu, çıkarılan Üniversiteler Kanunu’dur.

1933 yılında gerçekleştirilen Üniversite Reformu, CHF İktidarınca genel olarak bilimsel ve teknik bir açıdan ele alınmış olmakla birlikte, özel olarak bir yandan da Türk Devrimin ilkelerini savunacak ve siyasal iktidarın olacak bir üniversite oluşturulması amacıyla da yapılmıştır. Bu amaç üniversite öğretim üyeleri arasında yapılan geniş tavsiye ile kendini açıkça belli etmiş bulunmaktadır.⁴⁶

Sina Akşin’ de bir makalesinde bu konuyla ilgili olarak şöyle bahsetmektedir: ”1933 yılında İstanbul Darülfünunu kaldırıldı. Yerine İstanbul Üniversitesi kuruldu. Bu hareketle Darülfünun’da çalışan 151 öğretim mensubundan 59’u İstanbul üniversitesinde çalışmaya devam edebildiler, diğerleri kadro dışı bırakılmıştı.

⁴³ Buran, a. g. e., s. 35

⁴⁴ Erol Tuncer, **Osmanlıdan Günümüze Seçimler** (1877- 1999), Ankara 2002, s. 23

⁴⁵ Ekinci, a. g. e., s. 341

⁴⁶ Yetkin, a. g. e.s. 72

Bir bilim adamı ancak aynı kurumda çalışan meslektaşları tarafından bilimsel yetersizliği ya da yolsuzluğu yüzünden ve ciddi bir inceleme sonucunda işinden çıkarılabilmelidir. Alman bilim adamları Türkiye'ye gelmeselerdi söz konusu tasfiye üniversiteye çok ağır bir darbe olacaktı. Zaten sanırım Alman bilim adamlarının geleceklere bilindiği için bu tasfiye yapılabilmıştır.”⁴⁷

13. 6. 1946 yılında kabul edilen, 4936 numaralı Üniversiteler Kanununun birinci maddesinde, üniversitelerin; fakültelerden, enstitülerden okullardan ve diğer ilim kurumlarından mürekkep ve tüzel kişiliğe haiz olan yüksek dereceli bilim araştırma ve öğretim birlikleri olduğu belirtilmektedir.⁴⁸

Her üniversitenin genel özerkliği ve tüzel kişiliği içinde, o üniversiteyi oluşturan fakültelerinde bu kanun hükümlerine göre bilim ve yönetim özerkliğine ve tüzel kişiliğe sahiptirler. Üniversiteler ve bir üniversiteye bağlı olmayarak açılan fakülteler birer kanunla kurulurlar.⁴⁹

Bir üniversite ve yüksek okulun muhtarlığından, onun başlıca dört yetkiye sahip olması ve bunu kullanması anlaşılır;

1. Ne okutacağını ve nasıl okutacağını, kendisi tayin eder. Dışarıdan kimse buna karışmaz.
2. Hocasını kendisi seçer ve yetiştirir, ödevlendirir, sorumlu kılar, denetler, kimse karışmaz.
3. İdarecilerini, hocaları arasından kendisi seçer.
4. Türlü kaynaklardan sağladığı gelire göre, bütçesini kendisi yapar, parasını kendisi harcar.⁵⁰

Üniversiteler Kanununda, üniversitelere özerklik getirmek olumlu bir hareketken uygulamalara baktığımızda özellikle Dil Tarih ve Coğrafya Fakültesinde bazı üniversite hocalarının siyasi görüşlerinden dolayı haksız yere mesleklerinin ve kariyerlerinin zirvelerindeyken üniversitelerinden uzaklaştırıldıkları göze çarpmaktadır.

⁴⁷ Akşin, a. g. m., s.247

⁴⁸ Hasan Refik Ertuğ, “Üniversiteler Kanunu Münasebetiyle”, **Siyasi İlimler Mecmuası**, S.183, 1946, s. 99

⁴⁹ **Sicili Kavanin**, C.27, 1946, s. 417

⁵⁰ Reşat Şemsettin Sirer, “Üniversitelerin Muhtarlığı”, **Ülkü**, C.9, S. 108, 16 Mart 1946, s.1

I. BÖLÜM

TÜRKİYE’DE İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI YILLARINDA ANTI-DEMOKRATİK KANUNLAR VE UYGULAMALARI

A) Türkiye’de Tek-Parti Yönetimi’nin Güçlendirilmesine Yönelik Çabalar

1. İsmet İnönü’nün Cumhurbaşkanlığına Getirilmesi ve Milli Şef İlan Edilmesi

Atatürk 10 Kasım 1938’te vefat etmişti. Fakat ülkenin, milletin hayatı devam edecekti. Devletin yapısında Atatürk’ten boşalan konuma bu millettten biri ve gelmeli ve devletin başına geçmeliydi. Devlet geleneğinde ve hiyerarşisinde ilk sırada yer alan şahsiyet ise günün şartlarına göre İkinci Adam İsmet İnönü olabilirdi.¹

İsmet İnönü bürokrasiye ve Cumhuriyet Halk Partisine, dolayısıyla TBMM’ye o denli egemendi ki kimse İsmet İnönü’ye alternatif olarak gösterilen kişilerin üzerinde bile durmadı. İsmet İnönü 11 Kasım 1938 günü TBMM İnönü’yü Cumhurbaşkanı seçti.²

Bu konuda Hüseyin Cahit Yalçın, Yeni Sabah Gazetesinde şöyle yazmıştı:

“ Büyük Millet Meclisi General İsmet İnönü’yü görüş birliği ile Türkiye Cumhurbaşkanlığına seçti. Eğer bu seçim Teşkilât-ı Esasiye Kanunu gereğince Büyük Millet Meclisi üyeleri arasında yapılmayıp da bütün milletin oyuna başvurmak suretiyle yapılmış olsaydı Türk milletinin hiç tereddüt etmeden bu yüksek vazifeyi derin bir güvenle muhterem İsmet İnönü’ye vereceğine hiç şüphe yoktu.”³

CHP I. Olağan üstü Kurultayında “ Değişmez Genel Başkan” olan ve “ Milli Şef ” ilan edilen İnönü sahip olduğu bu vasıflarla Atatürk’te bile bulunmayan unvan, yetki ve otoriteye kavuşmuştur.⁴

¹ Şevket Süreyya Aydemir, **İkinci Adam**, C.2, İstanbul 2000, s. 18

² Sina Akşin, **Kısa Türkiye Tarihi**, İstanbul 2009, s. 231

³ Ali Fuad Erden, **İsmet İnönü**, Ankara 1999, s. 206

⁴ Akandere, **a. g. e.**, s. 34

Milli Şefin işlevi başlıca iki noktada toplamıştı:

1. Bir ulusun bireyleri siyasal düşünceleri doğrultusunda gruplaşırlar. Oysa bunların bir araya toplanması gerekir. Bunu ancak bir şef yapabilir.

2. Şef değişik siyasal düşünceleri alır, birleştirir ve bunları bir ilke durumuna dönüştürür. Bu ilkleri topluma aşılır, zihinlere yerleştirir, ulusun bireylerini siyasal alanda yetiştirir. Şu halde Milli Şef toplumdaki bölünmeleri engelleyerek ve bireyleri kendisinin saptadığı ilkeler doğrultusunda eğitecektir.

Milli şefin değişmez olmasının sebeplerine gelince, tüzük değişikliğinin gerekçesinde bu da şöyle açıklanıyordu: “ Şef’in sık değişmesi parti otoritesine zarar verir. Kaldı ki tüm ulusun şefinin Milli Şef olmuş yüksek bir kişinin, bu şefliğinin her dört yılda bir sürdürülüp sürdürülemeyeceğinin görüşülüp tartışılması uygun değildir. Bu şefin otoritesini sarsar. O halde Milli Şef, “ Değişmez” olmalıdır.”⁵

Milli Şef kavramının kaynağının otoriter rejimler olması, onun anti-demokratik bir nitelik taşıdığını göstermektedir. Yine Milli Şefin sahip olduğu “ değişmezlik “ vasfı bu kavramın anti-demokratik yönünü ön plana çıkarmaktadır. Değişmezlik vasfının İnönü’ye verilmiş gerekçesinde bunun otorite açısından ele alınmış olduğunu ve milli şef’in vefat, görev yapamayacak kadar hastalık ve istifa etmesi hallerinin dışında değiştirilememesi demokratik olmayan bir durumdur.

İnönü’nün milli şefliğe getirilişinde bir seçim yapılmamış, İnönü seçimle milli şef yapılmamıştır. Yapılan durum CHP tüzüğü’nün değiştirilmesi sonucunda İsmet İnönü’nün CHP’nin Değişmez Genel Başkanı olması ve Milli Şef ilan edilmesidir. Milli Şef kavramı o zamanki durumda anayasa da yer almayan bir durumdur. Cumhurbaşkanı’nın yetkilerini bile aşan bir pozisyondadır. 1938-1945 yılları arasında milli şeflik Türk siyasi hayatında önemli bir müessese olmuştur.⁶

⁵ Çetin Yetkin, **Karşı Devrim**, İstanbul 2003, s. 101

⁶ Akandere, **a. g. e.**, s. 65- 66

2. Milli Şef İdaresinde Türkiye’de Otoriter Bir Yapının Oluşturulmasına Yönelik Çabalar

a) Siyasi Yapıda

29 Mayıs 1939 yılında toplanan CHP’nin Beşinci Olağan Kurultayında Parti tüzük ve programında bazı değişikliklere gidildi. Tüzükte yapılan değişiklikler ile değişmez genel başkanlık makamının ve milli şefin parti üzerindeki otoritesi ve kontrol etme yetkisi arttırılıyordu. Parti genel başkan vekili ve genel sekreter doğrudan doğruya değişmez genel başkan tarafından atanma şeklinde belirlenecekti. İnönü ayrıca genel idare heyeti, başkanlık divanı ve müstakil grup üyelerinden birinin boşalması halinde yeni üyeleri doğrudan seçme yetkisine de sahipti.⁷

Ayrıca parti müfettişlikleri hayata geçirilecek, bunların yetkileri sadece parti denetiminde sınırlı kalmayarak parti dışında kalan teşkilat ve müesseselerle de ilgileneceklerdi. CHP Teftiş Talimnamesinde Parti örgütünün hükümeti kayıtsız şartsız destekleyen bir aygıt olarak kalması, Parti dışı tüm kuruluşların CHP’nin ilkeleri doğrultusunda faaliyet göstermesi ve sınıf mücadelesini uyandırmak maksatlarını güden ya da CHP’ye karşı olumsuz fikir ve duygu taşıyan fert veya zümreler olup olmadığının saptanması isteniyordu.⁸

Milli Şef İsmet İnönü, hükümet, parti ve meclis üzerinde çok geniş bir otorite kurmuş, Anayasanın kendisine vermediği geniş yetkilere sahip olmuş ve bizzat kullanmıştır. Zaman içerisinde kurulan hükümetlere de hâkim olmuş ve yetkisi giderek artmıştır.⁹

İnönü’nün çalışma ekibi olarak emirlerine tartışmazsız uyacak kişileri seçtiği “ devlet makinesini en teferruatlı çarklarına kadar kendi eliyle” yönetmek istediği, Başbakanı aşarak, müsteşarlara direktifler verdiği bilinmektedir.¹⁰ Devletin mülki ve idare amirleri, il valileri, CHP’nin birer memuruymuş gibi bu partinin yöneticilerinin istekleri doğrultusunda görev yapmışlar ve hizmet etmişlerdir.¹¹

⁷ Çavdar a. e. e., s. 357

⁸ Cemil Koçak, **Türkiye’de Milli Şef Dönemi**, C.2, İstanbul 1996, s. 96-96

⁹ Akandere, a. g. e., s. 65- 66

¹⁰ Ekinci, a. g. e.,133

¹¹ Akandere, a. g. e.,s. 85

b) Toplumsal Hayatta

Bu dönemde CHP, Halkevleri ve Halk odalarına özel bir ilgi vermektedir. Halk odalarının açılmasında kısa bir zamanda hızlı bir artış olacaktır. Halk odalarını açılması mahalli parti örgütü, parti örgütü yoksa Parti Müfettişlikleri tarafından önerilecek müracaat İl İdare Heyeti tarafından CHP Genel Sekreterliğine bildirilecek ve CHP Umumi İdare Heyeti tarafından kesin karara bağlanacaktır.¹²

Çalışmaları dil-edebiyat, güzel sanatlar, temsil, spor, sosyal yardım, halk dersaneleri ve kurslar, kütüphane ve yayın, köycülük, tarih ve müze şubeleri olmak üzere dokuz bölümde toplanan halkevleri özellikle kalabalık nüfuslu şehir ve kasabalarda kuruluyordu.

Herhangi bir yerde halkevi açılabilmesi için, teklifin CHP il yönetim kurulunca parti genel sekreterliğine gönderilmesi, genel yönetimin de teklifi kabul etmesi gerekiyordu. Halkevine üye olmak herkese serbestti. Fakat buralarda yalnız CHP üyeleri ve devlet memurları yönetici olabiliyordu. Halkevi başkanları, bağlı buldukları CHP yönetim kurullarınca tayin edilirdi. Önemli merkezlerdeki başkanlar da CHP il başkanlığınca tayin edilirdi.¹³

1940 Yılına gelindiğinde Köy Enstitüleri Kanunu kabul edilmiş, kırsal kesimde Halk odaları aracılığı ile halkın kültürel seviyesini yükseltmek, Köy Enstitüleri ile de köy yaşamını tanıyan köye önderlik edebilecek, CHP'nin ilerideki bazı atılımlarını savunabilecek, bu konuda yol gösterebilecek genç öğretmenler yetiştirmek amaçlanmıştı.

Köy Enstitüleri esasen tek-parti dönemi koşullarında oluşturulmuş, bu dönemin süreci düşüncesi ile uygulanmıştı. Amaç tek-parti döneminde kırsal kesimde atılımlar yapmak için bir destek ve öncü kadro yetiştirebilmektir. Uygulamanın köylüye yüklenmesi yani binaların ve yapıların yöre halkınca karşılanması bir angarya olarak düşünülmüş ve köy halkı pek sıcak bakmamıştı.¹⁴

¹² Koçak, **Türkiye'de Milli Şef Dönemi**, s.104

¹³ <http://www.turkcebilgi.com/halkevleri/ansiklopedi>, 15.07.2011. 11: 30

¹⁴ Koçak, **Siyasi Tarih**, s.169

B) Savaş Yıllarında Anti-Demokratik Kanunların Durumu

1. Uygulamaya Konulan Yeni Anti-Demokratik Kanunlar

a) Milli Korunma Kanunu

Savaş yıllarında hükümet silâh altına aldığı askerlerini beslemek ve şehir merkezlerinin gıda ve giyim gibi temel mal gereksinimlerini karşılamakta oldukça güçlük çekmekteydi. Ayrıca hızla artan karaborsacılık ve vurgunculuk hükümetin sıkıntılarını daha da artırıyordu. Zorunlu ihtiyaç maddelerinin çok zor temin edilebilmesi, geniş halk kitlelerini sefaletle iterken, bu durum hükümeti sıkıntılara çözüm arama yoluna itmiştir. Hükümet ilk aşamada askeri ihtiyaçları göz önüne alarak 18 Ocak 1940 tarihinde ordunun ihtiyaçlarını karşılayabilmek ve üretimi artırmak için Milli Korunma Kanunu çıkarmıştır.

Türk ekonomisini savaş şartlarına hazırlamak için çıkarılan bu kanunla, hükümet iktisadi hayata çok geniş bir müdahale imkânı elde etmekteydi. Hükümetim müdahale hakkı üretimle ilgili konularda toplanmış olup sınaî ve tarımsal üretimi savaş döneminin ihtiyaçlarına uygun hale getirmeyi hedeflemiştir. Hükümet bu amaçla sanayii ve madenlerde üretimi ülkenin ihtiyacı oranında artırmak amacıyla bu kurumlara işçi ve uzman elaman temin etme yoluna gitmiştir. Bu nedenle hükümet sanayi kuruluşlarının ve madenlerin bulunduğu bölgelerde yaşayan vatandaşlara ücretli iş yükümlüğü getirmiştir.¹⁵

Milli Korunma Yasasının en büyük yükünü işçiler ve köylüler çekmiştir. Her iki kesim angarya diye niteleyebileceğimiz çalışma yükümlülükleri altında ezilmiştir. Ücretler ise çok düşüktür. Zorunlu çalışma yükümlülüğü iş kazalarını da artırmıştır. İş kazalarının %50 dolaylarındaki bölümü mükellefiyet uygulamasının acımasızca uygulandığı Zonguldak kömür havzasında meydana gelmiştir. Milli Korunma Yasası tüm iddialarına karşı spekülasyonu, ihtikârı ve karaborsayı önleyememiştir.¹⁶

¹⁵ Fatih Tuğluoğlu, “Tek Parti Döneminde Hükümet Memur Dayanışması”, **A.Ü. Atatürk Yolu Dergisi**, Kasım, 2001, s.355

¹⁶ Çavdar, **a. g. e.** , s. 376

Mili Korunma Kanunu ile hükümete verilen salâhiyetleri ilmi bir tasnif yapacak olursak:

Sanayi sahasında salâhiyetler:

- a. Sanayi ve maden müesseselerinin umumi kontrolü.
- b. Tevsiat yaptırmak imal ve işletme usullerini değiştirmek
- c. İstihsal programlarını tanzim etmek.
- d. Mecburi iş mükellefiyeti tatbik etmek.
- e. Metrük sanayi müesseselerini faaliyete sevk etmek.
- f. Sahiplerine lüzumu olmayan makine, alet ve edevatı ihtiyacı olan müesseselere vermek.
- g. İş şartlarını tanzim etmek.

Ticaret sahasında salâhiyetler:

- a. Sanayi ve maden müesseseleri mahsullerini satın almak.
- b. Mal ve iptidai madde stokları meydana getirmek.
- c. Ticari eşyanın ihtiyacı olan müesseselere tevziini temin etmek.
- d. İthalatı tahdit etmek.
- e. İstihlâki tahdit etmek.
- f. İhracatı tahdit etmek.
- g. Bizzat ticaret yapmak.
- h. Fiyat kalite ve evsaf tespit etmek.
- i. Alelumum nakliyat üzerinde tarifeler tespit etmek.

Ziraat sahasında salâhiyetler:

- a. Ziraat iş mükellefiyeti tahmil etmek.
- b. Ziraatın nevi ve çeşitlerini tayin etmek.
- c. Zirai istihsali tahdit, tevzi ve tanzim etmek.

Kredi sahasında salâhiyetler:

- a. Bizzat göreceği işler için 25 milyona kadar harcamak.
- b. Ticari, sınai ve zirai sahada kredi temin etmek.¹⁷

¹⁷ Samet Ağaoğlu, “*Milli Korunma Kanununun Sanayideki ilk Tatbikatı*”, **Tan**, 30 Aralık 1940

Milli Korunma Kanununun toplumda en çok hissedilen etkisi fiyat kontrolleridir. Hükümet 14 Şubat 1940 tarihinde Ticaret Bakanlığına bağlı olarak Ticaret Ofisini kurarak piyasada az bulunması nedeniyle karaborsaya düşen ihtiyaç maddelerinin fiyatlarını belirleme yetkisini bu kanuna vermiştir.

Alınan tüm önlemlere rağmen ihtiyaç maddeleri piyasada bulunamıyor, ancak yüksek kâr peşinde koşan esnaf ve tüccarlar tarafından piyasada temin edilemeyen her türlü mal normalin çok üstünde bir fiyatla karaborsada satılabiliyordu. Sabit ve dar gelirli vatandaşlar ülkenin bu durumu karşısında oldukça büyük bir zarar görmekteydiler. Karaborsada bulunan temel ihtiyaç maddelerini temin edemeyen memur, emekli ve dar gelirli hayat seviyelerini oldukça düşürmek zorunda kalmışlardır.¹⁸

İkinci Dünya Savaşı yıllarında hükümetler MKK'na dayanarak çıkardıkları kararnamelerle köylünün ve üreticinin ürünlerine, iç ve dış ticaret yapan tüccarların mallarına el koymuştur. Devletin el koyma kararları öncelikle köylünün ve çiftçinin ürünlerine yönelik olmuştur. Hükümetler MKK'nun tanıdığı yetkiye dayanarak köylünün ve çiftçinin tarım ürünlerine el koymuştur. El konulan tarım ürünleri için köylüye ve üreticiye bir para ödenmekteyse de ürüne konulan değer düşük tutulmuş piyasa değerinden az olmuştur.¹⁹

Kanun, hükümetin el koymak ve muayyen maddelerin biriktirilmesini yasak etmek salâhiyetlerini genişlettiği gibi lüzumu halinde ev, mağaza, ticarethane, depo, dükkân, ambar, samanlık ve sair her türlü mal konulabilen yerlerde arama yapmak salâhiyetini de hükümete vermiştir.”²⁰

Bir başka durum ise, MKK'nun Harpten önceki kira bedellerinin artırılmasını yasak eden 30. maddesiyle kira bedellerinin artırılması yasaklanmıştır. Kiralar dondurularak geçimini kira bedelleriyle sağlayan kişiler mağdur edilmiştir. Bu durum ise ev sahipleri ile kiracıları karşı karşıya getirecektir.²¹

¹⁸ Tuğluoğlu, a. g. m., s. 356

¹⁹ Akandere, a. g. e., s. 188

²⁰ İDARE, S.167, Şubat 1942, s. 3352

²¹ Yeni Sabah, 5 Haziran 1946

Alınan bütün önlemlere rağmen beklenen sonuçlar alınamamıştır. Bunun üzerine hükümet yasada önemli değişiklikler yapacaktır. Özellikle Refik Saydam Hükümeti süresince MKK üç kez değiştirilmiştir. Sonuçlar pek beklenen biçimde değildir. Fiyatlar artmış, karaborsa başlamıştır. Malların piyasadan çekildiği ve bulunmadığı, piyasa da bulunan mallarında pahalılaşmaya başladığı hemen dikkat çekmektedir. Sorun esasta yeniden örgütlenebilmektir. Yeni depo ve silolar yapılmadan toplanan tarım ürünlerini stoklamak olanaksızdır. Stoklanan malların yerine ve zamanında dağıtmak için ise kusursuz işleyen bir ulaştırma ve dağıtım sistemi gerekmektedir.²²

Sonuç olarak belirtelim ki savaş şartlarının getirdiği olumsuzlukların yarattığı zorunluluklardan dolayı çıkarılan Milli Korunma Kanunu İstenilen sonucu sağlayamamıştır. Cemil Koçak'ın dedi gibi “ bu kanun zabıta tedbirleri ile ekonomik yaşantıyı düzenlemek gibi sakat bir temel zihniyetin üstüne inşa edilmişti.”²³

b) Varlık Vergisi Kanunu

İkinci Dünya Savaşı'nın getirdiği ekonomik bunalım neticesinde gelirlerini artıramayan sabit gelirliler, emekliler, iş adamları, geniş halk kitleleri sıkıntı içine düşmüşlerdi. Paranın günden güne değer kaybetmesi, eşya fiyatlarının yükselmesi, bütçe dengelerinin bozulması, ihtikârın çoğalması ve bir kısım insanların servetlerini çoğaltması giderek fakirleşen halkın tepkisini çekiyordu.²⁴

Savaş süresi içinde kazanılan servet ve paralara iktidar tarafından el konulmasına olanak sağlayan Varlık Vergisi Yasası, Başbakan Şükrü Saraçoğlu zamanında hazırlanmış ve 11 Kasım 1942 tarihinde TBMM' de kabul edilmiştir. Başbakan Saraçoğlu bu yasanın amacının: “ gayri milli ticaret burjuvazisinin tavsiyesine yönelik olduğunu açıklarken; bu kanun aynı zamanda bir devrim kanunudur. Bize ekonomik bağımsızlığımızı kazandıracak bir fırsat karşındayız. Piyasamıza egemen olan yabancıları böylece ortadan kaldırarak, Türk piyasasını Türklerin eline vereceğiz.” diyordu.²⁵

²² Yılmaz Gürcan, **Cumhuriyet Halk Partisi (1923-1946)**, İstanbul 2001, s. 272-273

²³ Mahmut Goloğlu, **Milli Şef Dönemi (1939-1945)**, Ankara 1974, s. 63

²⁴ Faik Ökte, **Varlık Vergisi Faciası**, İstanbul 1951, s. 38

²⁵ Mustafa Albayrak, **Türk Siyasi Tarihinde Demokrat Parti (1946-1960)**, Ankara 2004, s. 26

Bura da bir takım yanlış algılamalar söz konusu olabilmektedir. Başbakanın açıkça söylemediği durum ekonomik ve ticari sahada diğer azınlıklardan ziyade Yahudi vatandaşların etkisini ortadan kaldırmak olabilir.

Nitekim Rıfat N. Bali Varlık Vergisi Kanununun Mecliste kabulünden önceki dönemlerde Basının Yahudi tüccarlarının karıştıkları ihtikâr olaylarına bilinçli ve yoğun bir şekilde yer verdiğiinden ve bu olayların sorumlularının Yahudi olduklarının özellikle vurgulandığından bahsetmektedir.²⁶

Varlık Vergisi başlıca üç matrahtan oluşacaktır. Önem sırasıyla, tüccarlar, emlak ve akar sahipleri, büyük çiftçilerdir.²⁷ 17 maddeden oluşan yasaya göre; kimin ne kadar vereceği o yerin en büyük mülki amiri, mal memuru, tacirler ve belediyeden seçilen üyelerden oluşan bir komisyonca belirlenecekti. Bu komisyonun belirleyeceği vergi tutarlarına itiraz hakkı tanınmamıştı ve verginin 15 gün içinde ödenmesi gerekiyordu. Bu sürede ödenmezse 2 hafta içinde cezalı olarak ödenecekti. Ödemeyen yükümlü için zorunlu çalışma söz konusu idi. Zorunlu çalışma durumunda kalanlara ödenecek paranın yarısı vergi borcu için kesilecekti. Vergi borçlusunun; eşinin birlikte oturduğu ana baba ya da çocuklarının verginin alınmasını sağlamak amacıyla mal varlığına el konabilecekti.²⁸

Varlık Vergisini ödemeyenler için mecburi çalışma bölgesi olarak Erzurum vilayetinin “ Aşkale ” ilçesi tespit edilmiştir. Varlık Vergisi nedeniyle yaptırılan mecburi çalışma mükellefiyeti, Türk ve Müslümanlara uygulanmamış, tamamen gayri Müslimlere uygulanmıştır.²⁹

Varlık Vergisi Kanunu umulanı verememiştir. Beklenen gelir sağlanamamıştır. İlk hesaplarda 465 milyon getireceği tahmin ediliyordu. Oysaki alınabilenin toplamı 221 milyon olmuştur. Kanunun en zayıf noktası servet ve kazançlar için kesin bir ölçü koymamış olması ve alınacak vergiyi daha çok takdire ve kaniya bırakmış olması idi.³⁰

²⁶ Rıfat N. Bali, **Cumhuriyet Yıllarında Türkiye Yahudileri Bir Türkleştirme Serüveni (1923-1945)**, İstanbul 2000, s.435

²⁷ Hikmet Bila, **CHP (1919- 1999)**, İstanbul 1999, s. 98

²⁸ Yetkin, **Karşı Devrim**, s. 127

²⁹ Akandere, **a. g. e.**, s. 202-203

³⁰ Goloğlu, **a. g. e.**, 176-177

Varlık Vergisinin, tartışma ve eleştirileri iki noktada toplanabilir. Birincisi, Varlık Vergisinin kendisinin bir vergi olmadığı düpe düz haraç olduğu, İkincisi ise verginin bir ırkçılık uygulaması olduğu, Türk kökenli olmayanlara karşı uygulandığı, bir ölçüde de bu yolla Türk kökenli olmayanların mal varlıklarının Türklere aktarıldığı savı. Bunda öne sürülen kanıtlar ise Almanların vergi çıkarıldığı dönemde savaşı kazanır gözüktükleri, Türkiye'deki iktidarın bundan etkilenerak Yahudilerden yüksek oranda vergi alındığı.³¹

İkinci Dünya Savaşı sırasında kara pazardan elde edilen aşırı karları da vergilendirerek yeniden halka kazandırmayı amaçlayan bu vergi, uygulamada önemli haksızlıklara ve olumsuzluklara neden olmuştur. Varlık Vergisinden dolayı zarar gören insanlar CHP iktidarına karşı cephe alacaklar ve Demokrat Partinin kurulmasından sonra bu yeni partiyi destekleyeceklerdir.³²

c) Toprak Mahsulleri Ofisi Vergisi

İkinci Dünya Savaşı sırasında Devletin tarım ürünlerine olan ihtiyacını karşılamak amacıyla 26 Nisan 1942 tarih ve 4553 sayılı Toprak Mahsulleri Vergisi Yasası kabul edildi.³³

Aşar'ın kaldırılmasından sonra tarım kesiminden vergi alınmamaktaydı. Savaş yıllarında büyük kazançlar elde eden büyük toprak sahiplerinin vergilendirilmesi gerekmekteydi. Yasanın gerekçesinde “ Maliyet fiyatlarının birkaç misli derecesinde artan toprak mahsullerinde vergi alınmasına zaruret görülmüştü” noktasında durulmuştur.

Kanuna göre tüm tarım ürünleri vergiye tabidirler. Vergi, vergiye tabi ürünün olgunlaşma dönemindeki sahibinden alınmaktadır. Vergi oranı % 8 olup vergi aynen ya da nakdi ödenebilir. Bu vergi büyük çiftçiden ziyade geçimlik tarım yapan büyük bir kitleyi zor duruma sokmuştur. Çünkü ürünlerini piyasada satmayan sadece kendi tüketimlerinde kullanan küçük ve geçimlik çiftçiler böylece kazanmadıkları bir paranın vergisini vermek zorunda kalmışlardır.

³¹ Yetkin, **Karşı Devrim**, s. 128

³² Albayrak, **a. g. e.**, 27

³³ Albayrak, **a. g. e.**, 28

Yasanın kısa sürede istenilene vermediği görülerek 21 Mart 1944 tarihinde TBMM'ne yeni bir Toprak Mahsulleri Vergisi yasa tasarısı sunuldu. Vergi oranının % 8'den % 10'a çıkarılması tartışma konusu olmuştur.³⁴

Toprak Mahsulleri Vergisi tarımla uğraşan büyük halk kitlelerini ilgilendiren bir vergi olup, verginin belirlenmesi ve tahsili sırasındaki yolsuzluklar, geniş halk kitlelerini oluşturan küçük çiftçilerin iktidara dolayısıyla CHP'ye tepki göstermelerine neden olmuştur. Ürünleri daha olgunlaşmadan onların deyimini ile gök iken, konunun uzmanı olmayan görevliler tarafından vergilendirilmesi bu kesimin hafızasından silinmemiştir.³⁵

Nitekim iktidar bu vergi ile 1.200.000 ton hububat tahsilatı beklerken ancak 600.000 ton hububat toplaya bilmiştir. Bu miktar büyük toprak ağalarını iktidarla karşı karşıya getirmeye yetmiştir. Emin Sazak, Naci Demirağ, Cemil Sait Barlas, Hamdi Şarlan gibi ünlü kişiler Toprak Mahsulleri Vergisini şiddetle eleştireceklerdir.³⁶

2. Yürürlükte Olan Anti-Demokratik Kanunlarda Yapılan Değişiklikler

a) Matbuat Kanunu

II. Dünya Savaşı yılları boyunca Milli Şef dönemine damgasını vuran bir başka olgu basın durumuydu. Bu dönemde basın özgürlüğünün sınırlarını önceki yasal düzenlemeler çiziyordu. Ayrıca basının Milli Şefin verdiği buyruklar ve dersler doğrultusunda davranması gerekmişti. Önceki yasal düzenlemelerle yetinilmemiş ve basına yeni kısıtlamalar getirilmişti.

Yasal değişikliğe gelince 1881 sayılı ve basınla ilgili yasada 24 Nisan 1940 günü TBMM 'de görüşülerek kabul edilen değişiklikler yapılmıştır.³⁷

³⁴ Çavdar, a. g. e., s. 389

³⁵ Albayrak, a. g. e., 28

³⁶ Bila, a. g. e., 100

³⁷ Yetkin, *Karşı Devrim*, s. 140

1881 sayılı Basın Kanununun 30'uncu maddesi aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir:

Milli duyguları inciten ya da bu amaçla milli tarihi yanlış gösteren yazıları yayımlayanlar elli liradan beş yüz liraya kadar para cezası ile cezalandırılırlar.

Büyük Millet Meclisi üyesinden, Bakanlar Kurulundan ve devlet memurlarından biri ya da bir kaçı hakkında isim ve madde gösterilmeyerek belirsiz ve kötü sanı soğutacak nitelikte saldırgan yazı ve resimlerle tümünün ya da bir bölümünün şeref ve haysiyeti ihlal olunursa üç aydan altı yıla kadar hapis ve yüz liradan eksik olmamak üzere ağır para cezası hükmolunur.

1881 sayılı Basın Kanununun 35'uncu maddesi aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir:

A) iddianamenin, son soruşturmanın açılması ile ilgili kararın, bir suça ait her hangi bir soruşturma evrakının ve belgelerin duruşmada okunmadan önce yayımı yasaktır. Ancak mahkemenin ya da savcının izniyle ve bütün gazetelere birden yapılması gereken bildirimlerine uygun olarak bu belgeler yayımlanabilir.

1881 sayılı Basın Kanununun 30'uncu maddesi aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir:

Milli duyguları inciten ya da bu amaçla milli tarihi yanlış gösteren yazıları yayımlayanlar elli liradan beş yüz liraya kadar para cezası ile cezalandırılırlar.

B) İspatı gerekmeyen söğme ve hakaret davasına ait tutanakların ve bununla ilgili şikâyetnamelerin aynen ve özet olarak yayımı bile yasaktır.

C) İçindekiler genel terbiye ve ahlaka dokunabilen adli tıp raporlarının da yayımı yasaktır.

D) Yargılanmasının gizli olması kararlaştırılan dava tutanaklarının da mahkemenin izni olmadıkça yayımı yasaktır.

E) Ceza soruşturması başladıktan sonra ilk soruşturma sırasında sorgu yargıcının uygun görmesiyle ve hazırlık soruşturması sırasında yalnız Cumhuriyet Savcısının emriyle yapılmakta olan soruşturmaya ve adalet işleriyle ilgili havadislerin ve suç işleyenlerle suç kurban olanların resimlerinin yayımlanması yasaklanabilir. Bu yasağa aykırılık ancak savcının bu konudaki yazılı emrinin gazete ya da dergi idare yerine tebliğinden itibaren suç olur ve yazan on liradan 100 liraya kadar para cezası ile cezalandırılır.

F) Yayımlanabilen eski bir ilamın kötü niyetle ve yeni bir hükmünde yine kötü niyetle tekrar yayımı, söğme ve hakaret iddiasıyla kovuşturulmasına ve ceza verilmesine engel değildir.

G) Memleketin güvenliği ile ilgili meseleler hakkında yapılmakta olan soruşturmadan ve yine devlet güvenliği bakımından alınan tedbirlerden söz eden yazılar yasaktır. Ancak bu soruşturmayı yapmaya ya da bu tedbirleri almaya yetkili makam tarafından müsaade verilir.

H) Mahkeme görüşmelerinin yayımı yasaktır.

İ) Bir ceza davasının başlamasından son hüküm verilmesine kadar hâkim ve mahkemenin kararları ve işlemleri hakkında düşünce ileri sürülemez.

K) Gizli bakılmayan boşanma davalarına ancak, tarafların adları, sanatları, adresleri, sorunlarının kısaca açıklaması, hüküm fıkrası yazılabilir. Aykırı davrananlar yirmi liradan iki yüz liraya kadar para cezası alır.³⁸

Basın Kanunları çıkartılırken iki şekilde yapılmaktadır. Birincisi basılmadan önce inceleme yani sansür koyma ikincisi basılmadan önce tedkik etme usulüdür. Bunların sonucunda çıkan yayın kanundaki maddelere göre ceza alır ya da kapatılmaktadır.³⁹ Matbuat Kanununun 50. maddesi gereğince memleketin umumi siyasetine dokunacak neşriyattan dolayı İcra Vekilleri kararı ile gazete veya mecmualar geçici olarak kapatılabilmekte idi.⁴⁰

³⁸ Goloğlu, a. g. e., 83-84

³⁹ Enver Berhan Şapolyo, **Türk Gazeteciliği Tarihi**, Ankara 1971, s. 264

⁴⁰ Koçak, **Milli Şef Dönemi**, s.135

Bu dönem içinde kapatılan gazeteler:

	Toplam Kapanma Süresi	Kapatma Sayısı	Kapatma Makamı
Cumhuriyet	5 ay 9 gün	5	3 kez hükümet 2 kez sıkıyönetim
Tan	2 ay 13 gün 12. 8. 1944'de süresiz Kapandı.	7	4 kez hükümet 3 kez sıkıyönetim
Vatan	7.5 ay 9 gün 30. 09.1944'de süresiz Kapandı.	9	5 kez hükümet 4 kez sıkıyönetim
Tasviri Efkâr	3 ay 30. 09.1944'de süresiz Kapandı.	8	4 kez hükümet 4 kez sıkıyönetim
Vakit	12 gün	2	1 kez hükümet 1 kez sıkıyönetim
Yeni Sabah	6 gün	3	1 kez hükümet 2 kez sıkıyönetim
Akbaba	47 gün	4	1 kez hükümet 3 kez sıkıyönetim
Son Posta	11 gün	4	4 kez hükümet
Haber	10 gün	2	2 kez sıkıyönetim

Kaynak: Yetkin, karşı devrim, s. 145

b) Milli Korunma Kanunu

Milli Korunma Kanununun tatbikatından doğan bir takım eksiklikler vardı. İthalat konusunda müşkülât mevcuttu; bundan başka halkın ihtiyaçları için kâfi miktarda stoklar hazırlanamamış, fiyat murakabe işlerinden arzu edilen neticeler alınamamıştı. Nihayet devlet daireleri arasında koordinasyon işleri tamamen memnuniyet verici bir hale gelmemişti.⁴¹

Savaş yıllar içinde MKK'nu ihtiyaçlara cevap verememesinden ve eksikliklerinden dolayı birçok kez değişikliğe uğramıştır. Bunlardan bahsedecek olursak;

Refik Saydam Hükümeti döneminde (1939-1942) MKK üç kez değiştirilecektir.

Başvekalete bağlı bir komisyon bürosu kurulacak. (md.5)

Hükümet sanayi ve maden kuruluşlarının üretimlerini ve ürünlerini normal maliyetlerine muayyen bir kâr ekleyerek satın alabileceği gibi ayrıca bunların satış, dağıtım toplama ve sevklarını de üzerine alabilecekti.(md. 11)

Hükümet ihtiyaç duyulan mallara ve yardımcı malzemeye değer fiyatını ödeyerek el koyabilecekti.(md.14)

Hükümet tüm un fabrikalarına, değirmenlere ve yetersiz üretimde bulunan sanayi ve maden kuruluşlarına el koyabilecek ve bu iş yerlerini bizzat işletebilecekti. Tasarı, bu sırada işletme sahiplerine uygun bir tazminat ödenmesini hükme bağlıyordu.(md.18)

Hükümetçe geçerli görülen iş yerlerinde günde azami üç saat mesai yapabilecek 12 yaşından küçük kız ve erkek çocukların sanayi kuruluşlarında ve 16 yaşından küçük erkek çocuklarında madenlerde çalışmasını engelleyen yasalar hükümet kararı ile ortadan kaldırılabilecekti. Ayrıca hafta tatili kanunu ile ulusal bayram ve genel tatiller hakkındaki yasalar yine hükümet kararı ile tamamen veya kısmen uygulanmaya bilecekti.(md.19)

⁴¹ M. Orhan Dikmen, “ Milli Korunma Kanununda yapılan Tadilat ”, İ. Ü. İ. F. Mecmuası, C.2, S.2, 1941, s. 269

Gerektiğinde bazı tüketim mallarının üretimi tamamen yasaklanabilecek ya da üretim miktarı kısıtlanabilecekti. (md. 21)

Hükümet her türlü özel nakil araçlarının seyrüseferini düzenleyebilecek, sınırlayabilecek ya da yasaklayabilecekti. Değerini ödemek koşuluyla nakil araçlarını satın alabilecekti. (md.36)

Hükümet her türlü malın azami satış fiyatını da saptaya bilecekti.(md. 31)

Hükümet bir yerde herhangi bir mahsulün ekimini yasaklayabilecekti.(md. 38)

Şükrü Saraçoğlu döneminde (1942- 1945) yapılan değişiklikler ise;

Ücretli iş yükümlülüğüne tabi olanların iş yerine sevki ve sevk sırasındaki ihtiyaçlarının karşılanması için yapılan masrafların, kendilerine ödenecek ücretin yarısından kesilerek işyerleri tarafından geri ödenmesini öngörülyordu. Kaçan olursa yakalanması için yapılan masraflar da yine işyeri tarafından yakalandığında kaçan kişinin ücretinden kesilerek geri ödenecekti.(md.9)

Yasada öngörülen değişikliklere göre zirai iş yükümlülüğü için çalışma yerinin ücretli iş yükümlülüğüne tabi kişinin oturduğu yerden en fazla 15 km olması gerektiği yolundaki hüküm kaldırılıyordu.

Zirai iş yükümlülüğüne tabi olanlar ve yükümlülükte kaçanlar gerekirse mülki idare amirleri (valiler ve kaymakamlar) tarafından verilen yazılı emirle zabıta tarafından iş yerlerine sevk edileceklerdi.

Zirai iş yükümlülüğüne tabi olanların iş yerlerine sevk ve masrafları da yine iş yerleri tarafından kişinin ücretinden kesilerek geri ödenecekti. Zirai iş yükümlülüğü bir buçuk ayı geçemeyecekti.(md.37)⁴²

⁴² Koçak, **Milli Şef Dönemi**, s. 384-387

c) İş Kanunu

Cumhuriyetin kuruluşundan itibaren endüstrileşmeye doğru büyük hamleler yapan memleketimiz de iş hukuku konusundaki ihtiyaç zamanında hissedilmiş ve nihayet yurdumuzun bünyesi göz önüne alınarak yapılan incelmeler sonunda tatbik edilmekte olan 3008 sayılı İş Kanunu kabul edilmişti.⁴³

İşçi meselelerini otoriter bir şekilde düzenleyen İş Kanunumuz devletin işçi ve işveren ilişkilerinde yegâne düzenleyici bir otorite olduğunu kabul etmiştir. Bu nedenle İş Kanunu; işçilerin örgütlenmesini, sendika kurma hak ve hürriyetini ve grevi yasaklamıştır. Yürürlükteki İş Kanunu'nun işçi sağlığı, iş güvenliği, iş kazaları, sosyal sigorta, sosyal yardım gibi konularda ciddi bir takım esaslar getirmemiş olması işçileri zor duruma sokmuştur.

Milli Korunma Kanununa dayanarak işçilere mecburi çalışma mükellefiyeti getirilmiş, işçilerin sınırlı olsa İş Kanunuyla sahip oldukları bazı hak ve hürriyetlerine kısıtlanmalar konmuş ya da bunlar askıya alınmıştır. Bunlar arasında; işçilere mecburi çalışma mükellefiyetinin konulması, işyeri ve fabrikalarda fazla mesai uygulaması yaptırılması, hafta tatili hakkının kullandırılmaması, 18 yaşını doldurmamış erkek çocuklar ve her yaştaki kız ve kadınların çalıştırılması, 16 yaşından küçük işçilerin gece çalıştırılmama yasağına aykırı olarak çalıştırılması, kadın ve çocuk işçilere düşük ücret ödenmesi ilk akla gelen uygulamalardır.⁴⁴

Hükümet Savaş yılları içinde İş Kanunu doğrudan değiştirmese de MKK'na dayanarak ve kararnamelerle yürürlükteki İş Kanunu ihlal etmiştir.

İş şartlarının ve uygulamasına bakacak olursak:

1. Devlet Demiryolları ve Limanları idaresindeki işyerlerinde günde üç saate kadar fazla çalışmaya izin verilmiştir.

⁴³ Cemal Nayır, “ İş Hukuku ve Çalışma Bakanlığı” **Porsuk** (Eskişehir), 10 Mayıs 1946,

⁴⁴ Akandere, **a. g. e.** , s. 209

2. Darphane ve damga matbaası işyerlerine günde üç saate kadar fazla çalışmaya ve bu yerlerin hafta tatili günlerinden istisna edilmiştir.

3. Bilumum sanayi iş yerleri hafta tatili gününden istisna edilmiştir.

4. Maarif Matbaasında günde üç saate kadar fazla çalışmaya ve bu matbaanın istisna edilmesine izin verilmiştir.

5. Her nevi iplik ve dokuma imalathane ve fabrikaları ile Sümerbank'a bağlı fabrikalarda günde üç saate kadar çalışmaya izin verilmiştir.

6. Askeri (kara, hava, deniz) fabrikalarında iş kanununun 50'inci maddesinin küçüklerle kadınlara müteallik hükümlerle hafta tatili hükümlerinin tatbik edilmemesine izin verilmemiştir.

7. Harp sanayiine mensup fabrikalarda günde üç saate kadar çalışmaya izin verilmiştir.

8. Bazı iş yerlerinde günde üç saate kadar fazla çalışmaya izin verilmiştir.

Zorunlu iş yükümlükleri getirilmiş ve iş için davete icabet etmemek için meşru sebep olarak; şahsi hastalık, akrabadan birinin ölümü, yangın, sel, tipi ve fırtına gibi haller mevzubahistir. Bu sebepler zail olunca derhal iş başına gelmek mecburidir.

Ücretler hususunda kabul edilen esaslara göre, ücretler çalışmaya mukabil olarak verilir ve emsaline göre tespit edilen normal miktardan ibarettir. İstirahat ayları için ücret verilmez. Cumhuriyet bayramına tesadüf eden günlerde çalışma nöbetinde bulunanlara İş Kanunu hükümleri dâhilinde ücretleri verilir. Kanuni tatil günlerinden istifade edenler bu günler için ücret alamazlar.

İş Kanunu Cumhuriyet bayramında çalışmayan işçilere ücretlerini verdirmektedir. Cumhuriyet bayramına tesadüf eden günlerde çalışma nöbetinde bulunanlara ücret verilecek çalışmayanlara verilmeyecektir.⁴⁵

⁴⁵Ağaoğlu, .a. g. m., Tan, 30 Aralık 1940

d) Seçim Kanunu

Savaşın tüm hızıyla gittiği dönemde CHP Meclis Grubu seçim yapılmasına karar verir. 1943 yılı seçimlerinden önce 1942 yılında seçim yasasında bir değişikliğe gidilecektir. 14 Aralık 1942 tarih ve 4320 sayılı Mebus Seçim Kanunu kabul edilmiştir

Kabul edilen seçim yasasının getirdiği değişiklikler şunlardır:

Madde 1. Mebus seçimi iller temel alınarak yapılır ve her il bir seçim dairesi ve her nahiye bir seçim şubesi kabul edilir.

Madde 2. Her 40 bin nüfusa bir mebus seçilir, daha aşağıda nüfusa sahip olan seçim daireleri yine bir mebus seçerler.

Madde 7. Seçmen olabilmek için 22 yaşını bitirmiş amme hizmetlerinden mahrum edilmemiş olmak, mahcur olmamak, yabancı uyruktan bulunduğu iddiasında bulunmamak, yabancı bir devletin resmi hizmetinde bulunmamak koşulu aranmaktadır.

Madde 10. Yabancı devletin resmi hizmetinde bulunanlar, ağır hapis cezası ile veya hırsızlık, sahtekârlık, dolandırıcılık, emniyeti suistimal ve hileli iflas suçlarından biriyle mahkûm olanlar, mahcurlar, yabancı tebadan olduğu iddiasında bulunanlar, amme hizmetlerinden mahrum olanlar, Türkçe okuyup yazma bilmeyenler, 30 yaşını bitirmemiş olanlar mebus seçilemezler.

Seçimler yine iki derecelidir. Önce birinci seçmenler (müntehib-i evvel) milletvekillerini seçecek ikinci seçmenleri (müntehib-i sani) seçerler.

14 Aralık 1942 tarihli bu Mebus Seçim Kanunu Cumhuriyet Tarihinde kabul edilmiş, ilk toplu ve bütünsellik taşıyan seçim yasasıdır.⁴⁶

⁴⁶ Gürcan, a. g. e., s. 212- 213

C. Anti-Demokratik Kanunların Uygulanmasının Yarattığı Tepkiler

a) Siyasal Tepkiler

Bu bölümde anti-demokratik uygulamaların uygulanmasına yönelik siyasi sahada dile getirilen tepkilere kesitler vereceğiz. Milletvekilleri çıkarılan kanunlardan ve uygulamalarını eleştireceklerdir.

İş mükellefiyetlerinden duyulan rahatsızlık milletvekili raporlarına da yansımış ve Zonguldak milletvekilleri raporlarında bu konuda şöyle demektedirler:

“ Hasat ve çift sürme zamanlarında köylerinde bu işleri görece yakınları bulunmayan mükellef ameleler ocaklara gelmemekte ve getirilmiş olanlarda firar etmektedirler. Çünkü tarlasını ekemez, ektiği mahsulü kaldırmazsa, yalnız ocaklardan alacakları gündelik ücretiyle çoluk çocuğunun bir yıllık yiyeceğini ve giyeceğini vesair ihtiyaçlarını temin edememekte olduğundan kendisini sıkıntı çekmeye mahkûm görmektedir.”

Yine bir başka milletvekili raporunda mükelleflerin gördüğü kötü muameleden bahsediyordu:

“ Müteahhitlerin amele tedarikini son defa tatbik edilen iş mükellefiyeti usulünün tatbikatından mütevellit bazı güna sıkıntı ve şikayetlere de muttali olduk, her kaza mıntkasında mükellefiyete dahil eşhas; müteahhidin lüzum gösterdiği mahalde beş ay bila fazıla hizmete mecbur ediliyor, bu müddet zarfında köyü ne kadar yakın olsa da işlerini tanzim ve tesviye imkanı verilmiyor, iaşe ve ibateleri iyi temin edilmediği gibi yevmiyelerinin tevziinde yolsuzluk ve haksızlık yapılıyor.”⁴⁷

Vatandaş zorunlu olarak ücretli çalıştırılmasına rağmen aldığı ücretinde ne kendisinin nede ailesinin hayatını idame ettirmesi için yeterli olmadığı anlaşılmaktadır. Bunun yanında ailesiyle ilgilenme ihtiyaçlarını karşılama zamanının olmadığından da yakınılmıştır.

⁴⁷ Gül Yetim, **1939-1950 Arasında Türkiye'deki Sosyo-Ekonomik Durumun Çok Partili Hayata Etkileri**, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2006, s. 105

Ülkenin kötü giden ekonomisine çare aranmak için uygulanan kanunların çare olmaması üzerine Başbakan Refik saydam bile eleştiri yaparak devlet teşkilatının baştan sona memleketin ihtiyacına göre yeniden değiştirilmesi gerektiğini söyleyerek öz eleştiri yapacaktır.⁴⁸

Toprak Mahsulleri Vergisinin düzenlenmesi sırasında Eskişehir milletvekili Emin Sazak yaptığı konuşmada vergi kapsamına giren insanların fakir kişiler ve hayatını zor kazanan insanlar olduğunu, hükümetin hayat şartlarını ucuzlatmadığı halde vergi miktarını arttırarak bu insanları zor duruma soktuğunu belirtmektedir.

Abdurrahman Naci Demirağ ise; Toprak Mahsulleri Ofisi Vergisinin tahmin esasları üzerinden alındığı için adaletli davranılmadığını ve vergi alınırken değişik yerlerden farklı oranlarda alındığına dikkat çekerek bunun bir aşar vergisi olduğunu söylemektedir. Anti-demokratik bir şekilde alınan bu verginin alınırken tahmin usulünden alınacağından ve vergiyi toplama konusunda elamanların art niyetli olabileceğinden yakınmaktadır.⁴⁹

Uygulanan politikaların halk üzerindeki etkisini göstermesi açısından TBMM’de A. Binkaya’’nın yaptığı şu konuşma dikkat çekicidir. Binkaya Kuzey Anadolu ve Kastamonu gibi bölgelerde halkın kaplıca (taneleri ufak bir cins buğday) yetiştirildiğini bunun vergiden muaf tutulmasını istemekte, bu mahsulü hayvanlara yem niyetine yedirildiğini, köylülerin arpa, buğday, mısır bulamadıkları zamanlarda bu hayvan yemini ekmek yapıp yemek zorunda kaldıklarından ve sızlandıklarından bahsetmiştir.⁵⁰

Varlık Vergisinin kaldırılması hakkında ise Emin Sazak; verginin zaruretler sonucu çıkarıldığını, imkanı olanların üzerlerine düşen miktarı götürüp verdiğini fakat bunun yanında servet sahibi olup ta vergisini ödemeyenlerin affedildiğini bunun haksızlık olduğunu belirterek bu durumun toplum nazarında derin yaralar açabileceğinden bahsetmektedir.⁵¹

⁴⁸ Yetkin, **Tek Parti Dönemi**, s. 191

⁴⁹ Goloğlu, **a. g. e.**,s.239-240

⁵⁰ Yetkin, **Tek Parti Dönemi**, s. 196

⁵¹ Serkan Yel, **Varlık Vergisi Karşısında Azınlıkların Tutumu**, Dumlupınar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Kütahya 2009, s. 172

Hükümet, ekonomiyi rayında oturtmak için bir takım kanunlar çıkararak ve ürünlere el koyma, fazla mesai, iş mükellefiyeti gibi anti demokratik uygulamalara giderken, giyimde yerli malı kullanılmasını zorunlu tutan kanun görüşmelerinde Kazım Karabekir'in şu konuşması dikkat çekmektedir:

“ Bugün devlet elinde bulunan fabrikalar, halkın ve özellikle Milli Savunmanın genel ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde çalışmamaktadır. Mesela Feshane Kumaş Fabrikası, Londra ve Paristen gelmiş sanılan pahalı kumaşlar yapıyor. Beykoz Ayakkabı Fabrikası, özellikle askerin ihtiyacını karşılayacak yerde, sanatkâr vatandaşlarla yarışacak şekil ve derecede hanım ayakkabıları yapmaktadır....”⁵²

Karabekir'in dediği gibi madem ülkenin ihtiyaçları var hatta sırf bu yüzden halka başvurulmuş ise hükümette elindeki kaynakları yerli yerinde ve verimli bir şekilde kullanmanın yolunu aramalıydı. Bir tarafta halkın yokluk çekmesi, diğer tarafta devletin fabrikalarının ihtiyaç karşılayacak yerde lüks tüketime yönelik üretim yapması haliyle tepki çekecektir.

Devlet Milli Korunma Kanununun 41. maddesi ile küçük çiftçi ve köylüleri oldukça sıkıntıya sokacak bir uygulamaya yönelmiştir. İlgili madde” Ekilen her dört hektar arazi için bir çift öküz Milli Müdafaa mükellefiyetinden istisna edilir” demektedir. Yani 4 hektardan(40 dönüm) az toprağı olanlar bir çift öküzü Milli Müdafaa mükellefiyeti olarak devlete verecekti. 4 hektar ve daha büyük toprağına sahip olanlar bundan muaf tutulacaklardı. Bu uygulama özellikle küçük çiftçiyi köylüleri hedef almıştır.⁵³

Bu konuda Tokat mebusu Galip Pekel; Zengin olan kişilerin öküz öküz mükellefiyetinden kurtulacağını, bütün yükün fakir kesime yükleneceğini belirterek memlekette toprağını ekip biçenlerin büyük kısmının 40 dönümden daha az toprak sahibi olanlar olduğunu söylemiştir. Ayrıca 10 öküzü olandan birini bile almazken tüm varlığı tüm varlığı bir öküz olanın öküzünü elinden almanın yanlış olduğunu belirtmektedir.⁵⁴

⁵² Goloğlu, a. g. e., 100

⁵³ Akandere, a. g. e., s. 191

⁵⁴ TBMM Z.C., C.8, 18.1.1940, s. 151

b) Toplumsal Tepkiler

Tek-parti rejiminde yöneticilerin kendi program anlayışları içinde çok defa halkın duyarlılıklarını göz ardı ettikleri ve kendi başarılarını göstermeye çalışırken halkı kızdıran şeyler yaptıkları bilinen bir gerçektir.⁵⁵

Uzun yıllar tek-parti olarak Türk siyasal hayatında faaliyette bulunan CHP'ni etken bir şekilde denetlemek mümkün olmamış, Ayrıca CHP'nin güttüğü hatalı bir siyaset ve uygulamayı yeterince eleştirmek imkânı olmadığı için CHP böylesine uygulamalarıyla halkın çeşitli kesimlerinde hoşnutsuzluk yaratmıştı. II. Dünya Savaşının yarattığı ekonomik sıkıntılardan, özellikle yiyecek yakıt kıtlığı gibi durumlardan CHP sorumlu tutulmuştur.⁵⁶

Hayat pahalılığı hakkında İstanbul Ticaret ve Sanayi Odasının hazırladığı endekse göre:

1938 yılında 100 kuruşa satılan bir mal:					
1939'da	1940'da	1941'de	1942'de	1943'de	1944'de
104,9 kuruş	123,94 kuruş	160,5 kuruş	306,8 kuruş	353,3 kuruş	436,6 kuruş olmuştur

Kaynak: Kazım Karabekir, **Günlükler**, C.2, Yayına Hazırlayan: Yücel Demirel, İstanbul 2009, s.1355

Hayat pahalılığı hakkında Nadir Nadi, bir takım kişilerin partinin gayretleri ile yanlış tutumlar içerisine girerek yurttaşları zarara uğrattığını, hükümetinse artan hayat pahalılığı karşısında ve bunu önleme noktasında yetersiz kaldığını belirtmektedir.⁵⁷

⁵⁵ Erdal İnönü, **Anılar ve Düşünceler**, Yayına Hazırlayan: Yaprak Zihnioğlu, İstanbul 1999, s. 35

⁵⁶ Suna Kili, **1960- 1975 Döneminde Cumhuriyet Halk Partisinde Gelişmeler**, İstanbul 1976, s. 91

⁵⁷ Nadir Nadi, "*Partilerin Hataları*," **Cumhuriyet**, 12 Kasım 1946

Savaşın sona ermesiyle birlikte Türkiye’de toplumun temel konusu insanları büyük sıkıntılara sokan hükümetin uyguladığı ekonomik politikalarıdır. Uygulanan politikaların belirgin özelliği ise enflasyonun yükselmesi, temel tüketim mallarının bulunmayışı ve ürünlere konulan narhtı.⁵⁸

Uygulanan politikanın temel çelişkisi enflasyonist girişimlerle baskıcı ve kontrolcü önlemleri bir arada yürütme çabasından olmuştur. Milli Korunma Kanunu bu politikanın temel kaynağı olmuştur. Varlık vergisi, Toprak Mahsulleri Ofisi Vergisi gibi olağan üstü önlemlerde beklenileni vermediği gibi toplumu ürkütmüş ve iktidar partisinden soğutmuştur.⁵⁹

Boratav bu dönemde incelediğimiz anti-demokratik uygulamalara karşı şu yorumu getirmektedir: “Bazı yönleriyle Milli Korunma Kanunu, Varlık vergisi, Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu, belirli bir küçük burjuva reformizminin etkili olduğu atımlar olarak yorumlana bilir. Ancak bu atımların her biri belirli bir süre sonunda ya farklı biçimler içinde toplumsal yapının egemen güçlerinin engellemesiyle karşılaşarak son bulmuş ya da aynı güçlerin denetimine geçerek asli amaçlarıyla karşıt maceralara sürüklenmişlerdir.”⁶⁰

Hükümetlerin, köylünün ve çiftçinin mallarına değerinin altında bir fiyatla el koyması, gittikçe artan hayat pahalılığı ortamında bulunan kesimlerin fakirleşmesine ve sıkıntıya düşmesine neden olmuştur. Özellikle köylü ve üreticinin elindeki paranın alım gücü azalmış, insanlar büyük sıkıntılar içine düşmüşlerdir.⁶¹

İktidarın çıkardığı Varlık Vergisi karşısında insanlar büyük acılara ve sıkıntılara maruz kalmışlardır. Vergiyi ödemeyenlerden 55 yaşın üstündekilere çalıştırma mükellefiyeti konusunda istisna sağlanabilecekken tatbikatta buna uyulmamıştır.75 ve 80 yaşındaki erkekler, kalp krizi geçirenler hatta yakın tarihte ameliyat geçirenler bile çalıştırılmak için Aşkale’ye gönderilmişlerdir.⁶²

⁵⁸ Feroz Ahmad, **Demokrasi Sürecinde Türkiye (1945-1980)**, İstanbul 1992, s. 23

⁵⁹ Taner Timur, **Türkiye’de Çok Partili Hayata Geçiş**, Ankara 2003, s.25

⁶⁰ Korkut, Boratav, **Türkiye İktisat Tarihi (1908-2007)**, Ankara 2009, s. 82

⁶¹ Akandere, **a. g. e.**, s. 160

⁶² Bali, **a. g. e.**, s.455

Çalışma mükellefiyetine tabi olanların sık sık şikâyet ettikleri hususların başında yöneticilerin yetersiz ve verimli çalışmadıkları gerekçesiyle bu insanları tekrar tekrar çalıştırmaya kalkmaları olmuştur.⁶³

Tek-parti yönetimin işçi kesimi üzerindeki baskı ve keyfi uygulamaları bu kesimin tepki göstermesine sebep olmuş, bu tepki çok partili hayata geçişte önemli bir iç tesir olmuştur. İşçi kesimi politikayla ilgilenmiş ve bu ilgisini de çok partili hayta geçişte CHP' ye muhalif olarak kurulan DP'yi destekleyerek göstermiştir.⁶⁴

Savaş yıllarında toplumun yapısında görülen bir değişiklik ise ticaret burjuvazisinin olağan üstü gelişmesidir. Gerçekten savaşın yarattığı ortamda bir yanda enflasyon bir yanda da bir takım spekülâtörler ve savaş zenginleri belirmiştir.⁶⁵

Toplumun bir kesimi açlık ve sefalet içinde yaşarken öte yandan bir başka kesimin savaşın yarattığı ortamdan servetlerini katlayarak zengin olmaları bazı kesimlerin tepkisini çekmiştir.

Toplumun bir başka tepkisi de basın ve basın kanunları üzerinde olmuştur.

Basın Kanununun 50. maddesinin hükümete de memleketin umumi siyasetine dokunacak neşriyattan dolayı gazete kapatma yetkisi vermesi ve buna uymayan sorumluların cezalandırılması oldukça sert bir sistemdi.⁶⁶

Gazetesi hakkında verilen bir kapatma cezasıyla ilgili olarak Nadir Nadi şunları anlatmaktadır: "... ertesi günü Ankarada gazeteyi görünce Milli Şef maksadımı anlamış fakat tahminimi çok aşan bir hiddetle kapatılmıştı. Ben babama yaptığı muamelenin haksızlığını anlayarak üzüleceğini sanmıştım. O ise büsbütün içerliyordu. 10 Ağustos sabahı ilgilileri çağırarak:

⁶³ Akandere, a. g. e., s. 197

⁶⁴ Akandere, a. g. e., s. 210

⁶⁵ Muzaffer Sencer, **Türkiye'de Siyasal Partilerin Sosyal Temelleri**, İstanbul 1974, s. 188

⁶⁶ Hamdi Öner, "Matbuat Suçları Üzerine Bir İnceleme", **Adalet Dergisi**, S.9, Eylül 1949, s. 1316

“ Bu adamlar benimle uğraşmak istiyorlar kapatın şu gazeteyi” demiş. Basın Yayın Müdürlüğü kapama emrini o gün telefonla matbaaya bildirdi.

Cumhuriyet ailesi için bir işkence devri başlamıştı. Cezamız ne kadar sürecekti? On gün mü on beş gün mü, bir ay mı, üç ay mı, bir şey bilmiyor bir şey kestiremiyorduk.”

Basına yönelik kapatma cezaları sadece gazeteler üzerinde olmamış, aynı yıllarda çıkarılmış bulunan dergilerde zaman zaman kapatılmıştır. Yönetim tarafından gazete kapatma cezaları hiç müsamaha gösterilmeksizin uygulanmıştır.⁶⁷

Sonuç olarak İkinci Dünya Savaşı yıllarında uygulanan Milli Korunma Kanununun uygulamaları, hükümetin el koyma kararları, Varlık Vergisi, Toprak Mahsulleri Ofisi Vergisi, mecburi çalışma yükümlülükleri, basında uygulanan baskı ve kapatma cezaları, giderek artan hayat pahalılığı, halkı bezdirmiş, bu anti-demokratik uygulamalar, iktidar partisi olan CHP’ye karşı toplumsal bir tepkiye dönüşmüş, toplum iktidar partisinden soğumuştur. Bu toplumsal tepki siyasal alanda seçimlere yansiyacak ve seçimlerde toplum CHP’ni iktidardan uzaklaştıracaktır.

D. Anti-Demokratik Kanunlarla İlgili Basın ve Kamuoyuna Yansıyan Tepkiler

a) Basına Yansıyan Tepkiler

Ahmet Emin Yalman Savaş dönemi içinde okuyucularından aktardığı bir mektup Milli Korunma Kanununun vatandaş aleyhine nasıl uygulandığını güzel bir örneğini vermektedir:

“ Bir köylü kadın şehirde oturuyormuş. Hasat mevsimi gelince aç olan çocuklarına gıda temin etmek için köye gitmiş. Yollara, tarlaya dökülen başakları toplamış, dilenmiş, yirmi kilo kadar arpa tedarik etmiş, köyün su değirmeninde öğütmüş, sırtında taşımış. Evine giderken şehirde bekçi yakalamış, karakola götürmüş, oradan adliyeye... kadın sızlıyor, ağlıyor, yalvarıyor, “ çocuklarım açtır” diyor. Bir memur şu cevabı veriyor: “Hareketin kanunsuzdur, karne ile ekmek almalısın.”

⁶⁷ Akandere, a. g. e., s. 216-217

Kadın Őu cevabı veriyor: “kilosu 75 kuruŐa ekmeği nasıl alabilirim? Paramı var? Neticede mahkeme, arpa unun mŪsaderesine kadından yirmi beŐ lira para cezası alınmasına karar veriyor.”⁶⁸

Bu olay bize o zamanki halkın içinde bulunduğu açlık ve sefaletin yanında kanunların da nasıl anti-demokratik bir Őekilde uygulandığının gŪzel bir örneğini teŐkil etmektedir.

HŪkŪmet bazı temel tŪketim mallarının piyasa da az olmasından dolayı fiyatları belirleyebiliyor hatta el koyabiliyordu. Et sıkıntısının baŐ göstermesi ūzerine bir kasap Őöyle veryansın etmektedir:

“ Ben etin kilosunu 55 kuruŐtan aldım. İki kuruŐta nakliye parası koy etti 57, 30 lira dŪkkân kirası, 15 lira ırac parası, 12 lirada kazanç vergisi veriyorum kiloya 3 kuruŐta bunları ilave edin. Demek ki bir kilo eti 60’ a naklediyorum. Őimdi bunu 60 kuruŐa satarsam bana kalan kâr sıfırdır. Fakat bazı kasaplar Tophanaden kilosu 10-15 kuruŐtan ŪrŪk sıđır eti toplayıp ucuz fiyatla satıyorlar. Hatta mezbahadaki fiyattan daha aŐađı satanlar var. Bu hiledir. O, vakit iŐ deđiŐir. HŪlusa hile yapmayan esnaf bugŪn sadece zarar ediyor.”⁶⁹ diyerek tepkisini dile getirmiŐtir.

Refik Halit Karay, o yıllardaki Milli Korunma Kanununa rađmen vurgunculuđun ve karaborsanın atması ūzerine Tan gazetesinde yazdıđı bir yazıda gŪzel bir örneđini vermektedir:

“ ...Adamın evinde damın bir tarafı kmŪŐ, yağmur içeri sızıyor. Usta gelmiŐ: Yapalım ama birkaç kilo imento lazım diyor. Bulmak imkânı yok. Duvarlar kecek. Fakat karŐıda kocaman bir apartman kurulmaktadır. Yanındaki ocuk ŐaŐırıyor. Çimento yok da her gŪn bu apartmana arabalarla çuvallarla nereden nasıl geliyor? Anlatıyorlar:

Onu yaptıran vurguncu, önceden mi istif etmiŐ, yolunu mu bulmuŐ, ne yaptıysa yapmıŐ! Yalnız bunu ifte havuzlarda yepyeni bir kŐkŪ varmıŐ banyoları kristaldenmiŐ.”⁷⁰

⁶⁸ Yetim, a. g. t., s. 104

⁶⁹ Son Posta, 5 İkinici Kanun, 1941

⁷⁰ Refik Halid Karay, “Vurgunculuđun ocuk Ahlakı ūzerine Tesiri”, Tan, 21 Son TeŐrin 1943

Bu olayda da görüldüğü üzere savaş yılları içinde bir takım insanlar stokçuluk ve karaborsacılık yaparak zenginleşirken öte yandan diğer bir kesim ise gündün güne artan hayat pahalılığı karşısında ezilmişlerdir.

Milli Korunma Kanununun hükümlerinin uygulanması ile birlikte kişilerin ellerinde bulundurdukları her nevi sacı ⁷¹, fırınlardan ekmeği kart ile alan bütün vatandaşlar ellerinde ve evlerinde bulunan buğday, çavdar, mısır ile bu neviden unları mahallin en büyük amirine bir beyanname ile bildirmeye mecburdurlar.⁷² Bunların yanında savaş yılları içerisinde ekmeğe kota uygulandığı gibi akaryakıt ürünlerine de kota uygulandığı dikkat çekmektedir.⁷³

Ekmeğin karneyle satılmasından dolayı İstanbul'da hem karnesiz ekmek satışları çoğalmış hem de fiyatlar yükselmiştir. İstanbul da ekmek 50-60 kuruşa satılırken başka yerlerde mesela Eski şehirde 25 kuruşa satılabilmektedir.

Trakya'da buğdayın bir kilosunun 20-25 kuruşa satıldığı anlaşılıyor. Trakya'da buğdayın bu kadar düşük olmasına sebep vilayetten başka bir vilayete sevkiyat yapılamaması bilhassa İstanbul'a serbest olarak gönderilememesidir. Bazı kişiler ucuz fiyata oradan aldıkları buğdayı değirmende un haline getiriyorlar. Sonrada fırınlarda ekmek yapıyorlar, bu ekmekleri muhtelif vasıtalarla İstanbul'a naklederek 50-60 kuruşa satılmaktadır.⁷⁴

Hükümet el koyma kararlarıyla hububat ürünlerine el koyarken, maalesef koordinasyon, ulaşım, ofis, ulaşım imkânlarının yetersizliğinden dolayı bu gibi manzaralar yaşanmıştır. Bir yanda ürün varken ulaşım imkânı sağlanamadığından sevkiyat yapılamamış diğer yanda vatandaş pahalıya ekmek yemek zorunda kalmıştır.

Pasta, simit, börek, baklava, gibi şeylerin yapılıp dükkân ve lokantalarda ticaret kasti ile yapılması yasağı devam ederken bununla ilgili bir haberde İstanbul'da Taksim Belediye Gazinosunda birinci nevi undan 950 adet sandöviç yakalanmasından dolayı Milli Korunma Mahkemesince 3 gün kapatma cezası almıştır.⁷⁵

⁷¹ **Yeni Sabah**, 19 İkinci teşrin 1940

⁷² **Yeni Sabah**, 10 Mart 1942

⁷³ **Yeni Sabah**, 19 İkinci teşrin 1941

⁷⁴ H. N. Irmak, "*İstanbul' da Ekmek Meselesi*", **Son Telgraf**, 22 Birinci Kanun 1943

⁷⁵ **Son Telgraf**, 13 Birinci Kanun 1943

Matbuat Kanunundan dolayı gazeteciler ve yazarlar aleyhlerine çeşitli davalar açılmış olup bunlardan bir tanesi de Peyami Safadır. Safa savunmasında tenkit ile hakaret arasındaki farka değinerek; Avrupa'nın liberal matbuatında memleket meseleleri etrafında hükümet ricali aleyhine çok ağır cümleler yazıldığı halde bunların bir tenkit mahiyetinde telakki edildiğini söyleyerek Matbuat Kanunu eleştirmektedir.⁷⁶

Cemiyetler meselesine gelince bilindiği üzere Cemiyetler Kanuna göre CHP kendisinden başka bir siyasal yapının oluşumuna izin vermiyordu. Kurultay raporlarında da bu tescillenmiştir.

CHP 6. Kurultayı Program ve Nizamname Encümenin raporuna göre;” Cemiyet kurmak hususunda Partinin takip ettiği maksatlar ve zararlı olacak teşekküllerin tesisine meydan vermemek yolundaki düşünceleri de programın bir maddesinde gösterilmiştir” denilerek sınıfsal cemiyet ve parti kurulamayacağı vurgulanmıştır.⁷⁷

Tepki doğuran başka bir meselede kiraların durumudur. Bu konuda çıkan haberde şöyle denmektedir:

Savaş yıllarında iktidar kira durumlarını savaştan önceki duruma göre ayarlamaya çalışmış kira artışları dondurulmuştu. Kiracılar ile ev sahipleri arasında husumetler yaşanmaya başlamıştı. Ev sahipleri kiracılar hakkında “ bütün vergileri bize ait olan evlerimizi istismar eden kiracılar Milli Korunma Kanunu ellerinde bir kalkan gibi tutuyorlar” diyerek tepki göstermişlerdir.⁷⁸

Varlık vergisini ödemeyen mükellefler memleketin doğu kısmındaki demir yolu geçitlerinde karları temizlemek için çalıştırılacaklar, bir kısmı da yol inşasında taş kıracaklar ve maden ocaklarında çalıştırılacaklardır. Çalıştırılanlara 250 kuruş yevmiye verilecek bu yevmiyeden 60 kuruş vergi kesildikten sonra 190 kuruşun yarısı Varlık Vergisi borçlarına mahsuben diğer yarsıda iâşe bedeli olarak alı konulacaktır.⁷⁹

⁷⁶ **Vakit**, 24 Mart 1940

⁷⁷ **Tan**, 17 Haziran 1943

⁷⁸ **Yeni Sabah**, 10 İkinci Kanun 1944

⁷⁹ **Yeni Sabah**, 9 İkinci Kanun 1943

Hizmet gazetesinin 1952 yılı temmuz ayında çıkan Varlık Vergisi ile ilgili yayınlarında bu dönemi yaşayan birinci şahıslar anılarında bu vergi yüzünden çok zor duruma düştüklerini, vergiyi ödeye bilmek için gayrimenkullerinin satıldığını bir zaman ev sahibi oldukları binalarda kiracı durumuna düştüklerini söylerler. Ayrıca Aşkale’de zor şartlar altında çalıştırıldıklarını 70-80 yaşlarındaki ihtiyarların ağır çalışma şartlarına dayanamayarak öldüklerinden bahsetmektedirler.⁸⁰

b) Kamuoyuna Yansıyan Tepkiler

İkinci Dünya Savaşı Türkiye’nin karşısına onun kolay kolay yenemeyeceği bir sürü problem çıkarmış ve tek-parti rejimiyle birlikte Milli Şefinde nüfuz ve otoritesini, artık bir daha onarılamayacak bir surette sarsmıştı. Türk milleti memleketimizin fiilen katılmadığı savaş yıllarını yoklu, pahalılık, ihtikâr ve suiistimal gibi sebeplerle ve genel olarak baskılı idarenin her yönüyle bozuk olması yüzünden büyük bir sıkıntı ve ıstırap içinde geçirdi. Halk arasında hükümete gittikçe artan bir memnuniyetsizlik mevcuttu.

İşsizlik, açlık ve sefalet Türk halkını korkunç bir şekilde tehdit ediyor, köylü jandarma ve tahsildardan yol ve tarım ürünleri vergilerinden sızlanıyor, feryat ediyordu. Atatürk’ün memleketin efendisi olarak gösterdiği köylü altı liralık yol vergisini veremediği için kendisini günlerce yollarda veya madenlerde çalıştıran, yetiştirdiği ürünü vergi adı altında keyfi ölçülerle elinden alan bir terör rejimine artık kendi gözüyle bakamaz olmuştu. Çay, şeker, gaz ve bez gibi temel ihtiyaçlarını karşılayamayan halk arasında ölümlerini toprağa kefensiz gömenler bile vardı.

Vatandaşın sebep gösterilmeden polisçe tutuklanabildiği bir devlet koruyucu değil kahredici bir kuvvet halindeydi. Hükümetin bir emriyle kapatılan gazeteler memleket işleri hakkında eleştirici yazı yazamıyordu.

Savaş yıllarında memleketimizin ne acılar içinde kıvranmış olduğunu iyice anlayabilmek için yazarların görüşlerini aktarmak yararlı olacaktır.

⁸⁰ http://www.rifatbali.com/images/stories/dokumanlar/hizmet_gazetesi.pdf, 17.07.2011

Yakup Kadri Karaosmanoğlu memleketin durumunu tasvir ederken, karaborsacılık ve stokçuluk yapanların devletin bazı mülki amirleri tarafından korunduğunu, temel tüketim maddelerinin bile lüks sayılarak bulunamadığını ve halkın geçim sıkıntısı içine düşerek zor şartlar altında yaşadığını söylemektedir.⁸¹

Vefik Kitapçığıl anılarında şöyle bahseder “İkinci Dünya Harbinin sebep olduğu darlıktan faydalanmak isteyen bazı kimseler, kolay kazanmanın yolunu bulmuşlardı. Elleriindeki malı stok ediyor, yüksek fiyatla satma yolları arıyorlardı. Zabıta ve belediye elamanlarından bir kontrol gurubu kurmuştuk. Bunlar piyasayı devamlı kontrol ediyorlar, vatandaş şikâyetlerini yerinde inceliyorlardı. Fakat bir türlü sonuç alamıyorduk, halkın sızlanması devam ediyordu.”⁸²

Basının içine düştüğü durumda farksızdı. Basın Kanununun 50. maddesi ve demokratik olmayan maddeleri basını susturmuştu. Zekeriya Sertel bu konuda hükümetin gazete kapatmak yetkisinden dolayı masum olan yazılarda bile gazetelerin kapandığını ve bu durumun gazetecilik sektörünü zarar uğrattığını ve ürküttüğünü söylemektedir. Yalnız basın özgürlüğü değil bütün demokratik haklar kaldırılmıştı. İşçi, köylü, aydın hiç kimse kendi başına örgütlenemez, haklarını savunamaz, sendika kuramazdı. Dernek kurmak, gösteri yapmak, grev ilan etmek yasaktı.”⁸³

Aydınlar yavaş yavaş gördükleri haksızlıklardan eşitsizliklerden, adaletsizliklerden dolayı iktidardan uzaklaşıyorlardı.⁸⁴ Cumhuriyet Halk Partisinin yapı itibariyle bir memur ve eşraf örgütlenmesi biçiminde görünmesi karşısında kitleler siyasal ve toplumsal yapının dışında kalışlarını özellikle bu partiden bilmişlerdir.⁸⁵ Halk partisi, hareketleriyle buhranlar doğurduğu ve sebebini kavrayıp bunları yenemediği için toplumsal tepkiler alacak ve iktidardan devrilecektir.⁸⁶

⁸¹ Rıfki Salim Burçak, **Türkiye’de Demokrasiye Geçiş (1945- 1950)**, 1954, s. 25-27

⁸² Vefik Kitapçığıl, **Vali Kitapçığıl’in Anıları**, 1993, s. 35

⁸³ Zekeriya Sertel, **Hatırladıklarım (1905- 1950)**, İstanbul 1968, s. 214- 215

⁸⁴ Metin Toker, **Tek Partiden Çok Partiye (1944- 1950)**, Ankara 1990, s. 24

⁸⁵ Turan Güneş, **Türk Demokrasisinin Analizi**, Ankara 1996, s.86

⁸⁶ Ahmet Hamdi Başar, **Demokrasi Buhranları**, İstanbul 1956, s. 81

II. BÖLÜM

TÜRKİYENİN DEMOKRATİKLEŞME SÜRECİNDE ANTI-DEMOKRATİK KANUNKARIN DURUMU

A) II. Dünya Savaşı Sonrasında Dünya’da ve Türkiye’de Oluşan Demokrasi Çabaları

Avrupa savaşı 8 Mayıs 1945 tarihinde Alman mütarekesi ile sona erdi. Bizimde dahil olduğumuz demokrasiler cephesi harbi zaferle tavsiye etti. Alman ve İtalyan diktatörlükleri çok çetin savaşlar sonunda yıkılmıştı. Galip devletler gelecek kuşakları barış ve güvenli içinde yaşata bilmek, yeni bir dünya düzeni için 25 Nisan 1945 tarihinde San Fransisko da büyük bir konferans topladılar.¹

San Francisco’da 1945’te toplanan konferansa giden Türk delegesi Reuters Ajansı muhabirine Türkiye’de cumhuriyet rejimin siyasi bakımdan kesinlikle modern demokrasi yolunda ilerlediğini, Türk anayasasının en ileri memleketlerin anayasalarıyla kıyaslanabileceğini hatta bazılarında üstün bile olduğunu belirtiyor ve harpten sonra Türkiye’de her türlü demokratik cereyanların gelişmesine müsaade edileceğini söylüyordu.²

26 Haziran 1945 günü imzalanan Birleşmiş Milletler anayasasında, insan haklarına ve özgürlüklerine, ana hürriyetlere karşı saygılı olunacağı vurgulanıyordu. Böylece fertler milletler arası hukukun şahısları arasına alınmıştı.

Savaş sonunda totaliter idare tarzlarına karşı bütün dünyada şiddetli bir reaksiyon derin bir nefret vardı. Her devletin idare tarzı şimdi dünyanın barış ve güvenliğiyle sıkı sıkıya ilgili görünmekte ve birlikte mütalaa edilmekteydi. Diktatörlük rejimleri yenilgiyle birlikte itibardan düşerek iflas etmiş ve bütün dünya da demokrasi çabaları esmeye başlamıştı. Demokrasilerin otoriter rejimlere üstün olduğu kanaati herkesin kafasına yerleşmiş bulunuyordu.³

¹ Burçak, a. g. e., s. 42

² Kemal Karpat, **Türk Demokrasi Tarihi, Sosyal, Kültürel, Ekonomik Temeller**, İstanbul 1996, s. 128

³ Burçak, a. g. e.,s. 43

II. Dünya Savaşı sonunda demokrasiyi savunan devletlerin diktatörlükle yönetilen devletlere karşı galip gelmesi, tüm dünyada ve ülkemizde çok partili rejime geçmek için zorlayıcı bir sebep elverişli bir ortam yaratmıştır.⁴

Türkiye'nin siyasi ve ekonomik menfaatlerinin kesinlikle Batı'nın tarafında olduğu görünüyordu. Bu menfaatleri geliştirmenin en iyi yolu Batı'ya daha fazla yaklaşmaktı.⁵

Hiçbir alanda Avrupa'dan geri kalınmayacaksa, Avrupa'da ki siyasal çoğulculuk egemen olduğundan o çoğulculuğun Türkiye'de bulunması gerekirdi. Bunun dış siyaset bakımında da yararı olacaktı. Sovyet tehdidi altındaki bir Türkiye'nin batıya sığınabilmesi, batının siyasal değerlerini paylaşırsa çok daha kolay olurdu.⁶

İnönü'nün 19 Mayıs 1945 Konuşması libelleşmenin sinyallerini veriyordu:” Memleketimizin siyasi idaresi Cumhuriyetle kurulan halk iradesinin her istikamette ilerlemeleri ve şartlarıyla gelişmeye devam edecektir. Harp zamanlarının ihtiyatlı tedbirlere lüzum gösteren darlıkları kalktıkça memleketin siyaset ve fikir hayatında demokrasi prensipleri daha geniş ölçüde hüküm sürecektir.”⁷ İnönü'nün bu sözleri demokratik yaşama geçişimizin kilometre taşı olarak kabul edilmiştir.

Demokrasinin Savaşın getirdiği bir ürün olmayıp kendi içimizden çıktını benimseyen, savunan görüşlerde mevcuttur: Mümtaz Faik Fenik'e göre demokrasi bize dışarıdan gelmeyip, bizzat milletin kendi içinden çıkan öz malıdır.⁸

Sonuç olarak söylemek gerekirse savaş sonunda dünyada otoriter rejimlerin yenilgisiyle birlikte demokratik açılımlar hız kazanmış ve Türkiye de iç ve dış tesirlerin etkisiyle demokrasi yolunda hamleler yapma yoluna girmiştir.

⁴ Suavi Tuncay, **Parti İçi Demokrasi ve Türkiye**, Ankara 1996, s. 140

⁵ Karpat, **a. g. e.**, s. 127

⁶ Akşin, **a. g. e.**, s.240

⁷ Ergun Özbudun, **Türk Siyasi Hayatı**, Eskişehir 2009, s. 11

⁸ Mümtaz Faik Fenik, “ *Halkçı İdarenin Fazileti*”, **Ayn Tarihi**, S.139, 1945, s. 83

B) Türkiye’de Çok Partili Hayata Geçiş Çabaları ve Yeni Partilerin Kurulması

CHP içinde muhalif söylem ve eylemlerin artması çok partili rejime geçiş konusunda önemli etkileyicilerden biri olmuştur. Örneğin 1944 yılı bütçesine Celal Bayar’ın red oyu vermesi, Recep Peker’in yedi arkadaşıyla birlikte 1945 yılı başında TBMM’de Şirketi Hayriye’nin devletleştirilmesi ile ilgili oylamada red oyu kullanması, 1945 yılı Bütçe Kanunu oylamasına 77 milletvekilin katılmaması, Celal Bayar, Adnan Menderes, Refik Koraltan, Fuat Köprülü ve Emin Sazak’ın red oyu vermeleri sayılabilir.⁹

1945 yılı Mayıs ayı içerisinde Çiftçiyi Topraklandırma Kanununun görüşmeleri yapılmaya başlanmıştı. Bu tasarıya göre:

Toprağın yetmediği yerde topraksızlara ve az toprak sahiplerine dağıtılmak üzere 50 dönüme kadar arazinin kamulaştırılacağı öngörülmekteydi.(Madde 17) söz konusu bedel gerçek bedel üzerinden değil, arazi vergisi üzerinden gösterilen bedel üzerinden yapılacaktı.¹⁰

Çiftçiyi Topraklandırma Yasası günlerce tartışılmış, Adnan Menderes, Emin Sazak, Cavit Oral gibi milletvekilleri başta olmak üzere birçok milletvekili yasayı eleştirmiştir. Bunların çoğunluğu büyük toprak sahibi olanlardı. Bu yasa muhalif partiyi de doğuran nedenlerin başında gelmektedir.¹¹

İnönü 19 Mayıs 1945 Gençlik ve Spor Bayramı Mesajında “ halk iradesinin “ geliştirileceğini müjdeliyordu. Zaten savaşın sonu ile Avrupa’da ortaya çıkan demokrasi ortamından cesaret alan kimi hoşnutsuzlar kıpırdanmaya başlamışlardı. Bunlardan milletvekili olan dördü, yani Celal Bayar, Adnan Menderes, Fuat Köprülü Refik Koraltan 7 Haziran 1945 günü CHP grubuna “ Dörtlü Takrir” diye tanınmış olan bir önerge verdiler.¹²

⁹ Erdoğan Günel, **Türkiye de Demokrasinin Yüz Yıllık Serüveni**, İstanbul 2009, s. 94

¹⁰ Hakkı Uyar, **Tek Parti dönemi ve Cumhuriyet Halk Partisi**, İstanbul 1999, s. 348

¹¹ Çavdar, **a. g. e.**, s. 395

¹² Akşin, **a. g. e.**, s. 213

Takirde Anayasanın demokratik vasfı, hükümetin daha demokratik hale getirilmesi, gericiliği önlemek endişesiyle anayasanın tehdit edildiği ve harp zamanlarında bu tahditlerin devam ettiği, harp bittiğine göre Meclisin bizzat hükümeti kontrol etmesi gerektiği, Anayasada yazılı bulunan hak ve hürriyetlerin kişilere tanınması, birden fazla partinin kurulmasına müsaade edilmesi gerektiği belirtiliyordu. Cumhuriyet Halk Partisi Meclis Grubu 12 Haziran 1945 günü toplandı ve takriri reddetti.¹³

15 Haziran 1945'te, 4919 sayılı yasa ile Türkiye'de parti kurmayı hükümetin iznine bağlayan Dernekler yasasında değişiklik yapılması ile yeniden serbestlik sitemine dönülmüş ve ilk muhalefet partisi İstanbullu iş adamı Nuri Demirağ tarafından Milli Kalkınma Partisi adıyla 7 Temmuz 1945'te kurulmuştur.¹⁴

CHP, Dörtlü Takriri reddedince Adnan Menderes ve Fuat Köprülü Vatan gazetesinde muhalif yazılar yazmaya başladı. Bu davranışı etik bulmayan CHP, Menderes ve Köprülüü 21 Eylül 1945'te partiden ihraç etti. Celal Bayar da buna tepki göstererek 28 Eylülde milletvekilliğinden istifa etti.¹⁵

Dörtlü Takririn CHP içinde reddedilmesi ile parti içi muhalefet sona ermemişti. Tam tersine; 15 Ağustos 1945'de TBMM'de Birleşmiş Milletler Antlaşmasının görüşülmesi sırasında söz alan Menderes, Birleşmiş Milletler Anayasası'nın siyasal özgürlüklerle kişi hak ve özgürlüklerini teminat altına aldığını belirterek, bu belgeyi imzalamış ülkelerin iç yönetimlerinde de ulusal egemenliği kurmak zorunda olduklarını belirtti. Menderes Anayasa'nın ruhen demokratik olduğunu ve ulusal egemenlik temeline dayandığını, Birleşmiş Milletler Antlaşması ile de tam bir uyum içinde bulunduğunu belirtmekle birlikte, fiili durum ile yazılı Anayasa arasındaki bazı tutarsızlıkların ortadan kaldırılmasını da talep etti. Menderes, Köprülü ve Fevzi Lütfü Karaosmanoğlu, ulusun yönetim üzerinde denetim sağlamanı, insan temel hak ve özgürlüklerinin teminat altına alınmasını ve anti demokratik yasaların kaldırılmasını basında talep etmeye devam ettiler.¹⁶

¹³ Halil Cin, "Türk Demokrasi ve Kalkınma Tarihinde 14 Mayıs 1950 ve 27 Mayıs 1960 Dönemeçleri Sempozyumu Açılış Konuşması", S.Ü. ATA Dergisi, S.3, (Editör: Yaşar Semiz),Konya 1992, s. 4

¹⁴ Albayrak, a. g. e., s. 32

¹⁵ Hakan Toy, Elmacı Defne, **Kronolojik Türkiye Tarihi**, İstanbul 2007, s. 102

¹⁶ Koçak, **Siyasi Tarih**, s. 180

Nihayetinde 7. 1. 1946 Dörtlü Takriri verenler tarafından kurulan Demokrat Parti toplumda olumlu bir etki yapmıştı. DP'nin kuruluşu demokrasiyi özleyenleri sevindirdiği kadar CHP'lileri de rahatlatmışa benziyordu. Çünkü Halk Partisi de kendi içindeki muhalefetin en önemlilerinden kurtulmuştu. Ötekileri kolaylıkla temizleye bilirdi. Demokrat Parti kuruluş döneminde kendini bir türlü muvazaa (İktidarla anlaşmalı parti) suçlamalarından kurtaramıyor her fırsatta bunu yalanlamak zorunda kalıyordu.¹⁷

Kurulan yeni Partinin Başkanlığına Celal Bayar getirilmişti. Celal Bayar'ın kızı bu konuda şunları söylemektedir:

“ Bu ihraç ve İstifa tarihleri arasında dört arkadaş yurt çapında gördükleri ilgi ve teşvik neticesi parti kurmaya karar verip hazırlıklarını yaptılar. Kurucuları kendi aralarında gizli oylama ile başkan olarak Bayar'ı seçtiler. Babam yeni bir parti kurmak ve onun başkanlığını üzerine almakla ne kadar büyük bir mesuliyet yüklendiğinin farkındaydı. Bu ağır mesuliyeti milletine güvenerek aldığını daima ifade ederdi. Türk milleti de onu, aldığı milli vazifeler dolayısıyla yakından tanıyor ve kendisine itimat ediyordu.”¹⁸

Demokrat Partinin kuruluşu, basında yayınlanan programına göre bu parti ile CHP arasında temelli farklar yoktu. Anayasamızın 2. maddesi gereğince yurdumuzda kurulacak her siyasal teşekkül altı okta ifadesini bulan devrim ilkelerini benimsemek zorunda idi.¹⁹

Demokrat Parti, Kemalizm'in milliyetçilik ve laiklik gibi temel ilkelerini kabul ediyordu. Bu yüzden kendini bu konularda hükümetten farklı gösteremezdi. CHP'den başlangıçta ayrı düştüğü hususlar ise siyasal ve ekonomik liberalleşme idi. Her iki partinin kendini diğerinden farklı göstermeye çalıştıkları bir husus bir birlerini komünistlikle karalamaktı.²⁰

¹⁷ Mahmut Goloğlu, **Demokrasiye Geçiş (1946- 1950)**, İstanbul 1982, s. 42- 43

¹⁸ Nilüfer Gürsoy, “ 14 Mayıs 1950 Öncesi- Sonrası ”, **S. Ü., ATA Dergisi**, (Editör: Yaşar Semiz), S.3, Konya 1992, s. 24

¹⁹ Nadir Nadi, **Perde Aralığından**, İstanbul 1979, s. 279

²⁰ Erik Jan Zürcher, **Modernleşen Türkiye'nin Tarihi**, İstanbul 2002, s. 309

Yeni partinin kuruluşu iktidar ve basın tarafından memnuniyetle karşılandı. Ama partinin beklenenden fazla ilgi görmesi, bu sempatik tavrın değişmesine ve baskıların yoğunlaşmasına neden oldu. CHP, muhalefeti ihtilâlcilikle suçladı. DP ise iktidarı tek partinin savunucusu olarak niteledi. DP, yasalarda ve seçim sisteminde değişiklikler istiyordu.²¹

Demokrat Parti, Cumhuriyet Halk Partisinin en çok üzerinde durduğu suçları arasında saydığı ve muhalefet mitinglerinde halkı en çok galeyana getiren “ Bizi aç bıraktınız, çıplak bıraktınız, ölülerimizi saracak kefen bile bulmaz olduk” feryatları yankı yapmaya başlamıştı.²² Yolsuzluk, gelirsizlik, işsizlik, fakirlik, dış sermaye akımlarının yokluğu, her şeyin suçlusunu, şimdi İnönü ve onun saflarında kalanlarıdır. Kader ve yenilgi çanları artık halk partisi için çalmaktadır.²³

Konumuz açısından Türkiye’de demokrasiye geçişle ilgili diğer bu husus dış tesirlerin etkili olduğudur. Kısaca bu konuya da değinmekte yarar vardır.

II. Dünya Savaşının sona erdiği günlerde Türkiye’de siyasal muhalefetin başlaması savaş yıllarında alınan sert ve kısıtlayıcı tedbirlerin sona ermesi ve çok partili hayata geçilme konularında bir dış tesir ve baskının olduğu muhakkaktır.²⁴ 1945 yılındaki bazı gazete ve dergilerin “ Türkiye demokrasi yolunda adımlar atmazsa dışarıdan buna zorlanacak ve güç durumda kalacaktır “ havasını yansıttıkları görülmektedir.²⁵

Çok Partili hayata geçiş sürecini hızlandıran en önemli dış politika etkeni Sovyetlerle ilişkinin bozulmasıdır. Sovyetler Birliği 1945 Martında Ankara’ya verdiği bir nota Boğazlarda Montreaux rejiminin değiştirilmesi ve doğu sınırimızda Sovyetler lehine bazı düzeltmelerin yapılması isteniyordu. Sovyetlerin bu tehdidi Türkiye’nin Batı bloğuna girme ve bunun ön şartı olarak da çok partili hayat geçme kararını hızlandırır.²⁶

²¹ Toy, Elmacı, a. g. e. , s. 102

²² Yakup Kadri Karaosmanoğlu, **Politikada 45 yıl**, Ankara 1968, s. 174

²³ Şevket Süreyya Aydemir, **İhtilâlin Mantığı**, İstanbul 1973, s. 140

²⁴ Akandere, a. g. e. , s. 265

²⁵ H. Bayram Kaçmazoğlu, **Demokrat Parti Dönemi Toplumsal Tartışmaları**, İstanbul 1988, s. 23

²⁶ Karatepe, a. g. e. , s. 111

Kesinlikle belgelenmemiş olmakla birlikte Türkiye'nin 1945 yılında yeniden çok partili düzen denemesine girmesini Sovyetler Birliği karşısında Amerikan desteğini kazanmak isteğine bağlamak yanlış olmayacaktır.²⁷

Çok partili hayata geçişte dış tesir ve baskıların rolünü üç ana esasta toplamak mümkündür. 1. İkinci Dünya Savaşında Türkiye'nin takip ettiği politikanın Savaşın sonlarına doğru ve sonunda doğurduğu olumsuz neticeler. 2. İkinci Dünya Savaşı sonunda Türk- Sovyet ilişkilerinin bozulması, Sovyet Rusya baskı ve tehdidi. 3. İkinci Dünya Savaşını Müttefiklerin yani demokrasi cephesinin kazanması, Türk siyasal hayatı üzerindeki etkileri.²⁸

C) 1946 Yılı Başlarında Anti-Demokratik Kanunların Durumu ve Oluşan Tepkiler

1. Siyasi Çevrelerde Oluşan Tepkiler

a) Demokrat Partinin Anti-Demokratik Kanunlara Bakışı

Demokrat Parti kurulduktan sonra bir yandan örgütlenmesini sürdürürken öte yandan da programındaki önemli noktaları Türk kamuoyuna duyurmaya ve iktidara karşı savunmaya özen gösteriyordu.

Genel Başkan Celal Bayar seçimlerin tek dereceli, serbest ve tam bir güven içinde yapılması gerektiğini, resmi makamların seçimlere müdahale etmemesi gerektiğini savunuyordu.²⁹

DP programı iki ana görüş etrafında kaleme alınmıştı: Partinin siyasal amacı ülkede demokrasinin geniş ve ileri ölçüde gerçekleşmesini sağlamaktı. Temel hak ve özgürlüklere geniş yer verilmişti. Bu arada dernek kurma özgürlüğü vurgulanmış, tek dereceli seçim sistemi talep edilmiş ve seçim güvenliği üzerinde önemle durulmuştu.³⁰

²⁷ Haluk Ulman, Oral Sander, "Türk Dış Politikasına Yön Veren Etkiler (1923- 1968) ", **A.Ü. S. B. F.**

Dergisi, C. XXVII, No:1, Mart 1972, s. 4

²⁸ Akandere, **a. g. e.** , s.267

²⁹ Albayrak, **a. g. e.**, s. 78

³⁰ Koçak, **Siyasi Tarih**, s. 181

Demokrat Parti seçim sisteminden şikâyet etmiş hatta seçimlere girmemeyi düşünürken bir bildiri yayınlayarak İktidarın muhalefet partilerine hayat hakkı tanımadığını, haksızlıklara ve baskılara rağmen ulusal çıkar için seçimlere girmenin uygun olacağını belirtmişlerdir.³¹

DP yönetimince, hayla yürürlükte olan anti- demokratik kanunların bulunduğu, vatandaşların oy serbestinin teminat altına alınmadığı, seçimler üzerinde baskıların olduğu ve Cumhurbaşkanlığı ile Parti başkanlığının aynı kişide birleşmesinin sakıncalı olduğu vurgulanmıştır”³²

Seçimlerle ilgili yeni bir tasarı hazırlayan DP şu noktalar üzerinde durmaktadır: Seçimler gizli yapılacaktır. Reyler yakılmayacak, mühürlü bir torba içinde altı ay saklanacaktır. Bu reyler, herkesin müvacehesinde ve parti mümessillerinin gözü önünde tasnif edilecektir. İki zabıt varakası tanzim edilerek, bunlar bütün parti mümessilleri tarafından imza olunacak, varakalardan biri bir üst mercie giderken diğeri derhal mahallinde ilan olunacaktır. Vazifelerini suiistimal eden memurların muhakemeleri adli mahkemelerde yapılacaktır.³³

Demokrat Parti Birinci Büyük Kongresinde Hürriyet Misakı adında bir bildiri yayınlamıştı. Bu bildiride şöyle deniliyordu:

Vatandaş hak ve hürriyetlerini haleldar eder mahiyette kanun hükümlerinin kaldırılması; vatandaş reyinin emniyet ve masuniyetini sağlamak ve milli hâkimiyet prensibini teminat altına almak maksadıyla seçim kanunda değişiklik yapılması; devlet reisliği ile fiili parti reisliğinin aynı kişide birleşmemesinin kabulü üzerinde duruluyordu. İktidar partisinin anlayışına göre hürriyet ve otorite telif edilemez iki unsurdur. İktidar vatandaşın hürriyetini arttırdığı takdirde devlet otoritesinin eksileceği gibi batıl bir inanca sahip olmaktadır.³⁴

³¹ Tefik Çavdar, **Müntehab-i Saniden Seçmene**, Ankara 1987, s.84-85

³² Albayrak, **a. g. e.**, s. 85

³³ **Cumhuriyet**, 26 Ekim 1946

³⁴ Tarık Zafer Tunaya, **Türkiye’de Siyasi Partiler**, İstanbul 1952, s. 650- 651

Parti umumi prensiplerinde:

Bütün meslek ve tesanüt teşekküllerinin manevi şahsiyet olarak her türlü siyasi tesir ve maksatlar dışında kalmaları şartı ile işçi sendikalarına grev hakkının tanınması, Milli iradenin tam tecellisi, seçimlerin her türlü müdahaleden uzak ve serbest olarak gizli oy ile yapılması, bütün siyasi partilerin eşit haklara sahip olması ve seçimlerin tek dereceli olmasının altı çizilmiştir.³⁵

Komisyon raporunda ise; kanunlar arasında anayasanın ruhuna ve metnine aykırı olan kanun hükümlerinin mevcut olduğuna ve bunların vatandaş hak ve hürriyetlerini baskı altında bulundurmakla ve milli iradenin serbestçe tecellisine engel olduklarına şüphe yoktur denilmektedir.³⁶

Demokrat Parti, Sosyal adalet ve insani birlik ilkelerinin doğal sonuçlarından olan sosyal sigortalar ve işçinin maddi ve manevi refahını temin edecek bütün iktisadi ve teknik önlemlerin alınması, işçiler için ücretli tatiller ve izinlerin sağlanması yollarının aranması gibi konularda çözümler getirilmesini istemekteydi.³⁷

b) Diğer Muhalif Partilerin Anti-Demokratik Kanunlara Bakışı

Çok Partili hayata geçiş sürecimizde kurulan ilk parti Milli Kalınma Partisidir. Nuri Demirağ adında bir iş adamı tarafından başvurulup 18 Temmuz 1945’de kurulmasına izin verilen partinin kurucuları, Nuri Demirağ, Hüseyin Avni Ulaş ve Cevat Atılhandır. Parti İstanbul’da ve Anadolu’nun çeşitli yörelerinde şubeler açmıştır. Demirağ’ın sık sık düzenlediği ziyafetler nedeniyle parti, “ kuzu partisi” diye anılmış fazla ciddiye alınmamıştır. Parti 1946’dan başlayarak katıldığı seçimlerde hiçbir başarı sağlayamamıştır. Liderinin 1957’de ölümünden sonra genel kurulunu toplayamamış olan parti 22 Mayıs 1958’de feshedilmiş sayılmıştır.³⁸

³⁵ Tunaya, a. g. e., s. 663

³⁶ Tunaya, a. g. e., s. 673

³⁷ Albayrak, a. g. e., s. 69

³⁸ Mehmet Kabasakal, **Türkiye’de Siyasi Parti Örgütlenmesi**, İstanbul 1991, s. 167

Parti nizamnamesinde; Bütün seçimlerin tek dereceli olacağı, memurların seçimlerde halkın reyleri üzerinde bir tesir yapmayacakları gibi başkalarının da fesat karıştırmalarına mani olacakları, vicdan, fikir ve yayım hürriyetine saygılı duyan cumhuriyet idaresinin yönetim şekli olduğu belirtilmiştir.³⁹

Demirağ, 28 Nisan 1946 Tasvir gazetesinde çıkan demecinde şöyle demektedir: “ İç İşleri Bakanlığının seçimlerin tek dereceli olması hakkında yeni bir kanun tasarısı hazırladığını gazetelerden okuduk bunlar iyi haberlerdir. Bunların bir an evvel tahakkukunu partimiz candan arzu eder.” diyerek tek dereceli seçim kanunu partisi adına istemektedir.⁴⁰

Bu dönem içinde kurulan Türkiye Sosyalist Partisi ise parti prensiplerinde; vatandaşların çalışma hakkı kadar, hastalık, sakatlık, ihtiyarlık hallerinde hayatlarını sürdürme bilmeleri için sigorta temin edileceğinden, ilköğretim çağında bulunan çocuklarla, İş Kanununun tayin ettiği yaş sınırının altındaki çocukların çalıştırılmayacağını, Türk milletinin ileri demokratik haklarını inkâr etmeyen, bu hakların gelişmesini sağlayan fikir, söz, matbuat, grev, toplantı ve her türlü teşkilatlanma hürriyetinin mutlak olduğu vurgulanmıştır.⁴¹

2. Kamuoyu ve Basında Oluşan Tepkiler

a) Kamuoyunun Anti-Demokratik Kanunlara Bakışı

Hür ve demokratik devlet idarelerinde Sosyal hayatın temellerini teşkil eden hak, hukuk, hürriyet ve adalet gibi yüksek mefhumların çiğnenmesine ve zedelenmesine imkân verilemez ve müsaade olunamaz. Hak ve hürriyetlerin çiğnenmesi kadar bunların ihmal ve kötüye kullanılmaları da toplum hayatı için çok yıpratıcı ve tehlikelidir.⁴² Türkiye tek-parti devrini kapatıp çok partili devri açınca, hak ve hürriyet teminatı konusu, demokrasi davası bütün açıklığı ile tartışılmaya başlandı. Hele 1946-1950 seçimleri arasında demokrasi konusunda çok şiddetli çekişmeler oldu.⁴³

³⁹ Tunaya, a. g. e., s. 642

⁴⁰ **Tasvir**, 28 Nisan 1946

⁴¹ Tunaya, a. g. e., s. 699

⁴² Mahmut Erdoğan, “ *İktidar ve Muhalefet* “, **Bayrak**, S.33, Mart 1974, s.13

⁴³ Arif Hikmet Pamukoğlu, **Türkiye’de Demokrasi**, İstanbul 1961, s. 25

DP ile iktidar arasındaki ilişkiler giderek gerginleşirken Fuat Köprülü 12 Aralık 1946 tarihli Dikkat'te yayınlanan “ Tek Parti Zihniyetinin Değiştiğine Nasıl İnanabiliriz?” başlıklı yazısında: İktidarı tek partili zihniyetini devam ettirmekle suçlamış ve Basın Yasasının İkinci Meşrutiyetinkinden daha geri olduğunu sıkıyönetimin hiçbir gerçek nedene dayanmadan uzatıldığını, Anayasa ve iç tüzük hükümlerinin önemsenmediğini iddia ederek yazısında:

- “Polis Vazife ve Salâhiyetleri Kanunu, Matbuat Kanunu gibi anti- demokratik kanunlar ve örfi idare gibi şiddet tedbirleri devam edip durursa,
- İdare makinesi Halk Partisi'nin bir şubesi halinde işlemekte devam ederek tamamiyle tarafsız bir hüviyet almazsa,
- Bugünkü Seçim Kanunu bütün milletin izhar ettiği kuvvetli arzuya rağmen tadil edilmezse, iktidar partisinin eski tek parti zihniyetinden ayrıldığına tek vatandaş bulunamaz” demektedir.⁴⁴

Demokratlar kamuoyunda her fırsatta anti-demokratik uygulamalardan şikâyet etmişlerdir. Refik Koraltan Konya'daki bir nutkunda şöyle demektedir:

“ Demokrasi ruhuna aykırı, şahsi hürriyeti sınırlayıcı kanunlar kaldırılmalıdır. Vatandaşın hak ve hürriyetini sağlayacak hükümlere aykırı ve bazı zaruretlere yüzünden konulmuş olan kanun ve kararnameler süratle bertaraf edilmelidir. Tek-parti yönetiminden sıyrılarak, Büyük Millet Meclisinde halkı temsil edecek milletvekili seçilmesine engel olunmaması, bunun içinde demokratik müesseselerin kurulup gelişmesine imkân bırakılmalıdır. Tek cümle ile vatandaş hak ve hürriyetini esas tutan halkın ruhuna uyacak şekilde anayasanın yürürlüğünün sağlanmasını istiyoruz.”⁴⁵

Türkiye’ de Demokrat Partinin kuruluşuyla başlayan çok parti hayata geçiş sürecinin başlarında konumuz olan anti-demokratik uygulamalar hayla yürürlükteydi. Demokrat Parti milletvekilleri sık sık bu uygulamaları tenkit etmiş bunların anayasaya ve kişi temel hak hürriyetlerine uymadıklarını belirterek kaldırılması yolunda görüş bildirmişlerdir.

⁴⁴ Albayrak, a. g. e., s. 97

⁴⁵ **Yeni Sabah**, 5 Temmuz 1946

Refik Koraltan Mecliste yaptığı şu konuşma da Matbuat Kanununun değiştirilmediğini, Cemiyetler Kanununun ve Polis Vazife ve Salâhiyetleri Kanununun hükümlerinin hayla geçerli olduğunu belirterek anti- demokratik uygulamalardan yakınmaktadır.⁴⁶

Zekeriya Sertel hatıralarında polisin anti-demokratik uygulamaları hakkında polisin hukuksuz ve keyfi yere insanları takip edip özgürlüklerinin çiğnendiğini, polis takibine uğramış bir vatandaşın başından geçenleri anlatarak gözler önüne sermektedir.⁴⁷

Devlet ya da siyasal iktidar erkeni kullananlar, insan hak ve özgürlüklerini ortadan kaldırmamalı ve ona dokunmamalıdır. Devletin temel amaç ve görevi, özgürlüklere zarar vermeyecek düzenlemeler yaparak insanların haklarını kullanabilir hale getirmek, bu hakları korumak, bu hakların çiğnenmemesi için gereken özeni göstermektir.⁴⁸

Kamuoyun da sadece demokratlar değil toplumun bazı kesimlerimde de tek parti yönetimine ve uygulamalarına karşı eleştirileri görmekteyiz.

İstanbul Üniversitesinde Hukuk Fakültesinde öğretim üyesi olan Doç. Dr. Mehmet Ali Aybar CHP iktidarını gizli diktatörlükle suçlayarak “ Apaçık Diktatör Olsunlar” yazısında “ Halk Partisinin yüzündeki maskeyi atmasını önermekte ve anayasaya aykırı kanunları değiştirmediklerine ve değiştirmeyeceklerine göre bari anayasayı şu otoriter kanunlara uydursunlar ve düpe düz açık diktatör olsunlar “ diyerek anti-demokratik kanunlardan dolayı iktidarı eleştirmektedir.⁴⁹

Anti-demokratik uygulamalardan dolayı vatandaş tepkisini hükümete karşı gösterememektedir. Basın Kanunlarından dolayı sorumluları hatalarından dolayı uyarma imkânı da olmamaktadır.⁵⁰

⁴⁶ **Ulus**, 30 Nisan 1946

⁴⁷ Sertel, **a. g. e.**, s. 244

⁴⁸ Halil İbrahim Bahar, **Poliste Demokrasi ve İnsan Hakları**, Ankara 1998, s. 28

⁴⁹ Emin Kirman, **Çok Partili Döneme Geçiş Süreci ve Türk Siyasal Kültüründe Muhalefet Olgusunun Gelişimi**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalı, Isparta, 2006, s. 94

⁵⁰ Nadi, **a. g. e.**, s. 243

İnsan şeref ve haysiyetine hakaret etme söz konusu ise bunun yaptırımları Türk Ceza Kanununda mevcut olmaktadır. Hal böyle iken Matbuat Kanuna bunlarla ilgili cezai müeyyideler koymanın gereği yoktur.⁵¹ Gerçektende; Türk Ceza Kanunu hakaret ve sövme suçlarının matbuat vasıtasıyla işlenmesini ağırlatıcı bir sebep olarak saymakta ve adi ve hakaret ve sövme suçlarına nazaran daha ağır cezalar vermektedir. Ceza kanununun 480. maddesinin son fıkrası neşir yoluyla işlenen hakaret suçunun cezasını bir senden beş seneye kadar hapis ve iki yüz liradan beş yüz liraya kadar ağır para cezası olarak tayin eylemiştir.⁵²

Burada dikkat edilmesi gereken nokta vatandaşların eleştiri hakları olmakla birlikte eleştiri ile hakaret arasındaki ayrıma dikkat etmeleri gerekmektedir. Aksi takdirde karşılıklarına Matbuat Kanunu çıkacaktır.⁵³

Seçimlerle ilgili İçişleri Bakanı Hilmi Uran milletvekili seçimi ile ilgili olarak valilere gönderdiği genelgede “ Hükümet seçimlerde devlet memurlarının bir parti için baskı yapmamalarını emretti.”⁵⁴ demesine rağmen İktidarın genel seçimde uygulanacak yeni sistem için hazırladığı yasa tasarısı, güven verici değildi. Seçimin yürütülmesi, idari mercilerin, yani vali ve kaymakamlar ile belediye başkanlarının yönetimi altındaydı. Oy kullanılması sırasında, seçmenin oyunu gizlice kullanması güvence altına alınmamıştı. Hangi pusulayı kullandığının izlenmesi mümkündü. Ayrıca sayım herkese açık olarak yapılmayacaktı. Sayım kurulları isterlerse sonuçları değiştirebilirlerdi.⁵⁵

Seçimlerle ilgili olarak yapılan uygulamaları bazı yazarlarımız yaşadıkları olayları eserlerinde yazmışlardır. Bunlardan İhsan Tombuş anılarında seçimler sırasında sandık görevlilerinin vatandaşın kullanacağı oya tesirde bulduklarına ve seçim sonucunda ise tasnif sisteminin gizli yapılmasından dolayı kanun gereği olarak kullanılan oyları yaktıklarını söylemektedir.⁵⁶

⁵¹ **Tasvir**, 22 Nisan 1946

⁵² Hasan Refik Ertug, “*Basın Vasıtasıyla İşlenen Hakaret Suçları*”, **Sosyal Bilgiler Okulu Dergisi**, C.1, S.3 1945, s. 486

⁵³ Hüseyin Cahit Yalçın, “*Matbuat Hürriyeti Davası*”, **Ant** (Bursa), 16 Eylül 1946

⁵⁴ Feroz ve Bedia Turgay Ahmad, **Türkiye’de Çok Partili Politikanın Açıklamalı Kronolojisi** (1945-1971) Ankara 1976, s.22

⁵⁵ Altan Öymen, **Bir Dönem Bir Çocuk**, İstanbul 2002, s. 520

⁵⁶ İhsan Tombuş, **Politikada 41 Yıl**, Ankara 1999, s. 10-11

M. Kemal Biberoglu ise anilarinda; köyün birinde seçim sırasında köy muhtarının yapılmakta olan seçimlerin serbest bir şekilde yapılması için seçim sandığını halkın önüne getirdiğinden dolayı seçimlerde zor kullanmak suçundan tutuklandığından bahsetmektedir. Bu muhtar daha sonraları adli makamlara itiraz etmiş ve seçim güvenliğini sağladığı için berat etmiştir.⁵⁷

Ramazan N. Dermirsoy'un anlattıkları da ilginçtir: “ Bizim mahallenin sandığı tam bir rezaletti, sandık başındakiler, biri hariç iktidarın adamıydılar. Bağımsızların gözlemcisi Hüsnü Efendi polislerce alınıp götürüldü ben yasım küçük diye hiç yaklaştırılmadım. Sonradan anlattılar iktidar partisinin oyları sandığa tomarla atılmış, imzalar beş parmak birden basılarak görünüş kurtarılmıştır. Nasıl olsa seçim açık, sayım gizli ve oylar imha. Aksini ispat mümkün değil.”⁵⁸

Yazarlarımızın anılarında dile getirdiği gibi seçim sisteminde anti-demokratik bir şekilde uygulanan acık-oy gizli tasnif ilkesi ve seçim serbestinin, güvenliğinin olmaması 1946 yılında yapılan seçimlere gölge düşürmüş ve gerek basın gerek kamuoyu tarafından uzun yıllar boyunca tepki görmüştür.

Ahmet Emin Yalman 1946 seçimleriyle ilgili olarak: “ İçlerinde yaşadığım için geniş ölçüde baskı, fesat ve hileyle yürütülmüş bir seçim olduğunu kesin şekilde biliyorum bu devrin canlı bir şahidiyim. Halk Partisi akıl edipte son derece dürüst bir seçim yapsaydı, seçilebilecek aday sayısı yüz elliye geçmeyecek, yani Halk Partisi üçte ikiye çok aşkın bir çoğunluğa hâkim kalacaktı. Böyle bir dürüstlük siyasi hayatımıza kök salacak birçok sarsıntıları önleyecek, belki de 1950'de CHP yüzünün akıyla iktidarda kalabilecekti.”⁵⁹ demektedir.

İşçilere verilmeyen hakları sendikalar mevzuuna gelince; sendikalar, herhangi bir meslek veya sanat erbabının ve umumiyetle işçilerin kendilerine mahsus iktisadi ve içtimai menfaatleri korumak üzere vücuda getirdikleri dernekler, cemiyetlerdir.

⁵⁷ M. Kemal Biberoglu, **Demokrat Parti ve Sonrası Anılarım**, Ankara 1997, s. 12-13

⁵⁸ Ramazan N. Dermirsoy, **Demokrasi Oyununda Figürandım**, İstanbul 1997, s.19

⁵⁹ Ahmet Emin Yalman, **Yakın Tarihte Gördüklerim ve Geçirdiklerim**, (1945- 1970), C.4, İstanbul 1970, s. 79

Bu nevi cemiyetler hemen bütün Avrupa memleketlerinde XVIII. yüzyılın sonlarında belirmişler, büyük sanayiın zuhuru ve inkişafı ile müvazi olarak XIX. yüz yılda çoğalmışlardır. Bütün medeni memleketlerde çeşitli meslek ve sanat sahiplerinin bilhassa işçilerin birçok sendikaları vardır.⁶⁰

3008 sayılı İş Kanununda işçinin iktisadi mücadelesinin koruyucu müeyyideleri yoktu. Bir zümre veya sınıf olarak onun haklarını parlamentoya getirecek ve orada savunmayı ve kazanmayı sağlayacak mesleki teşekküller yani sendika kurma hakkı ve sendikalar kanunu mevcut değildi. Ortada sendika ve toplu sözleşme olmayınca işçi ve işveren arasında hatta yazılı bir sözleşmeye gidilse dahi bunun üzerindeki kontrolü yapacak bir organ yoktu. Kanun 2. maddesi deniz ve hava nakliyatı ile ziraat işçilerini 3008 sayılı kanunun dışında bırakıyordu. 3008 sayılı kanunun genel olarak haftada 48 saat çalışma süresini tespit eder. Fakat gerek bu maddede gerekse diğer maddelerde, bir bakışta işçi lehine konulan kayıtların, ortada işçinin dayanacağı ve icabında greve gidebileceği bir sendika ve sendikalar kanunu olmadığı için uygulanma şekilleri, fiilen işverenin karar ve teşebbüsüne bağlı idi.⁶¹

İş ve işçiyi teşkilatlandırmak meselesi, güvenilir bir ekonomik yapının ruhu, hayattır. Türkiye’de işçiler sendikalar halinde birleşmiş değillerdir. Belki bu yüzden en basit işlerden başlayarak yüksek tekniğe ihtiyaç gösteren işlere kadar, sanayi ve ziraatın çeşitli alanlarında çalışmakta olan vasıflı işçilerin gerçek sayısını bilememekteyiz. Hayatlarını kafa ve kol emeğiyle kazanan yurttaşları kelimenin gerçek manasıyla emniyetli bir iş hayatına kavuşturmak artık daha fazla gecikmesi caiz olmayan ihtiyaçların başında gelmektedir.⁶²

Cemiyetler Kanunu gereğince Cumhuriyet Halk Partisini uzun yıllar memleketimizde tek-parti olarak hâkim kılan sebep: Mevcut mevzuatımıza göre başka her hangi bir partinin açılmasının imkânsızlığı idi. 1935 tarihinden önceki mevzuatımız ve gerek 1935 tarihinde kabul edilen Cemiyetler Kanunu Türkiye’de açılacak her siyasal teşekkül için hükümetten müsaade alınması sistemini kabul edilmişti. Nitekim böyle bir müsaade verilmeyeceğinin bilindiği müddetçe parti kurmak teşebbüsüne hiç kimse girmemiştir

⁶⁰ Muvaffak Akbay, “*Sendikalar*”, **Ulus**, 31 Mayıs 1946

⁶¹ Aydemir, **İkinci Adam**, s. 360- 361

⁶² Şevket Bilgin, “*İşçilerin Bekledikleri*”, **Yeni Asır**, 16 Ocak 1946

Her ne kadar devrin Başbakanlarından Recep Peker, bir konuşması sırasında bu konuya temas ederek: “ Şimdiye kadar yeni bir partinin kurulması için hükümet nezdinde herhangi bir teşebbüs yapılmamıştır” demek suretiyle, şayet teşebbüs olsaydı izin verileceğini ima etmek istemişse de bu sözler samimi olmaktan uzaktır.⁶³

Cemiyetler Kanunu gereği bir siyasal derneğin, siyasal bir teşekkülün kurulabilmesi için İçişleri Bakanlığının izni ve onayı gerektiğinden çok partili hayatın memleketimizde gerçekleşebilmesi hukuken imkânsız kılınmıştı.⁶⁴

Tek-Parti yönetimin bir diğer anti-demokratik uygulamasını siyasi görüşlerinden dolayı üniversite hocaları üzerine haksız yere yaptıkları baskı ve işten çıkarılmaları üzerinde görmekteyiz.

Zekeriya sertel anılarında üniversite hocaları hakkında uygulananları anlatırken şöyle bahseder: “ Polisin hışmına uğrayanlar yalnız biz solcular değildik. Bir ara polis Ankara’da öğretim üyelerinde de musallat oldu. O, vakit Ankara Üniversitesinde Behice Boran, Niyazi Berkes, Muzaffer Şerif, Pertev Boratav gibi ilerici gençler vardı. Pertev Boratav’ın dışındakiler Amerika’da sosyoloji okuyarak yetişmişlerdi. Dönüşlerinde Ankara Üniversitesine doçent olarak girmişlerdi. İleri görüşlü, zeki, bilgili gençlerdi. Ankara’da “ Yurt ve Dünya” adında bir dergide çıkararak fikirlerini yaymaya çalışıyorlardı. Politikayla uğraşmaz, etliye sütlüye karışmaz bilgin kimselerdi. Memleket sorunları üzerinde inceleme yapıyor ve bu konudaki fikirlerini yayıyorlardı.

Üniversite hocası özgürce düşünemez, düşündüğünü açıkça söyleyemezdi. Polis devletine göre bu genç profesörler hadlerini aşmışlardı. Hepsini işlerinden çıkarıp mahkemeye verdiler. Mahkeme suç görmedi. Beraatlerine karar verdi. Ama polis devleti bu değerli gençleri bir daha üniversiteye sokmadı. Dergilerini de kapattı. Onlara bilim yolunda hayatlarını kazanma olanağı bırakmadı. Sonunda bıktılar. Muzaffer Şerif Amerika’ya gitti. Pertev Boratav Paris’e gitti. Niyazi Berkes Kanada’ya gitti. Böylece bu üç değeri memleketimiz yitirmiş oldu.”⁶⁵

⁶³ Fahir Giritlioğlu, **Türk Siyasi Tarihinde Cumhuriyet Halk Partisinin Mevki**, Ankara 1965, s. 165

⁶⁴ Giritlioğlu, **a. g. e.** s. 181

⁶⁵ Sertel, **a. g. e.** , s. 244-245

Behice Boran, Niyazi Berkes, Pertev Naili Boratav gibi hocalar Yurt ve Dünya ile Adımlar dergisinde yazılar yazmışlardır. Komünistlikle suçlanan hocalar ve bu dergiler tepki toplamıştı. Behice Boran'ın Türkiye Komünist Partisi'ne katılması da ayrı bir sorun teşkil etmişti. Behice Boran Tan gazetesinde ve bu dergilerdeki yazılarından dolayı DTCF'deki görevinden bakanlık emrine alındı.⁶⁶

Behice Boran ile Pertev Naili Boratav ve Niyazi Berkes'in Bakanlık emrine alındıktan sonra Boran, Boratav ve Berkes ile birlikte Danışta'ya açtığı davayı kazanarak DTCF' deki görevine geri döndü fakat bu hocalar kızıl tehlikeye karşı başlatılan seferberliğin hedefleri olmuşlardı.⁶⁷ Bu hocalar komünistlikle ve aynı zamanda zararlı ideolojileri yaymakla suçlanıyordu ve haklarında soruşturmalar açılmıştı. Ülkücü gençlerin eylemlerinin dozu artmıştı. 1947 yılındaki öğrenci olayları ortamı iyice germişti. Üniversite senatosu, hocalar hakkında bu gösteriler hakkında işlem başlatmıştı. Olayları düzenleyenler tanık, hocalar ise sanık durumunda gösterilmişlerdi. Hocaları üniversiten atmanın yolları aranmaktaydı.⁶⁸

Üniversiteler Kanuna göre üniversite öğretim üyelerinden birinin, disiplin cezası gerektiren şeref ve haysiyet kırıcı bir suç işlediği saptanan bir eylemi görülürse, senato hakkında çıkarma kararı verebilirdi. Üniversite senatosu bu hocalara savunma hakkı bile tanımadan üniversiteden uzaklaştırmışlardı. İleri sürülen disiplin suçları doğru olsa bile bunların ancak “ şeref ve haysiyeti kırıcı suçlar” olarak saptanması gerekirdi.⁶⁹

Kamuoyunda tepki alan bir başka konuda uygulanan kanun ve kararnamelerin hayat pahalılığını önlemede yetersiz oluşudur. Çıkarılan kanun ve kararnameler hayat pahalılığını durdurmaya yetmemiştir. 1938 senesine nispetle 1946 yılında gıda fiyatları yüzde 436 nispetinde artmıştır. Yakma ve aydınlanma masraflarında 1938 yılına nispetle yüzde 317, giyecek eşya fiyatlarında yüzde 417'ye yükselmiştir. Şu halde bu kanun ve kararnamelerle takip edilen en mühim gaye elde edilmiş değildir.⁷⁰

⁶⁶ Gökhan Atılğan, **Behice Boran**, İstanbul 2007, s. 77

⁶⁷ Atılğan, **a. g. e.**, s. 91

⁶⁸ Atılğan, **a. g. e.**, s. 112

⁶⁹ Niyazi Berkes, **Unutulan Yıllar**, İstanbul 1997, s. 405

⁷⁰ **Tasvir**, 21 Nisan 1946

b) Basının Anti-Demokratik Kanunlara Bakışı

Muhafif basında CHP'nin anti-demokratik uygulamaları şiddetle tenkit edilmiş olup şöyle denmektedir: “Vatandaş Halk Partisini kendi hak ve hürriyetlerine el koymuş ve bu yolla milli iradenin serbest tecellisine engel olagelmiş bir teşekkül olarak görmektedir. Halk Partisi vatandaş hak ve hürriyetleri üzerinde oturmakta devam ettikçe kendi üzerinde tekâsüf etmiş bulunan derin memnuniyetsizliği ve hatta infiali bertaraf etmeğe asla imkân bulamayacaktır.”⁷¹

Basında yer alan anti-demokratik kanunlardan özellikle günün konusu olan seçim ve basın hakkındaki görüşlere sık sık rastlamaktayız. Genel seçimlerden önce 1946 yılının Mayıs ayında ülkede belediye seçimleri yapılmış ve muhalefet bu seçimlerle ilgili, tepkisini dile getirmiştir.

Belediye seçimlerinde muhalefetin dile getirdiği iddialar şunlardır:

1. Seçimlere iştirak gayet düşük bir nispette kalmıştır.
2. Halk CHP'ye çeşit çeşit baskılar altında oy vermeye mecbur edilmiştir.
3. Seçim işlerine bakan resmi heyetler iktidar partisi lehine vazifelerini suiistimal etmişlerdir.
4. Oylar gizli verilmemiştir.⁷²

Seçimler konusunda tek dereceli seçim usullünün demokratik prensipler gereği yeterli olmayacağı, bunun yanında kanunun oy verme, oyların tasnifi gibi şekle ve usule ait olan maddelerinin de bir kez daha gözden geçirilmesi, seçimlerin güvenliliğinin yanında oyların tasnifi işinin de güvenli ve açık yapılması hususunun altı çizilmektedir.⁷³

⁷¹ **Tasvir**, 18 Ekim 1946

⁷² Nihat Erim, “*Muhalefet Mugalâta mıdır?*“, **Ulus**, 1 Haziran 1946

⁷³ Etem İzzet Benice, “*Tek Dereceli Seçim*“, **Son Telgraf**, 16 Şubat 1946

Seçimler aşağıda sayılmış beş mühim vasfa haiz olmalıdır:

1. Seçim hakkı umumi olmalıdır. Yani seçimlere iştirak hakkı bir sınıf veya zümrenin imtiyaz ve inhisarı olmayıp bütün vatandaşların umumi ve müşterek hakkı olmalıdır.

2. Her vatandaşın intihap hakkı her bakımdan musavi olmalıdır. Her vatandaş intihap hakkına aynı derecede malik olmalıdır ve bu haktan istifadenin şartları her vatandaş için aynı olmalıdır.

3. Seçimler vasıtasız olmalıdır. Yani bir dereceli olmalıdır. Seçen vatandaş ile seçilen milletvekili arasında bir ikinci seçmen (müntehebisani) denilen seçim mutavassıtları olmamalıdır. Bu çok mühim esastır. Seçimlerin demokratik olmasının mühim şartlarından biridir. Bir dereceli seçimlerde vatandaş beğendiği milletvekilini veya vekillerini kendisi seçiyor, iki dereceli intihap usulünde vatandaş milletvekili seçme hakkını kendisi kullanmıyor, bu hakkı kullanmayı başkasına ikinci seçmene (müntehebisaniye) devrediyor.

4. Seçimlerde rey verme aleni olmamalıdır.

5. Seçimlerin serbest olması gerekir. Seçimlerin hürriyet havası içinde cereyan etmesi, muayyen namzetler lehine propaganda yapılmasına mani olan hiçbir sebebin hiçbir engelin mevcut olmaması şarttır.⁷⁴

Seçimler de vatandaşın oyunu verirken tesir altında kalmaması, oy verirken tek başına vermesi, bir başkasının yanına girmemesi vatandaşın güvenini artıracak, vatandaşlık şuurunu geliştirecektir. Seçimlerde taraflar arası ihtilaflarda dert dinleyecek, çözüm arayacak seçim hakemlikleri kurulmalıdır.⁷⁵

Diğer bir husus bazı memurların ve hükümet partisinin salâhiyetlerini seçimler üzerinde baskı yaptıkları, kötüye kullandıkları, bununda tek dereceli seçim kanununun eksik yönlerinden biri olduğu vurgulanmıştır.⁷⁶

⁷⁴ Sadri Maksudi, “*Demokratik Seçim Usulünün Beş Mühim Esası*”, **Tasvir**, 5 Mayıs 1946

⁷⁵ Cihat Baban, “*Yeni Seçim Kanununda Neler Görmek İstiyoruz*”, **Tasvir**, 13 Mayıs 1946

⁷⁶ Asım Us, “*Seçimler Sona Erdikten Sonra*”, **Vakit**, 24 Temmuz

Basın konusuna gelecek olursak;

Cumhuriyet devrinde basın hürriyeti zaman zaman sınırlandırılmıştı. Bunun başlıca iki sebebi vardır. Birincisi yapılan inkılâpların korunup özümsemesi ve olağan üstü şartların getirdiği zaruretlar ikincisi ise basın özgürlüğünün basın tarafından suistimal edilmesidir.⁷⁷

1930'lu yıllarda güdümlü bir basın yönetimi anlayışı vardır. Yönetim organı ise Matbuat Umum Müdürlüğüdür. 1933 yılında bu örgüt İç İşleri Bakanlığına bağlanmıştır. Matbuat Umum Müdürlüğünü 1937 yılına kadar Vedat Nedim Tör yürütecektir.⁷⁸

Vedat Nedim Tör'ün İç İşleri Bakanı Şükrü Kaya tarafından istifaya zorlanması da ilginçtir. Türk alimlerine hakaret etmekle suçlanmıştır. Uluslar arası Türk Tarih Kongresi için hazırlanan yayının özel sayında yabancı bilginlerin raporlarını Türk bilginlerin raporlarından önce koymakla hata etmiş sayılmıştır. Halbuki yayın daha matbaaya dahi verilmemiş yayınlanmamıştır.⁷⁹

1946-1950 dönemi ise Türki'de çok canlı bir dönemdir. Çok partili düzene geçilmesiyle birlikte basında yıllardır söylenemeyenler kızgınlıklar, açığa vurulmakta ve basında artık her şey söylenebilmekte ve yazılmaktadır.⁸⁰

Basında Matbuat Kanunları sık sık eleştiri konusu olmaktadır. Bu kanunlar durduğu sürece, yeni partilerin kurulmasında da bir yarar sağlanamayacaktır. Bu partilerin eleştiri organı yine gazeteler olacaktır.⁸¹ Kanun yaptırımlarından dolayı memlekette meydana gelen düzensizlikler, yolsuzluklar hakkında yayın yapmak bile bir cesaret işi olmaktadır.⁸²

Matbuat hürriyetini engelleyen kayıtlar kaldırılmadığı sürece ne tek dereceli seçim, ne demokratikleşme çabaları olumlu sonuçlar vermeyecektir. Kanun 50. maddesi değiştirilerek

⁷⁷ Etem İzzete Benice, “*Yine Matbuat Hürriyeti Tadilatı*”, **Son Telgraf**, 8 Eylül 1946

⁷⁸ Hıfzı Topuz, **Türk Basını**, İstanbul 2003, s. 160

⁷⁹ Vedat Nedim Tör, **Yıllar Böyle Geçti**, İstanbul 1999, s. 38

⁸⁰ Topuz, **Türk Basını**, s. 185

⁸¹ A. Cemalettin Saraçoğlu, “*Basın Hürriyeti ve Yeni Partiler*”, **Yeni Sabah**, 14 Şubat 1946

⁸² A. Cemalettin Saraçoğlu, “*Hürriyet Dalgaları Üstünde*”, **Yeni Sabah**, 8 Mart 1946

de olsa yürürlükte kaldığı sürece bu demokratik bir oyalamadan ibaret olup anca kendi kendini kandırmaktır.⁸³ Memlekette ileri derecede basın hürriyeti olduğundan bahsedenlerle Matbuat Kanununun 50. maddesinin hayatta olması arasında bir çelişki olmaktadır.⁸⁴

Çalışma hayatı ve İş Kanunu bahsinde işçilere sendikal hakların verilmemesi konusunda basında yazılar çıkmıştır.

Türkiye’de sendika teşekküllerinin olmadığı gibi patron işçi menfaatlerini ayarlayan bir teşkilatta yoktur. Devlet sermaye ile çalışma münasebeti önünde ya tasasız veya kararsızdır. Devlet, patron ve işçi arasındaki menfaat çatışmalarını ayarlayan bir teşkilat, bir kollektif mukayeleler sistemi ve çalışma davalarına bakan iş mahkemeleri kurduktan sonra çalışanları ve çalıştıranları ayrı ayrı sendikalaşmaya zorlayabilir.⁸⁵

1 Temmuz 1946’da yürürlüğe giren İşçi Sigortaları Kanununun sigorta hükümleri ancak 3008 sayılı İş Kanununa tabi iş yerlerinde çalışan işçilerimiz faydalanmaktadırlar. İş Kanununa tabi olmayan küçük, az işçi çalıştıran yerlerde çalışan işçiler faydalanmamaktadır. Her iş yerinde bu sigorta hükümlerinin uygulanması gerekmektedir.

İşçiler arasında da devlet ve özelde çalışanlar arasında farklar vardır. İş Kanunumuzun işçi olarak vasıflandırdığı vatandaşlar, devlet fabrikalarında olsun, özel fabrika ve iş yerlerinde olsun aynı ve değişmeyen hukuki kaidelere tabi olmalıdırlar.⁸⁶

Çalışmak Bakanı Sadi İrmak; İşçi Sigortaları Kanunu ile işçilerin hastalıkları, iş kazaları, kadınların doğum yardımları ve izinleri, ölüm tazminatları konusundaki çalışmalardan bahsederek, hükümetin bu konuda tedbirler aldığını söylemiştir.⁸⁷

İşçi haklarının korunması için gereken tedbirler şunlardır:

⁸³ A. Cemalettin Saraçoğlu, “*Yazı Hürriyeti*, **Yeni Sabah**, 6 Haziran 1946

⁸⁴ Cevdet Hamdi, “*Zavallı Matbuat*”, **Tasvir**, 15 Mayıs 1946

⁸⁵ Peyami Safa, “*İş Davası*”, **Vakit**, 6 Ekim 1946

⁸⁶ Ziya Tatac, “*İşçilerimizin Hukuki Durumları*”, **Tasvir**, 15 Eylül 1946

⁸⁷ **Son Posta**, 2 Temmuz 1946

1. İşçi sayısı ne olursa olsun İş Kanununun bütün iş yerlerine teşmili, hiç olmazsa beş ve daha fazla işçi çalıştıran yerlere teşmili.
2. Hastalık, maluliyet veya askerlik gibi mecbur sebeplerle iş yerinden ayrılmak zorunda kalacak olanların müktesep haklarının korunması için İş Kanuna yeni hükümler konuşması.
3. Kadın ve çocuk işçilerin geceleyin çalıştırılmaması.
4. Temsilci işçi seçimin büyük işyerlerinde yapılması ve temsilci işçilerin sebepsiz yere işten çıkarılmamasının sağlanması.
5. İş Kanunundaki ceza müeyyidelerinin arttırılması.
6. İş mahkemeleri kurulması.
7. Kalifiye işçi yetiştirilmesi ve işçilerin karne usulüne bağlanması.
8. Meslek hastalıklarını bildiren listenin genişletilmesi.
9. Sağlık ve iş emniyeti tüzüğüne göre gözden geçirilmesi.
10. İş bölgelerine toplu olarak giden işçilerin sağlık durumlarının kontrol altına alınması ve işçi toplama merkezleri kurulması.⁸⁸

CHP'nin parti programında Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti halkı ayrı ayrı sınıflardan oluşmuş değil fakat ferdi, içtimai ve çeşitli iş hizmeti sahiplerinden oluşmuştur demektedir. Parti sınıf mücadelesi içtimai intizamı sağlayacak menfaatler konusunda birleşmeyi yeğlemiştir.⁸⁹

⁸⁸ **Tasvir**, 17 Eylül 1946

⁸⁹ İsmail Hüsrev Tökin, **Cumhuriyet Halk Partisinin Dünya ve Cemiyet Görüşü**, Ankara 1949, s.16

Cumhuriyet Halk Partisinin 10 Mayıs tarihinde toplanan Büyük Kurultayının almış olduğu önemli kararlar arasında sınıf üzerine cemiyet kurma serbestîsinin kabul edilmiş bulunması demokrasi açısından önemli bir adımdı. Kurultay bu serbestîyi tahakkuk ettirmek üzere, parti programının “ Türkiye’de cins ve sınıf ve rejional fikirleri koruma ve yayma, sınıf mücadelesi uyandırma maksatlarıyla cemiyet kurulamayacağına” dair 22’inci maddesi kaldırılmıştır. Bundan böyle tabii birer teşekkül olan sınıf cemiyetleri serbestçe vücut bulabilecekler, iktisadi ve içtimai sahaya münhasır kalmak şartı ile faaliyetlerinde muhtar olacaklardır.⁹⁰

Milli Korunma Kanunu hakkında ise hayat şartlarının iyileştirilmesine katkı sağlamadığının yanında bu kanunda uygulanan yaptırımların yetersiz oluşu vurgulanmıştır. Bu kanunla konulan en ağır ceza 32 ve 35’inci maddelerdeki suçları işleyenler yani her hangi çeşidi ile olursa olsun ihtikâr yapanlar için 500 liradan 5000 liraya kadar ağır para cezası ile 2 senden 5 seneye kadar muvakkat sürgün ve malların müsaderesinden ibaretti. Kanunda malların müsaderesinden bahsedilmekle beraber, bu malların suçlunun bütün emvalimi yoksa yalnız ihtikâra mevzu olan mallar mı olduğu da belirtilmemiştir.⁹¹

Üniversiteler Kanunu hakkında ise tasarıya göre; tasarı bilhassa üniversite öğretim mesleği mensuplarını diğer devlet memurlarından ayrı yüksek bilim ihtisasa yaraşır ihtisaslara bağlamaktadır. Tasarı doçentlik imtihanı işini üniversiteler arası jüriye tevdi etmektedir. Tasarı üniversite öğretim mesleğine intisap için doçentlik imtihanını geçirmeyi şart koşmuş ve bu imtihanı geçirmeyenlere mesleğe intisap imkânını kapamakla beraber doçentlik imtihanını münhal doçent bulunmasına bağlı tutmamak suretiyle isteyen ve kendisinde kabiliyet gören gençlere açık bulundurmaktadır. Tasarı bu suretle doçentlik imtihanını geçirmiş fakat açık kadro bulunmaması yüzünden doçent tayin edilmemiş olanlara ilmi mesailerine devam ve kabiliyetlerini ispat şartı ile profesör olmak imkânları da vermektedir.⁹²

Üniversite yönetimleri bazen anti-demokratik uygulamalara atmışlardır. Bunlardan bir tanesi Tarık Artel adında bir doçent tarafından, Üniversite Rektörü Tefik sağlam ve Fen Fakültesi Dekanı Fahir Yeniçay aleyhlerine mühim bir dava açılmıştır.

⁹⁰ **Yeni Sabah**, 8 Haziran 1946

⁹¹ Esat Kamil Ertur, “ *İhtikâr*”, **Tasvir**, 8 Ağustos 1946

⁹² **Yeni Sabah**, 8 Haziran 1946

Dava konusu ise kimya Doçenti Artel'in doçentlik imtihanına tabi tutulup başarılı olmasına rağmen dekanlık bir konuda başarısız görmüş ve rektörlüğe bildirerek başka yere nakledilmiştir. Artel Danıştay'a açtığı davayı kazanmasına rağmen üniversite yönetimi Artel'in haklarını vermemiş ve maddi manevi zarara uğramıştır.

Başka bir hadisede şöyledir: Rektörlükçe hiçbir sebep gösterilmeden doçentlik imtihanına alınmadığı iddiasıyla Doktor Nejat Kulakçı da Milli Eğitim Bakanlığına müracaat ederek imtihana alınmamasının sebeplerini bildirilmesini talep etmiştir.⁹³

Polis Vazife ve Salahiyetleri Kanunu hakkında ise bu kanun yürürlükte kaldığı sürece vatandaşların haklarının emniyet altında olmadığı bunla beraber hükümete bu kadar geniş yetkiler veren ve şüphelendiği adamı dilediği gibi baskı altına alma imkânını bağışlayan bir kanun varken hükümetin bununla da yetinmeyerek ayrıca yurdun bazı bölgelerinde sıkıyönetim ilanına lüzum görmesi tepki toplamaktadır.⁹⁴

Sonuç olarak toplum hayatında insanların yaşamlarını doğrudan ya da dolaylı yoldan etkileyen demokratik olmayan uygulamalar ve bunlardan etkilenen şahısların beyanları, basına yansımış ve basın tarafından tenkit edilmiştir.

Demokratik olmayan uygulamaların basında yer alması, iktidarın da bu konu üzerinde düzenleme yapma konusunda olumlu bir etki yapmıştır. Basında, uygulamaların şiddetle telkin edilmesi toplumu bu uygulamalar hakkında hem bilinçlendirmiş hem de eleştirisel bir düşünce yapısı kazandırmıştır.

⁹³ **Son Posta**, 7 Şubat 1946

⁹⁴ Cemalletin Saraçoğlu, "*Ciddi ve Samimi Olmak Vakti*", **Yeni Sabah**, 9 Haziran 1946

D) CHP'nin Anti-Demokratik Kanunlara Yönelik Politikası

1. CHP Yönetiminin Anti-Demokratik Kanunlara Bakışı

CHP iktidarı 1939 yılından başlayarak tek-parti yönetimine ek olarak “ Milli Şeflik” anlayışını benimsemiş ve bu anlayış içinde toplumsal ve siyasal yaşamı sürdürmüştü. Çok geçmeden İkinci Dünya Savaşının sonuna doğru gelişen dış koşullar Milli Şef İsmet İnönü'ye ve CHP yönetimine eski dönemin tepki doğuran kalıntılardan kurtulması gerektiğini göstermişti. 1945 yılında başka siyasal partilerin kurulmasına olanak tanınmış, 1946 yılından başlayarak da bu tekelci ve otoriter anlayışın doğurduğu siyasal yapının öğeleri birer birer bağları gevşetilmiş ya da tümünden ortadan kaldırılmıştı.⁹⁵

1946 yılı basit bir tek parti yönetiminden çok partili siyasal hayata geçiş değildir. Çünkü tek parti ile devlet bütünleşmiş, parti devlet haline gelmiştir. Devlet demek CHP demektir. 1946 yılının önemi şuradadır: CHP'nin liderleri iç içe oldukları, kendisiyle özdeşleşmiş buldukları devletle kendi aralarında bir sınır çizmeyi başarmışlar Demokrat Parti muhalefeti de iktidar sahibi CHP'ye karşı mücadele ederken yine devletle devlet partisi arasındaki farka önem vermişlerdir.⁹⁶

İnönü'nün 1 Kasım 1945 Meclis konuşması demokratikleşme bakımından açık bir yeşil ışık olarak yorumlandı. İnönü şunları söylüyordu.” Bizim tek eksigimiz hükümet partisinin karşısında bir parti bulunmamasıdır. Bu yolda memlekette geçmiş tecrübeler vardır. Hatta iktidarda bulunanlar tarafından teşvik olunarak teşebbüse girişilmiştir. İki defa memlekette çıkan tepkiler karşısında teşebbüsün muvaffak olamaması bir talihsizliktir. Fakat memleketin ihtiyaçları sevkiyle hürriyet ve demokrasi havasının tabii işlemesi sayesinde başka siyasi partinin de kurulması mümkün olacaktır.”⁹⁷

İsmet İnönü, CHP İkinci Olağan üstü kurultayında cemiyet kurulmasına dair şöyle demektedir: “ Vatandaşlardan sınıf ve menfaatları üzerine cemiyet ve parti kurmak isteyenlere kanun yolu ile mani olmayacağız.

⁹⁵ Ekinci, a. g. e. , s. 309

⁹⁶ Oğuz Ünal, **Türkiye'de Demokrasi'nin Doğuşu**, İstanbul 1994, s.218

⁹⁷ Özbudun, a.g. e. , s. 11

Bizim kanun yolu ile men etmeye çalışacağımız cemiyet ve partiler kökü dışarıda yani yabancı aleti olan cemiyet ve partiler ve onlardan mülhem olanlardır. Bunun gibi dini siyasete alet eden cemiyet ve partilere de kanun yolu ile karşı koymakta devam edeceğiz.”⁹⁸

Recep Peker’in de Demokrat Parti için: “ Cumhuriyet Halk Partisi demokratik inkişafı engellemek için bir teşebbüse girişmek gibi siyasi bir ahlak eksikliğinden münezzehtir.”⁹⁹ demesi tek-parti döneminde kendinden başka bir siyasal oluşuma izin vermeyen zihniyetin değişerek demokratikleşme sürecine girdiğini gösteriyordu.

CHP yönetiminin demokratikleşme sürecinin başladığı çok partili hayata geçişle birlikte anti-demokratik uygulamalar konusunda ılımlı bir politika izlediği göze çarpmaktadır. Bunu yöneticilerin söylem ve demeçlerinden anlayabiliyoruz.

İsmet İnönü seçimlerle ilgili olarak seçimlerin tek dereceli olmasının yanında vatandaşların serbest bir şekilde seçim yapması, verdiği oyların korunması gerektiğini savunmaktadır.¹⁰⁰

Adalet Bakanı Mümtaz Ökmen ise yapılan değişiklikler sonucu idare amirlerinin gazete kapayabileceği emrinin ve yetkisinin olduğu düşüncesine karşı çıkarak bırakın idare amirlerini hükümet bile gazete kapamaya yetkili değildir diyerek bir zamanlar üzerine çok tartışılan Basın Kanununun 50. maddesinin artık işlemediğini gözler önüne sermektedir.¹⁰¹

Çalışma Bakanı Sadi İrmak, çalışma hayatı konusunda ise, 1 Ocak 1946 yılında yürürlüğe giren İşçi Sigortalarından bahsederek 300 bin kişinin sigorta ettirildiğini, İşçi Bulma Kurumunun oluşturulduğunu, işçi haklarının güvence altına alınacağını, iş hayatının düzene sokulacağını söylemektedir.¹⁰²

⁹⁸ **Cumhuriyet**, 11 Mayıs 1946

⁹⁹ **Akşam**, 30 Nisan 1946

¹⁰⁰ **Ulus**, 11 Mayıs 1946

¹⁰¹ **Vatan**, 17 Eylül 1946

¹⁰² **TBMM T.D.**, C.21,d.7, 14. 1. 1946, s. 37

Fakat işçilerin kendi aralarında örgütlenip haklarını korumaya yönelik sendikal haklarının verilmesi konusunda bir faaliyet bir çalışma görülmemektedir.

Hükümetin, çalışma ve programlarında, yapılan konuşmalarda iş ve işçiler için sendikal haklarından ve sendika kurmaya yönelik çalışmalardan bahsedilmemekle birlikte kamuoyunun ve işçilerin beklentisi hükümetin bu konu üzerinde durması yönünde olmuştur. İşçilerin dikkat edeceği husus sosyal ve ekonomik haklarını savunmak amacıyla kurulacak olan sendikalara zararlı ideolojileri karıştırmamaktır.¹⁰³

Milli Eğitim Bakanı Hasan Ali yücel ise üniversitelere özerklik verilmesi konusunda şu açıklamayı yapıyordu:

“ Biz esasen üniversitelerimizde hiçbir zaman fikir hürriyetinin zıddına hareket etmedik. Öğretimde, ders vermede, kitap yazmada hiçbir eli tutmadık. Bu iyi duyguda olduğumuzun delili böyle bir kanun yüksek huzurunuzla getirilmiştir. Onun için özerk olan, özerk olarak kurulacak olan bu müesseseler, daha çok gelişme imkânı bulacaklardır. Çünkü sorumluluklarını kendi başlarına daha çok hissedeceklerdir. Sorumluluk derken özerk olacak üniversitelerin, doğrudan doğruya memleket efkârı umumiyesiyle temasa geçeceklerini, esasen işaret etmiş bulunuyoruz”¹⁰⁴

Milli Eğitim Bakanı özerklikten, fikir hürriyetinden bahsederken bu kanuna aykırı olarak, akademik kariyerindeki başarılarına rağmen, siyasi görüşlerinden dolayı üniversiteden uzaklaştırılmış olması bakanın açıkladığı fikir hürriyeti ile çelişmektedir.

Sonuç olarak: Demokrat Parti kurulduktan sonra muhalefet olarak şiddetle anti-demokratik kanunları eleştirmesi üzerine CHP yönetimi bu kanunlar üzerinde en azından bazılarını kaldırarak veya değiştirerek muhalefetin bu konudaki eleştirilerinin önüne geçmek istemişlerdir. Böylece demokrasinin gereğini yapmış olmakla beraber, anti-demokratik uygulamalardan vazgeçilmesi aynı zamanda CHP hanesine gerek seçimlerde gerekse toplumun bakışı açısından artı bir getiri sağlayabilirdi.

¹⁰³ **Tasvir**, 23 Ağustos 1946

¹⁰⁴ **TBMM T.D.**, C. 24, d.7, 11.06.1946, s. 155

2. CHP Milletvekillerinin Anti-Demokratik Kanunlara Bakışı

Recep Peker'in Başbakanlığa getirilmesi ile birlikte bu atama bir yerde CHP içinde hürriyet ve siyasi partiler hakkında farklı görüşlerin iki ayrı grupta temsil edilmesine fırsat tanıyordu. Bunlardan ilki Peker'i destekleyen otoriter usullere bağlılıkları ve hükümete karşı yöneltilen eleştirileri rejime karşı yapılmış sayan aşırılarıdır. Daha genç ve liberal düşünenlere sahip diğer grupta olanlar ise, çok partili sistem, tartışma hürriyeti ve genellikle demokratik taraftarı olan ılımlılardır.¹⁰⁵

Halk Partisi milletvekillerinin matbuat üzerinde durdukları noktalar şunlardır:

- Kanunda yapılan değişikliklerle vatandaşın şeref ve haysiyeti korunmuştur.
- Matbuat hürriyeti hiçbir zaman frensiz olamaz.
- Bütün demokrat memleketlerde matbuat kayıtlar altındadır ve bizde de böyle olmasına kimsenin şaşmaması lazımdır.¹⁰⁶

Seçim Kanunu konusunda ise ortak görüşler şunlardır:

- Muhalefetin iddialarına karşılık CHP'li milletvekilleri seçim kanunu iktidarı ellerinde tutmak için getirmediğini, iktidarı ellerinde tutanların eğer millet iradesiyle iyi çalışmamışlarsa gene seçim yoluyla iktidardan uzaklaşıp yeni bir partinin geleceğine vurgu yapmışlardır.
- Tek dereceli seçim kanununun kabulü ile millet iradesinin en doğru yoldan seçimlere yansıtılacağını.
- Seçmenlerin seçim haklarının korunacağını, seçimlerde her hangi bir suistimal olursa mahkeme yolunun açık olacağı belirtilmiştir.¹⁰⁷

¹⁰⁵ Ahmet Yeşil, **Türkiye'de Çok Partili Hayata Geçiş**, Ankara 1988, s. 77

¹⁰⁶ Reşat Şanlı, “*Bizde ve Başka Memleketlerde Matbuat Hürriyeti*”, **Halkın Sesi** (İzmir), 19 Eylül 1946

¹⁰⁷ **Ulus**, 1 Haziran 1946

Cemiyetler Kanununda ise:

- Cemiyetler Kanununda ise eski kanunda yazan sınıf esasına dayanan cemiyetlerin kurulamaması kaydının kaldırılmış olduğu.
- Devletin ve milletin, mülkü ve siyasi bütünlüğünü, milli birlik ve beraberliği bozacak cemiyetlerin kurulamayacağı vurgulanmıştır.¹⁰⁸

Kocaeli milletvekili Sedat Pek, Polis Vazife ve Salâhiyetleri Kanununu siyasi amaçlarla baskı için kullanıp, kimseyi karakola götürmediklerini eğer bu kanun baskı aracı olarak kullanmak için kaldırılmadığı düşünülüyorsa bunun yanlış olduğunu ayrıca Cemiyetler Kanunu uygulayarak Demokrat Partinin kapatılacağına zannedilmesi iddialarının gerçeği yansıtmadığının altını çizmektedir.¹⁰⁹

Üniversiteler Kanunu hakkında genel olarak ortak görüşler :

- İlmin ve üniversitelerin hür olması.
- Akademik kariyerlerin tesisinin düzene sokulması yolundadır.¹¹⁰

İş Kanunu hakkında ise:

- İş hayatının düzenlenmesinde mevcut iş kanununun tam olarak yeterli gelmediği.
- Erkek işçiler kadar kadın işçilerinde haklarının korunup sağlanması.
- İşçilerin çalışma şartlarının ve sağlıklarının korunmasına yönelik tedbirlerin alınması yolunda görüşler mevcuttur.¹¹¹

¹⁰⁸ **Ulus**, 6 Haziran 1946

¹⁰⁹ **Ulus**, 30 Nisan 1946

¹¹⁰ **Cumhuriyet**, 11 Haziran 1946; **Ulus**, 11 Haziran 1946

¹¹¹ **TBMM T.D.**, C.21, d. VII, Yirmi Üçüncü Birleşim, 14. 1. 1946, s. 26

3. CHP’li Basın Organlarının Anti-Demokratik Kanunlara Bakışı

Cumhuriyet Halk Partisinin en önemli yayın organı Ulus gazetesiydi:

Ulusa göre CHP’yi kurmuş olanlar hiçbir zaman tek partili bir diktatörlük rejimini benimsememişlerdi. Amaçlanan her zaman batılı bir demokrasi anlayışı idi. Geçmişte ikinci parti anayasaya aykırı olmadığı sürece hoş görülmüş ve teşvik edilmişti.

Falih Rıfkı Ataya göre: “ Bu parti kapılarını herkese açtı. Kimseyi Meclis kürsüsündeki ve gazete sütunlarındaki tenkitlerinden dolayı sorumlu tutmadı içinden atmadı...Seçimleri tamamiyle serbest bırakmak Türkiye’de demokrasi rejimini tekâmül ettirmek için atılmış adımlardır... Demokrasi için aranan şartlar arasında vatandaşları, memleketi idare etmek ve ilerlemek bakımından ayıran farklar kadar parti olmak, bu fikirler ve her türlü vasıtalarla serbestçe savuna bilmek, basın hürriyeti sağlamak vardır.”

Ulus gazetesi demokrasi yolunda liderliği bırakmama açısından kararlı bir tavır sergilerken muhalif basının eleştirilerinin ortak noktalarının; memlekette olağan üstü şartların havasının esmesiyle birlikte Anayasaya uymayan kanunların demokratik bir düzenin gerçekleşmeye engel olduğu, seçimlerin tek derece usulüyle yapılması konusunda birleştiğinden bahsetmektedir.¹¹²

Ulus gazetesinde doğrudan doğruya seçimde, seçmen vatandaşla seçilecek temsilci arasında hiçbir vasıta hiçbir aracı olmayan tek dereceli seçim sistemini benimsenmiş¹¹³, Basın Kanununun 50. maddesinin yurt menfaatlerini tehlikeye düşürecek yayınlar karşısında bile işlemediği ve bu gibi yayınların devamına engel olunmadığı vurgulanmıştır. Bu madde yapılan yenilikleri korumak için meşru müdafaa tedbiri olarak konmuştur.¹¹⁴

¹¹² Alper Bakacak, **İkinci Dünya Savaşı Döneminde Ulus Gazetesinin İç Ve Dış Politika Değerlendirmeleri**, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisan Tezi, Ankara 2002, s. 135-137

¹¹³ Bülent Nuri Esen, “ *Sandık Başına*”, **Ulus**, 21 Mayıs 1946

¹¹⁴ Ali Rıza Türel, “ *Basın Hürriyeti Prensibi*”, **Ulus**, 20 Haziran 1946

Bir diğ er yayın organı ise Cumhuriyet gazetesi idi:

İkinci Dünya Savaşının getirdiğ i ekonomik sıkıntılarının ve tek-parti yönetiminden kaynaklanan baskıların toplumun çeş itli kesimlerinde rahatsızlıklara neden olduğu bir dönemden sonra çok partili hayata geç ilmiştir. Cumhuriyet gazetesi o günlerde yeni kurulmuş olan ve muhalefeti temsil eden Demokrat Partiyi destekler nitelikte yazılar sergilemektedir.¹¹⁵

İşçi hakları konusunda Cumhuriyet gazetesi Demokrat Partiden Celal Bayar'ın sözlerine yer vererek şöyle diyordu: "İşçi alın teriyle çalışan ve çalışmasının karşılığını görmeğe hak kazanan bir vatandaştır. Sendika yapmak, iş yurtları tesis etmek onun en mukaddes hakkıdır. Demokrat Parti bu lüzuma kani olduğu için programına sendika meselesini almıştır. İşçinin sağlığı, hastalığı, evlenmesi, doğumu, ölümü vardır. İstikbali garanti edilmedikçe olgun işçi yetiştirilemez. Bunun için sendikalara taraftarız."¹¹⁶

Cemiyetler Kanunu değ işt irmedikten sonra sınıf esasına dayanan cemiyetlerin kurulamayacağına dair Cumhuriyet gazetesi, İşçi ve çiftçi ve köylü, çiftçi adları altında yeni partiler kurulmasına kanun değ işt irilmedikçe imkân görülmemektedir demektedir.¹¹⁷

CHP'li bir diğ er yayın organı Ülkü dergisidir. Halk evlerinin yayın organı olarak Şubat 1933 – Ağustos 1950 yıllarında çıkan Ülkü dergisinin amacı cumhuriyet ideolojisini yaymaktı. Konu başlıkları genel olarak; edebiyat, dil, sosyoloji, ekonomi, spor, halk terbiyesi ve Halk evleri hakkında haberlerdir.¹¹⁸

Ülkü dergisinde de kişilerin ve toplumun temel hak ve ihtiyaçlarına dair yazılar çıkmıştır. Bunun bir örneğ i İşçilerin temel haklarından olması gereken sosyal sigortalar hakkında Vedat Dicleli bunun devlet tarafından bizzat organize edilmesini ve bu konunun sosyal güveni sağlamakta önemli bir vasıta olduğ unu belirtmektedir.¹¹⁹

¹¹⁵ Nuri İnugur, **Türk Basın Tarihi**, İstanbul 1992, s. 184

¹¹⁶ **Cumhuriyet**, 29 Kasım 1946

¹¹⁷ **Cumhuriyet**, 3 Mayıs 1946

¹¹⁸ <http://www.turkcebilgi.com/dergisi/ansiklopedi#ansiklopedi>, 15.07.2011, 11:30

¹¹⁹ Vedat Dicleli, " *Sosyal Güven*", **Ülkü**, C.8, S.84, 1945, s. 2

III. BÖLÜM

ANTI-DEMOKRATİK KANUNLARIN KALDIRILMASI

A) Anti-Demokratik Kanunların Kaldırılmasına Yönelik Çalışmalar

1. CHP Bünyesinde Anti-Demokratik Kanunların Kaldırılmasına Yönelik Oluşan Görüş ve Yapılan Çalışmalar

CHP içinde muhalifler tarafından verilen Dörtlü Önerge CHP içinde ıslahat yapılmasını isteyen bir çeşit siyasi ultimatoma niteliğindedir. Önergede şu noktalar üzerinde dikkatle durulmuştur.

a. Türkiye Cumhuriyetinin daha ilk kuruluş yıllarından itibaren demokrasi esaslarına inandığı ve bunu demokratik bir anayasa yaparak kanıtladığı.

b. Bu anayasanın tanıdığı haklardan yararlanılarak hükümeti denetlemek amacı ile iki defa çok partili sisteme geçmek için deneme yapıldığı ancak bu denemelerin başarısız olması nedeniyle istenen amaca ulaşamadığı.

c. İkinci Dünya Savaşı'nın olumsuz şartları nedeniyle, memleketimizde siyasi hak ve özgürlüklerin kısıtlandığı, ancak bu olağan üstü şartların bugün ortadan kalktığı, ve memleketimizde de Cumhurbaşkanı'ndan en küçüğüne kadar bütün milletin aynı demokratik ülkeleri taşıdığı kısacası ulusun demokratik bir rejim istediği vurgulanarak:

1. Milli Hakimiyetin en tabii neticesi ve aynı zamanda dayanağı olan Meclis murakabesinin Anayasamızın yalnız şekline değil, ruhuna da uygun olarak tecellisini sağlayacak tedbirlerin alınması.

2. Yurttaşların siyasi hak ve hürriyetlerini kullanabilmelerinin sağlanması

3. Parti çalışmalarının yukarıdaki esaslara göre tanzim edilmesi.¹

¹ Albayrak, a. g. e. ,s. 44

10 Mayıs 1946'da CHP 2. Olağan Üstü Kurultayı toplandı. Amaç, CHP'nin yapısında çok partili hayata uyum sağlayacak bazı değişiklikleri gerçekleştirmektir.² CHP programında yapılarına değişiklikler ile:

- Tek dereceli seçim sisteminin kabulüne
- Sınıfsal amaca yönelik dernek kurulmasını yasaklayan 22. maddenin kaldırılmasına
- Parti Genel Başkanlığının dört yıllık bir süre için, Büyük Kurultay tarafından seçilmesine
- Tüzükte 4. maddede yer alan “ Partinin Değişmez Genel Başkanı İsmet İnönü'dür” şeklindeki ifadeden “ Değişmez sözcüğünün çıkarılmasına

Müstakil Grubun kaldırılmasına karar alınmıştı.³ Kurultayın sonuçları kısaca şöyle özetlenebilir:

- Değişmez Genel Başkanlık makamı dört yıllık süre için seçimle değişir hale gelmiştir.
- Cumhurbaşkanı İnönü muhalefete anti-demokratik yasaların değişeceğine, seçimlerin serbest ve güvenlik içinde yapılacağına söz vermiştir.
- CHP yönetimi, tüzüğünde derneklerle ilgili bir maddeyi değiştirerek, sınıf temeline dayanan derneklerin kurulması ile ilgili yasağı kaldırmıştır.
- Cumhurbaşkanı İnönü, CHP içindeki fanatik partililere demokrasinin ne pahasına olursa olsun kurulacağı ve muhalefete de seçimlerin serbest ve güvenlik içinde yapılacağı yolunda sözlü garanti vermiştir.

² Koçak, *Siyasi Tarih*, s. 181

³ Albayrak, *a. g. e.*, s. 80

CHP İkinci Olağan Üstü Kurultayı, yukarıdaki sonuçları göze alındığında demokratikleşme bakımından önemli bir adım olmuştur.⁴ Halk Partisi 1946 seçimlerine yeni bir hüviyetle girmiş, Demokratların elinden liberalleşme silahlarını kapmaya çalışmıştı.⁵

2. DP'nin Anti-Demokratik Kanunların Kaldırılmasına Yönelik Çalışmaları

Demokrat Parti kurulduktan sonra anti-demokratik uygulamalar konusunda bu uygulamaların anayasaya aykırı olduğunu belirtip bazen de öneriler öne sürmüşleridir.

Demokrat Parti milletvekillerinden Afyon milletvekili Hazım Bozca Hasan Dinçerle Muğla milletvekili Nuri Öztan 4918 sayılı Milletvekili Seçim Kanununun bazı maddelerinin değiştirilmesine dair bir kanun teklifi vermişlerdir. Ayrıca Bu teklifin acele görüşülmesi de istemişlerdir.⁶

Ayrıca dört Demokrat milletvekili seçimlerle ilgili başlıca şu değişiklikleri istemişlerdir:

1. Oyların okullarda ve kapalı hücrelerden tek başına kullanılması.
2. Oy pusulalarının renkli olması.
3. Partiler temsilcilerinin tutanaklara imza koymas ve her temsilciye tutanak sureti verilmesi.
4. Her sandıktaki seçim sonucunun hemen orada ilan edilmesi.⁷

Demokrat Parti İşçi haklarını da savunuyor görüntüsü vermiştir. Özgür sendikacılıkla birlikte grev hakkının korunmasını da istemektedir. Programının 7. maddesine göre “ ... Ulusumuzun ekonomik ve toplumsal alanlarda hızla örgütlenmesi ve daha bilinçli bir birliğin doğması için işçilerin, çiftçilerin, tüccar ve sanayicilerin, serbest meslekler mensuplarının,

⁴ Albayrak, a. g. e. ,s. 81

⁵ Burçak, a. g. e., s. 194

⁶ **Vatan**, 19 Eylül 1946

⁷ **Bugün**, (Adana), 1 Aralık 1946

memur ve öğretmenlerin, yüksek öğrenim öğrencilerinin, mesleksel, toplumsal ve ekonomsal amaçlarla dernekler, kooperatifler ve sendikalar kurmaları gerekli” bulunmaktadır denmektedir. Fuat Köprülü Partisinin bu görüşlerini Mecliste dile getirmiş ve grev hakkı ile donatılmış, özgür bir sendikacılıktan yana olduklarını belirtmiştir.⁸

Celal Bayar ücretlerden kesilen vergilerden şikâyet etmiş, ” vergileri herkesin kazancı ile ayarlamak ihtiyacı vardır ve DP’nin işçiler hakkındaki düşüncesinin sadece vergilerin indirilmesinden olmadığını, sendikalar kurarak her mesleğin mensuplarının menfaatini müdafaa etmesi lazım geldiğini bildirmiş, işçilerin refah içinde hür olarak çalışmaları için çizdiğimiz programa uyarak birlikte yürüyeceğiz içtimai ıslahat bu suretle tahakkuk yoluna girer.” demiştir.⁹

Cemiyetler Kanunu hakkında Demokrat Parti sözcüsü Adnan Menderes ve Hikmet Bayur Kanunun polise cemiyet merkezlerinde geniş arama yetkisi verilen maddenin kaldırılması üzerinde şiddetle ısrar etmişler aksi takdirde siyasal partilerin daimi bir polis işgali altında bulunmasının mukadder olduğunu hâlbuki bu partilerin kendilerine has ve aleni olmaması zaruri bir kısım çalışmaları bulunması tabii olduğunu beyan etmişlerdir.¹⁰

Adnan Menderes, Refik Koraltan gibi muhalefet sözcüleri muhalefetin ve basının hala baskı altında olduğunu söylemekte polis ve basın kanunlarının değiştirilmesini istemektedirler.¹¹ Adnan Menderes matbuatın kayıtlar altın da olduğunu basın özgürlüğü olması gerektiğini şu sözlerle dile getirir:” Gazeteler hakkında birçok ağır idari ve cezai hükümler vardır. Daha düne kadar sevilmediği takdirde her hangi bir gazete, Bakanlar Kurulunca sebep göstermeğe lüzum olmaksızın kapatılmak tehlikesine maruzdu. Bu suretle daha düne kadar bütün gazeteler hükümetle beraber olmak ve tek taraflı konuşmak mecburiyeti altında idiler. Bu haller basın müessesesini memleketimizde dumura uğrattı. Çünkü matbuat ancak demokratik şartlar altında süratle gelişebilir.”¹²

⁸ Talas, a. g. e., s. 126- 127

⁹ **Cumhuriyet**, 11 Kasım 1946

¹⁰ **Son Telgraf**, 9 Haziran 1946

¹¹ Bila, a. g. e., s. 101

¹² **TBMM T.D.**, C.1, d. 8, 13.9.1946, s. 291

3. Anti-Demokratik Kanunların Kaldırılmasıyla İlgili TBMM’de Yapılan Görüşmeler

Mecliste yapılan görüşmelere baktığımız zaman özellikle Demokrat Partili milletvekilleri anti-demokratik uygulamalar üzerinde eleştirilerini dile getirecekler, iktidar ise uygulamaların kaldırılması ve önemi üzerinde duracaktır.

Matbuat Kanunu hakkında hükümet kanadı; yapılan yeniliklerin ve inkılâpların kökleşmesi ve benimsenmesi için 50. maddenin zaruri sebepler konduğunu ve bu maddenin kaldırılarak gazete kapatma yetkisinin mahkemelere verildiğinden bahsetmişlerdir.

50. maddenin memleketin menfaatlerine ve çıkarlarına ters düşecek yayınlarda bile işlemediği, vatandaşların ve devlet memurlarının hakarete maruz kaldıklarında bunların haklarının korunması gerektiği vurgulanmış, aksi taktirde basın serbestliği konusunun ihlâl edilmiş olacağı üzerinde durulmuştur.¹³

Basın konusunun bir düzen altına alınması gerektiği konusunda Ali Rıza Türel şu konuşmayı yapacaktır: “ Matbuat her meslek gibi bir nizam altına alınması icabeden bir meslektir. Çünkü Umumi efkâr önünde çalışan ve tesirleri çok büyük olan hatta malum olan tabirle bugün dördüncü kuvvet sayılan bir mesleki mahsustur. Eczacılık, doktorluk kayıtlara tabi değildir? Bunlar âmme menfaatini ilgilendiren işler olduğu için bir takım kayıtlara tabi tutulmaları tabiidir ve bunlar hürriyeti tahdit edici şeyler değildir. Bir doktor insanların hayatları üzerine çalışır, bir gazeteci ise insanların fikirleri üzerinde, cemiyet fikirleri üzerinde tasarrufta bulunur dediler.”¹⁴

Matbuat Kanunundaki bazı maddelerin değiştirilmesine yönelik tasarının ana prensipleri şunlardır: Teminat parası, tahsil kaydı, gazete ve mecmua çıkarmak için ruhsatname alınması gibi vatandaş hürriyeti ile telifi kail olmayan demokrasi prensiplerine muvafık bulunmayan kayıtların kaldırılması, vatandaş hürriyet ve haysiyetini ihlal eden, Devlet nüfuz ve kudretini hiçe indirmek istidarını gösteren fiil ve hareketleri önlemeğe mâtuf müeyyidelerin konulmasından ibarettir.¹⁵

¹³ TBMM T.D., C. 24, d.7, 13. 06. 1946, s. 262

¹⁴ TBMM T.D.,(Aynı yer), s. 276

¹⁵ TBMM T. D. , C. 1, d.8, 26. 08. 1946, s. 1

Başbakan Recep Peker Matbuat Kanunundaki değişiklikleri savunarak, bu kanunlar sayesinde vatandaşın şeref ve haysiyetinin korunduğunu, siyasi partilerin seçim mücadelelerinde bir birlerini rencide edecek söz, yazı ve afişlerle tecavüze geçmemelerinin bu kanun sayesinde olduğunu belirtecektir.¹⁶

Adalet Bakanı Mümtaz Ökmen ise; gazete kapatmak yetkisinin bakanlar kurulundan alındığını, bağımsız mahkemeler haricinde gazete kapatmak için hiçbir kurumun yetkili olmadığını altını çizmektedir.¹⁷

Muhalefet ise basın konusunda, basın hürriyetinin insanın en temel haklarından olduğunu, basın hürriyetinin diğer hürriyetlerin teminatı olduğu, gazete çıkarmak isteyenlerin lüzumsuz bir takım kayıtlarla uğraşmak zorunda olduklarından ve matbuat konusunda 50. maddenin kaldırılmasının yetersiz olduğu, gazete kapanacaksa asayişin sağlanması zaruretine bağlı olması konusunda görüş bildirmiştir.¹⁸

Adnan Menderes basın konusunda şunları söylemektedir: ” Matbuatın bazı zararları olduğundan hiç kimsenin şüphesi yoktur. Matbuat hürriyeti de başıboş bir hürriyet değildir. Bütün memleketlerde matbuat hürriyetinin zararlarını mümkün olacak derecede bertaraf etmek için tedbirler almışlardır. Vasıl olunan hakikat şudur: Matbuat hürriyetini ortadan kaldırmak veya matbuat hürriyetini yok denecek kadar tahdit etmek istiyorlar. Bu hal matbuatın zararından daha çok daha büyük zararlar getirdiği neticesine varılmıştır.”¹⁹

İktidar partisi üzerinde çok tartışılan 50. maddenin kaldırıldığını ve Basın Kanununun bazı maddelerinin değiştirilerek gazete çıkarmanın kolaylaştırıldığını konan bazı maddelerin ise vatandaşın şeref ve haysiyetinin korunması amacıyla yapıldığını belirtirken, muhalefet ise basın özgürlüğünün tam olarak sağlanmadığını, matbuatın ve gazetecilik mesleğinin kayıtlar altına alınarak zorlaştırıldığını Matbuat Kanunundaki değişikliklerin yeterli olmadığını öne sürmektedir.

¹⁶ **Vakit**, 16 Eylül 1946

¹⁷ **TBMM T.D.**, C.1,d.8, 16. 09. 1946, s. 355

¹⁸ **TBMM T.D.**, C. 24, d.7, 13. 06. 1946, s. 269

¹⁹ **TBMM T.D.** C.1,d.8, 17. 09. 1946, s. 383

Seçimler konusunda ise:

1946 yılında genel seçimlerden önce belediye seçimleri yapılmış. Eylül ayında yapılması gereken belediye seçimleri mayıs ayına alınmıştır. Belediyeler hükümetin elinde olduğu için genel seçimlere gidilmeden önce hükümet belediyeleri de yenilemek istemiştir. Seçimlerde vatandaşın seçim güvenliğinin sağlanması, daha çok kişinin seçime katılabilmesi için önlemler alınmış, seçim hazırlıklarının bir ay içinde bitirilmesi ve seçimin bir günde ve konulan saat süresi zarfında yapılması kararlaştırılmıştır. Seçmen oyunu kullandıktan sonra kullandığı pusula sanığa atılıncaya kadar sandığın açılmaması hükmü getirilmiştir.

Muhalefet belediye seçimlerinin ve genel seçimlerin öne alınmasına karşı çıkmıştır. Hükümetin genel seçimlerin kış ayına rastlayacağı gerekçesiyle yaz ayına aldığını, yaz ayında ise tek dereceli seçim ile oyunu kullanacak seçmenin büyük bir bölümü köylerde yaşadığı için kendi tarlalarında bahçelerinde çalışacaklarını ve seçime katılma oranının düşük olacağı iddiasında bulunmuştur. Genel seçimlerin kanunu müddeti ise 1947 yılıdır.

Muhalefet seçimlerin öne alınması ile yeni kurulacak partilerin ve partilerinin seçime teşkilatlarını yeterince hazırlayacak bir zaman bırakılmamasından şikâyet etmektedir. Anti demokratik uygulamalar kaldırılmadıkça, partilerin seçime hazırlanması için gereken zamanın verilmemesinden dolayı yapılacak olan seçimin amacına ulaşmayacağı görüşündedirler.

İktidar tek dereceli seçim kanununun demokratikleşme yolunda önemli bir adım olduğunu vatandaşın hukukunun teminat altına alındığını vurgularken muhalefet ise yapılanları yeterli bulmayarak eleştirilerine devam etmiştir.

Seçimlerde oyunu kullanan seçmenin imzalı adres yazma usulü kaldırılmış, sandık güvenliğinin sağlanması, sandık başlarında muhalefet partilerinden de gözlemci bulundurulması kararları alınmıştır. Hükümet Belediye seçimlerini erkene alarak genel seçimleri kendi belediyelerinin idare etmesinin önüne geçmek istemiştir.²⁰

²⁰ **Ulus**, 30 Nisan 1946

İç İşleri Bakanı Hilmi Uran, Seçim Kanunuyla ilgili olarak; milletvekili seçimlerinin tek dereceli olarak yapılacağını, vatandaş hukukunun genişletilerek seçim emniyetinin saplanacağından bahsetmiştir.²¹

Muhalefet kanadı, yeni Seçim Kanunu tasarısının seçimlerde gizlilik prensibini teminat altına almadığını, tek dereceli sistemin memnurlukla karşılandığını ancak, daha demokratik bir seçim kanununun olması gerektiği görüşündedir.²²

Hükümetin tek dereceli seçim sisteminin kabul etmesi olumlu iken muhalefetin eleştirileri haklıdır. Seçimlerde güvenliğin sağlanması ve gizliliğin, oyların açık verilip sayımın kapalı olması hususunda bir çalışma yapılmamış bulunmaktadır.

Seçimlerin sayısal verileri hakkında İç İşleri Bakanlığı şu açıklamayı yapmıştır: seçmen adeti 8 551 549 olarak tespit edilmiş. Bunun 4 490 876 sı kadın 4 060 673 ü erkektir. Bu 8 551 549 kişiden seçim günü 6373 543 kişi oya iştirak etmiştir. Oyunu kullanan 6 373 543 kişiden 3 208 577 si kadın 3164966 sı erkektir.

Eğer kadınların oya katılmış olanlarını kadın seçmen adetine nispet edersek kadınların %71 nispetinde oy kullanmış olduklarını anlarız. Bu nispet erkekler için % 78 ve kadın erkek tekmil seçmenler için % 75'dir. Kadın ve erkek için illerde en düşük iştirak nispeti Elazığ'da ve ondan biraz daha yüksekçe İçel de'dir. 63 ilimizden 61'inde iştirak %60'ını ve 23 ilimizde % 80'nin üstündedir.²³

İş bölgelerinde çalışan insanların çalışma şartlarının iyileştirilmesi, sağlık ve sosyal durumlarının düzeltilmesi yönünde çalışmaların yapıldığı, Çalışma hayatı konusunda verim alınmak isteniyorsa işçilerin barınma ihtiyacından, yakalanacağı hastalığın tedavisine kadar her türlü ihtiyacının temin yönüne gidilmesi hususu vurgulanmıştır.

İş hayatı üzerine yapılan konuşmalarda;

²¹ **Ulus**, 11 Mayıs 1946

²² **Son Telgraf**, 1 Haziran 1946

²³ **TBMM T. D.**, C.1, d.8, 26. 8. 1946, s. 213

İş bölgelerinde çalışan insanların çalışma şartlarının iyileştirilmesi, sağlık ve sosyal durumlarının düzeltilmesi yönünde çalışmalar yapıldığı, Çalışma hayatı konusunda verim alınmak isteniyorsa işçilerin barınma ihtiyacından, yakalanacağı hastalığın tedavisine kadar her türlü ihtiyacının temin yönüne gidilmesi hususu vurgulanmıştır.²⁴

İş Kanuna göre 50 amale ile iş yapan kurum bir doktor tutmaya mecbur edilmiş olmakla birlikte hâlbuki 30.000 nüfuslu kazalarımızdan bazılarında bir doktor yoktur.²⁵

İşçi sigortaları uygulamasına gidilerek 300 bin işçinin sigortaları yapılmış, bunun yanında işçinin kaza ve ihtiyarlık sigortaları meselesi İş Kanunun büyük sıkıntılarından birini oluşturmaktadır.

1939 senesinden 1945 senesine kadar devlet kadrolarında çalışanların sayısında % 50 nispetinde bir artış görülmektedir. Bunların yanında özel ve devlet kurumlarında çalışan işçilerin sayısında da bir artış göze çarpmaktadır.²⁶

Devlette ve özel sektörde bu kadar çok çalışan varken ihtiyaca cevap veren bir iş kanunun hazırlanması ve uygulanması, işçilerin sosyal ve ekonomik haklarının korunması, kaza sigortasının yanında hastalık sigortasının ve yaşlanınca başkasına muhtaç olmadan yaşamının idame ettirmesi için düzenlemelerin yapılması zaruridir.

Cemiyetler Kanunu hakkında ise;

Muhalefet kanadı bu kanun Fransa'dan alındığını, siyasi hakların kayıt altına alındığını vurgulayarak yapılacak değişikliğin idare amirlerine verilmiş olan dernekleri kapatma yetkisinin mahkemelere ve kurulması yasak olan cemiyetler listesinin kısaltılmış olmasından ibaret olduğu belirtilmiştir. Ayrıca kolluk kuvvetlerinin mahallin en büyük mülkiye amirinden aldığı yetkiyle cemiyetlerin merkezinde arama yapma yetkisi eleştirilmiştir.²⁷

²⁴ **TBMM T.D.**, C.21, d.7, 14. 1.1946, s. 26-30

²⁵ **TBMM T.D.**, Aynı yer, s.33

²⁶ **TBMM T.D.**, C.21, d.7, 23.1.1946, s. 93

²⁷ **Son Posta**, 6 Haziran 1946

Recep Peker cemiyetlerin aranması hususunda şöyle demektedir: “ Demokrasilerde kapalılık ve gizliliğin bulunamayacağını karanlık çalışmalara mesken olan gizli yerlerde fenalığın, alçaklığın cinayetin ve cemiyet düşmanı her türlü unsurun dağılıp büyüyeceklerini ve nihayet cemiyeti tahrip edebilecek bir şekil alacaklarını, bu sebeple gizli ve kapalı çalışmaya imkân verecek bir açık kapı bırakmanın bizzat demokrasiye kötülük etmek olacağını, bir hükümetin kendi partisinin çalışmalarını dahi zaman zaman denetlemeye mecburiyet duyabileceğini izah etmiştir.”²⁸

İktidar, Cemiyetler Kanunda cemiyet kurmak istiyoruz beyanının kafi olunacağını ancak devletin mülkü bütünlüğünü, siyasi ve milli bütünlüğünü bozmayı gaye edinen herhangi bir cemiyetin kurulmasına müsaade etmenin doğrudan doğruya milli mevcudiyetin ret ve inkâr demek olacağını, eski kanun prensip olarak sınıf esasına dayanan cemiyet kurulmasını men etmişken bu kayıtn kaldırıldığını, dernekleri kapama yetkisinin idare emirlerinden alınarak mahkemelere verildiğini savunmuştur.²⁹

Üniversiteler Kanunu hakkında ise:

1933'teki üniversite reformunun bugünkü kanunla tamamlandığı, üniversitelerin verilen özerklik ile yeni bir şahsiyete kavuştuğu, mali özerklik ile bu şahsiyetin daha da kuvvetlendiği vurgulanmıştır.³⁰

Bu konuda Milli Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel şöyle demektedir: “Ana prensip üniversitelerin özerk olmasıdır, üniversitelerin otonomisidir. Bu özerlik; yönetimde, öğretimde ve mali alanlardadır. Üniversitelerin özerkliği, bir oluşun, erginliğin ifadesi olduğu vakit kıymetlidir. Biz üniversiteyi oluşturan fakülteleri kendi örgütleri içerisinde müstakil ve ondan terekküp eden üniversiteleri aynı suretle muhtar, özerk birer müessese halinde bu kanunla yeniden tertipliyoruz.”³¹

²⁸ **Cumhuriyet**, 6 Haziran 1946

²⁹ **Ulus**, 6 Haziran 1946

³⁰ **Ulus**, 11 Haziran 1946

³¹ **TBMM T.D.**, C. 24,d.7, 11.06.1946, s. 155

Bunların yanında doçentlik kadrosunun hak ettiği değeri alması gerektiği ve rektörlük seçimlerinde profesörlerinde aday olması gerektiği bu işin sadece ordinaryüslere mahsus olmasının doru olmadığı belirtilmiştir.³²

Kanunun 46. ve 47. maddelerine göre öğretim üyeleri hakkında iki türlü muamele yapılacaktır. Birisi meslek bakımından ikincisi devlet memuru bakımından. Meslek bakımından verilecek karar disiplin kararıdır. Kesindir, bunlarda üniversitenin üzerinde bir merci yoktur. Fakat bunun dışında birde 48'inci maddede gayet açık söylemiştir, öğretim üyelerinden biri için devlet memuru olmak hasebiyle bareme, kıdemine ve diğer hususlara ait bir karar verilirse onlar hakkında ahkâmı umumiye cereyan eder ve alâkadar olan profesörler itiraz etmek isterlerse itiraz hakkını kullanır, Danıştay'a gider.³³

Bir başka mesele doçentlik şartlarının yerine getirilmesinin yanında doktora şartının istenmesinin bazı profesörleri sıkıntıya sokacağını çünkü bunların doktoralarının olmadığı bu işin zaman alacağı için sıkıntılar doğuracağı belirtilmiştir.³⁴

4. Anti-Demokratik Kanunlarda Yapılan Değişiklikler

a. Kaldırılan Kanunlar

1. Varlık Vergisi Kanunu

Varlık Vergisi Kanunun uygulamaya başlamasıyla birlikte, ABD ve İngiltere gibi demokrat müttefik devletlerden tepki ve eleştiriler gelmeye başlayınca; verginin uygulamasında da bir takım yumuşamalar kendini göstermişti. Varlık vergisinin daha ilk yıllarında borçlar silinmeye başlamıştı. 17 Eylül 1943 günü Varlık Vergisine ek bir yasa çıkarılmış, Varlık Vergisinin Kanununun 2. maddesinde belirtilmiş yükümlülüklerden vergilerini ödeyemeyecek hizmet erbabı ile gündelik gayri safi kazançları üzerinden kazanç vergisine tabi olanların borçlarının silinmesine Maliye Bakanı yetkili kılınmıştı.

³² TBMM T.D., (Aynı yer), s. 168

³³ TBMM T.D., (Aynı yer), s. 179

³⁴ TBMM T.D., C. 24, d.7, 12 .6. 1946, s.225

Verginin kaldırılması türlü şamalardan geçildikten sonra gerçekleştirildi. Önce vergisini ödemeyenlere uygulanan yaptırımlar hafifletildi. Zorunlu çalışma mükellefiyetine tabi tutulanların ailelerinin yanında, kendi işlerinde çalışarak borçlarını ödemeleri kararlaştırıldı.

Varlık Vergisi Kanunun yürürlükten kaldırılması için verilen yasa tasarısı 15 Mart 1944 günü TBMM’ de görüşülmeye başlandı. Maliye Bakanı Fuat Ağralı durumu şöyle açıklıyordu: “ Tahsilsiz kalan bekayadan bir kısmının tahsiline imkan olmadığı, bir kısmının mükellefleri ağır sıkıntılara ve belki de yokluğa düşürmeden tahsil edilemeyeceği anlaşıldığı için bu yola gidilmiştir.”

Varlık Vergisinin yürürlükten kaldırılmasına neden olarak, günün koşullarına ve verginin uygulamada karşılaşılan güçlükler gösterilmişti.³⁵

Varlık Vergisi Kanunu ile hükümetin ulaşmak istediği iktisadi gayelere ulaşamamış, ileri sürülen fiyat politikası iflasla neticelenmişti. Varlık Vergisi, harp yüzünden sarsıntılar geçiren iktisadi hayati derin bir şekilde etkilemiştir. Bu vergi yüzünden vatandaşın devlete olan güveni sarsılmış, ekonomideki nizam bozulmuştur.³⁶

Varlık Vergisi Kanunu Cumhuriyetin kuruluş yıllarında Türkiye’yi çok meşgul eden azınlıklar meselesinin bir daha gündeme gelmesine neden olmuştu. Azınlıklar Cumhuriyet rejimi altında Osmanlı İmparatorluğu yıllarında faydalandıkları ticari imtiyazların tazminatını da ödemek zorunda kalmışlardır.³⁷

Varlık Vergisi Türkiye’de toplumsal dengenin bozulmasında oldukça önemli bir neden olmuştur. Ayrıca ekonomimizdeki gayri müslim ve azınlık hakimiyetinin bu vergi uygulamasıyla Türklere geçmesine çalışılmıştır. Çalışma mükellefiyeti de bu kesimlerin devlete güvenini sarsmıştır.³⁸

³⁵ Ekinci, **a. g. e.**, s. 232-233

³⁶ Ökte, **a. g. e.**, s. 209

³⁷ Bali, **a. g. e.**, s. 477

³⁸ Akandere, **a. g. e.**, s. 206

2. Toprak Mahsulleri Ofisi Vergisi

Türk köylüsü ve üreticisi için savaş yıllarında hükümetler tarafından konulan en ağır vergi “ Toprak Mahsulleri Ofisi Kanunu” dur. Bu Kanun 1944’den 1946’ya kadar üç yıl süre ile uygulanmış uygulandığı yıllar boyunca köylü ve üreticilerin büyük tepkilerine yol açmıştır.

Esas itibariyle bu vergi, savaş şartlarından yararlanarak büyük kazançlara sahip olan büyük çiftçilere yönelik bir vergi olarak düşünülmüş ve konulmuştur. Devlet bu vergi ile büyük çiftçilerin toprak mahsullerinden elde ettikleri aşırı kazançların bir kısmını bütçeye kazandırmayı amaçlamıştır.

Dış görünüş itibariyle Toprak Mahsulleri Ofisi Vergisi, savaş zenginlerine yönelik olarak konulan Varlık Vergisinin tamamlayıcısı durumunda olmuştur. Ancak Varlık Vergisinin Aksine bu vergi, büyük ve küçük arasında bir far gözetmemiş, vergini esas yükünü piyasaya az açılmış ve savaş şartları nedeniyle üretimi düşmüş küçük çiftçi ve köylüler çekmiştir.

Vergi köylünün ürünü daha tarladayken görevli memurlar tarafından tarlanın başında yapılan tahmin tahminle belirleniyordu. Verginin sakatlığı bu uygulamadan belli oluyordu. Çünkü köylünün tarlasından ne kadar ürün çıkacağı görevlilerin tahminine bırakılmıştı. Bu tahmini yapmakla görevli memurların çoğu bu işten anlamayan gelişi güzel görevlendirilmiş kişilerdi. Bu nedenle görevliler tarafından yapılan tahminlerde büyük hatalar yapılmıştır.³⁹

Osmanlı dönemindeki Aşarın geri getirilmesi demek olan bu verginin siyasal iktidara olan maliyeti devlet bütçesine sağladığı gelirin kat kat üstünde olmuş ve 1946 seçimleri başta olmak üzere çok partili dönemde CHP iktidarının şiddetle eleştirilmesine neden olmuştur. 24 Ocak 1946’dan itibaren kaldırılan vergiye duyulan tepkiler uzun süre devam etmiştir. Duyulan rahatsızlık çok partili dönem öncesinde yeni bir potansiyel muhalefetin oluşmasında etkili olmuştur.⁴⁰

³⁹ Akandere, a. g. e., s. 168-169

⁴⁰ Albayrak, a. g. e., 28

b) Değiştirilen Kanunlar

1. Seçim Kanunu

Tek Dereceli Seçim Kanunu tasarısının hazırlanma sebepleri tasarının gerekęesinde şöyle izah edilmektedir:

Mebus Seçimi Kanunu, İntihabı Mebusan Kanununun zeyillerinin zamanın icaplarına göre incelenerek ve anayasamız karşısında artık yer almaması icap eden hükümleri kaldırmış, yalnız iki dereceli seçim usulünü kabul etmiş bulunmaktadır.

Cumhuriyetimiz yirminci asırda önceden kimsenin ihtimal veremeyeceği ve tahmin edemeyeceği surette kurulmuş, büyük ve kıymetli bir eserdir. Her manası ile bir orta çağ kurumu olan imparatorluktan modern, medeni ve bütün insanlık prensiplerini tutan bir cumhuriyet doğmuştur. Devletin karakterinde bu kadar büyük değişikler meydana getirmek için devrimci olması zaruridir. Bunun yanında temel olarak cumhuriyetin bir halk idaresi olmak üzere kuruluğu, yani demokratik karakteri esas tutulmuştur.

İşte bu tecrübelerden ilham ilan cumhuriyetimiz bir çeyrek yüz yıllık tecrübelerden sonra, milletimizin kendi vekillerini doğrudan doğruya seğmesi esasına dayanan bir seçim kanunu tasarısı vücuda getirmek muvafık görölmüştür.⁴¹

Yeni seçim sisteminden önce iki dereceli ve çoğunluk esasına dayalı bir sistem uygulanmaktaydı. 5 Haziran 1946 günü ve 4918 sayısı ile yeni Seçim Kanunu kabul edilmiştir.⁴²

Seçim Kanununda Meclisin seçimi yenileme kararından sonra 45 gün zarfında seçim yapılır kaydı 37 güne indirilmiştir. Seçimde vilayetler nazarı dikkate alınacak ve sistem ekseriyet usulü olacaktır.

⁴¹ **Ulus**, 15 Mayıs 1946

⁴² İkinci, **a. g. e.** , s. 341

Yalnız bir liste değil muhtelif partilerin listelerindeki namzetlerden en fazla rey alanlar milletvekili seçileceklerdir. Yani 10 milletvekili seçen bir vilayetin bir partiden 6 diğer partiden de 4 milletvekili seçmeğe hakkı olacaktır. Muhalif partiler sandık başında mümessil bulundurabilecekler ve seçimler son belediye kanununda olduğu gibi kapalı zarf usulü ile yapılacaktır.⁴³

21 Temmuz 1946' da yapılacak milletvekili seçimine ait kanunun yegâne amacı oy vermenin tam bir düzenlik ve anlayış içinde cereyan etmesi ve vatandaşların oylarını kullanacak şartların tam olarak sağlanması olduğuna göre seçmenlerin kanunun aşağıdaki buyruklarını bilmeleri ve bu esaslar dâhilinde hareket etmeleri lüzumu dikkat nazarlarına sunulur.

1. Seçim, her seçim bürosunda ayrı ayrı yapılır. Her seçmen oyunu defterinde yazılı bulunduğu ve evvelden gazetelerde ilan edilmiş bulunan kendi sandığına atacaktır. Diğer bir büroda oyunu kullanamaz.

2. Oyunu kullanmak üzere sandığın başına gelen her seçmen, seçim komisyonu tarafından kimliği sorulacağından seçmenin icabında gösterilmek üzere hüviyet cüzdanı veya hüviyetini belirtecek bir belgeyi yanında bulundurması gerekir.

3. Oy vermeğe gelen seçmenin kimliği anlaşıldıktan ve seçmen defterinde adı bulunduktan sonra seçmene zarf verilir. Seçmen isterse orada hazır bulundurulmuş boş ve beyaz oy pusulalarını alarak seçim komisyonunca ayrılan yerde yazar veya yazdırır. İsterse kendisinin tedarik edeceği bir kağıda dilediklerini yazar veya isterse siyasi partilerin birinin hazırladığı oy pusulalarını alır mühürlü zarfın içine koyarak zarfı kapatır. Sonra defterdeki adı hizasına imzasını atar, imza bilmiyorsa mührünü, yoksa sol elinin başparmağını, başparmak yoksa bastığı parmak adının hizasına yazılmak şartı ile bastıktan sonra zarfı sandığa atar.

4. Her seçmen kendi oyunu getirip sandığa kendi atar. Hiç bir suretle başkası namına oy pusulası atılmaz. Oyların sandığa atılacağı süre saat 8'den 19'a kadardır.

⁴³ **Tasvir**, 20 Mayıs 1946

5. Oy pusulalarına milletvekili adı yazılacaktır. Yazısı olmayanlar emniyet ettikleri kişilere de yazdırabilirler.

6. Pusulalarda belirtilen miktarın sayısı ile yalnız seçilecek sayıdaki adlar kabul edilip fazlası hükümsüz sayılır.

7. İstenilen sayıdan daha az ad yazılmış veya yazdırılmış ise yalnız yazılanlar kabul olunur. Pusulaya aynı ad birkaç kere yazılmış ise bu bir oy sayılır. Oy pusulalarına yazılan adlar okunmazsa hesaba katılmaz, Oy pusularına adı ile birlikte adayın kim oldu anlaşılın diye soyadının yazılması mecburidir. Ancak adı ve soyadı yazılan adayın kim olduğu anlaşılıyorsa oy ona aittir.

8. Zarfın içine birden ziyade oy pusulası konmaz. Birden fazla pusula çıktığı ve bu pusulalarda aynı adlar aynı sıra ile yazılı bulunduğu takdirde pusulalardan yalnız biri hesaba katılır ve eğer bu pusulalarda başka adlar yazılmış veya aynı adlar değişik yazılmış ise hiç biri sayılmaz.

9. İmza mühür veya seçmenin kim olduğunu belirten her hangi bir işaret bulunan ve renkli oy pusulaları hesaba katılmaz. Mühürsüz zarf içine atılan pusulalar hükümsüz sayılır.⁴⁴

2. Matbuat Kanunu

Matbuat Kanununun 50. maddesinin değiştirilme gerekçesinde'' Bakanlar kuruluna gazete kapatma yetkisinin verildiği zamandaki şartlar kısaca anlatılmakta, zaman geçtikçe bu zaruret yavaş yavaş kendini daha az hissettirmeye başlamış, zaman içerisinde bu yetki hükümetin eleştirilmesine vesile olmuştur. Fiilen kullanılmakta olmasa bile hükümetin elinde böyle bir yetkinin bulunması memleketin siyasi olgunluğu bakımından bir zaruret olmaktan çıkmıştır. Bu yetkinin adli makamlara bırakılması uygun görülmüştür.'' ⁴⁵

Matbuat Kanununun 50'nci maddesinin değiştirilmesi hakkında Kanun:

Kabul tarihi: 13 Haziran 1946

⁴⁴ **Halkın Sesi** 17 Temmuz 1946

⁴⁵ **Cumhuriyet**, 31 Mayıs 194

(Resmi Gazete ile yayım ve ilanı: 18 Haziran 1946- Sayı 6336)

Kanun No: 4935

Madde 1- 25. 7. 1931 tarihli ve 1881 sayılı Matbuat Kanununun 50'nci maddesi aşağıda yazılı şekilde değiştirilmiştir:

Madde 50- Türk Ceza Kanununun ikinci kitabının birinci babının birinci ve ikinci bölümlerinde yazılı cürümler yayın yoluyla işlendiği takdirde mahkemece, cürmün gerektirdiği ceza ile birlikte gazete veya mecmuanın bir aydan iki yıla kadar kapatılmasına karar verilir.

Yetkili mahkeme hükümden önce dahi kovuşturmanın her derecesinde gazete veya mecmuanın kapatılmasına karar verebilir. Şu kadar ki kapatma süresi birinci fıkrada yazılı sürenin yukarı haddini geçemez.

Bu suretle kapatılan gazete ve mecmuanın yayımına devam edenler hakkında 18. madde hükmü uygulanır.

Böylece kapatılan gazete veya mecmuanın sorumluları kapatma süresi içinde başka bir adla gazete veya mecmua çıkaramazlar.

Madde 2- Bu kanun yayım tarihinde yürürlüğe girer

Madde 3- Bu kanunu Bakanlar Kurulu yürütür.⁴⁶

50. maddeye şu şekil verilmiştir:” Türk Ceza Kanunundaki belli olan suçlar yayın yoluyla işlendiği zaman mahkemece ceza mahkûmiyetinden ayrı olarak, gazete veya mecmuanın süreli veya süresiz kapatılmasına da karar verilebilir. Kapatılan gazete veya mecmua sorumluları kapanma süreci içinde baksa bir isimle gazete veya mecmua çıkaramazlar”⁴⁷

⁴⁶ **Düstur**, Üçüncü Tertip, C.27, 1946, s. 1322

⁴⁷ **Cumhuriyet**, 31 Mayıs 1946

Matbuat Kanununun bazı maddelerinin değiştirilmesi hakkında İçişleri Komisyonu raporunda şöyle denilmektedir:

Tasarının hükümleri iki esaslı kısımda toplanmaktadır:

1. Gazete ve mecmuanın müsaadeye tabi olmadan çıkarılmasını temin eden ve çıkarılarda aranan vasıflar ve mükellefiyetler üzerindeki kayıtları azaltan hükümler.

2. Bir taraftan vatandaşlarımızın şeref ve haysiyetini diğer taraftan cemiyetin hukuk ve nizamını ihlâl matuf neşriyattan doğan matbuat suçlarına ait cezai hükümler.¹⁴³ Komisyonlarda çoğunlukla kabul edilen hükümlere bazı CHP milletvekilleri de muhalif kalmışlardır.⁴⁸

Tasarının esasları şöyledir:

Gazete ve mecmua çıkaracaklar mahallin en büyük mülki amirine matbu ve soruları cevaplandırılmış bir beyanname vereceklerdir. Gazete çıkaracaklar için yalnız yüksek tahsil ve para teminatı kaldırılmıştır. Türk olmak 21 yaşını bitirmiş bulunmak vesair gibi bugünkü kanunda mevcut bulunan diğer şartlar bakidir. Mahallin mülkiye amiri tahkikat sonunda beyannameyi hakikate uygun bulmazsa bunu verilmemiş addedecek ve gazeteyi kapatacaktır. Sahipleri de ceza göreceklerdir.

Her gazete sahibi ve mesul müdürü ile birlikte imzalı muharrir, ressam veya karikatüristi de mesuldür. İmzasız yazıları mahallin mülkiye amiri veya savcısı her vakit gazete sahibinden sorabilir. İstenilen malumat 24 saat zarfında verilmezse veya yanlış olarak verilirse mahkemeden çıkacak kararla gazete ve mecmua kapatılır. İstenilen malumat takibata başlamadan evvel bildirilmişse cezanın dörtte üçü, takibat esnasında bildirilmişse cezanın yarısı indirilir. Muhabir ve muhbirlerde verdikleri havadislerin neşrinden doğacak suçlardan mesuldürler.

Milli hisleri veya milli tarihi yanlış gösteren yazılar neşredenler 50 liradan 500 liraya kadar para cezası verilecektir.

⁴⁸ **Vakit**, 12 Eylül 1946

Memuriyetlerinin veya vazifelerinin ifasından dolayı Meclis, Bakanlar Kurulu veya devlet memurlarından ad zikretmeyerek bir veya bir kaçının veya hepsinin müphem ve suizannı davet edecek mahiyette mütecavizane yazı ve resimlerle şeref ve haysiyetlerini ihlal edenler, Meclis veya bakanların bir kaçına yapılmışsa bir seneden üç seneye hapis 500 liradan az olmamak üzere para cezasına çarptırılır. Bu fiil diğer memurlara olursa altı aydan bir seneye kadar hapis 50 liradan 200 liraya kadar para cezasına çarptırılır.

Uydurulmuş veya tahrif edilmiş veya esaslı surette değiştirilmiş haber, yazı ve belgeleri veren muhbir ve muhabirle bu gibi haberleri bilerek neşir veya nakledenlerden, halkın huzurunu bozacak, heyecana düşürecek olursa 3 aydan bir seneye kadar hapis 500 liradan başlamak üzere ağır para cezası, bu fiil ve hareketler devlet kuvvetlerinin herhangi birine veya bir kaçına veya hepsine karşı halkın güvenini sarsacak mahiyette olursa 6 aydan 2 seneye kadar hapis, bin liradan başlamak üzere ağır para cezası verilecektir.

Resmi kişilere ait belgeleri esaslı değiştiren veya başka birine isnad ederek neşredenler, uydurulmuş haberleri bir kimseye isnad ederek neşredenler 3 aydan bir seneye kadar hapis cezası ve 100 lira ağır para cezası verilir.

Resmi Meclislerin neşri caiz olan muzakerelerini tahrif ve mahiyetini esaslı surette değiştiren veya uydurma kısımlar ilave eden 3 aydan bir seneye kadar hapis ve ayrıca para cezası görür.

Gazetelerde haber ve yazı başlıklarının metinlere uymamakla beraber, halkı heyecana düşürecek mahiyette olursa 100 liradan 500 liraya kadar ağır para cezası verilecektir.

Adli takibatta iddianamede, son tahkikatın açılmasına dair kararın, vesikaların duruşmada okunmadan evvel neşri yasaktır. Savcının müsaadesi olursa caizdir. İspatlı olmayan sövme ve hakaret davası zabıtlarının neşri yasaktır. Münderecatı adab ve ahlâka mugayir adli tıp raporlarının neşri, gizli duruşma zabıtlarının mahkeme müsaadesi olmadan neşri yasaktır.

Ceza takibatı başlarken savcılarının emriyle başlayan soruşturmalara ve adli muamelelere ait havadisler ve cürmü yapanlarla kurban gidenlerin fotoğraflarının neşri savcılıkça yasak edilebilir. Devlet işine müteallik soruşturmalar ve bu işten alınan tedbirlerin neşri memhurdur. Bu hususta yetkili makamca neşrine müsaade edilebilir. Gizli bakılmayan boşanma davalarında ancak iki tarafın ve şahitlerin isimleri ve vakanın kısaca mevzuu yazılabilir. Buna aykırı eden 200 liradan 500 liraya kadar para cezası görür. Bir dava başlayınca karar verilinceye kadar mahkemenin kararları ve muameleleri hakkında mütalâa yürütülemez.

Devlet memurlarının verecekleri tekziplerin neşri mecburidir. Gazete bu tekzipten sonra yine aynı mesele hakkında yazı yazarsa, bu yazıdan üç misli verilecek cevabın neşri de mecburidir. Bunu yapmayanlar 200 liradan 500 liraya kadar ceza görürler. Basın Kanundaki neşriyat müdürleri tabiri, yazı işlerini fiilen idare eden kimse şeklinde tadil edilmiştir.

Ceza Kanunundaki tadilâta gelince 140. maddede devletin hariçte itibar ve nüfuzunu kırarak şekilde devletin dâhili vaziyeti hakkında, yabancı bir memlekete asılsız, mübalağalı veya bir maksadı mahsus müstenid havadis ve haberleri neşredenler 5 seneden az olmamak üzere ağır hapis cezası görürler.

159. maddede Türklüğü, Meclisi, hükümetin manevi şahsiyetini, bakanları, devletin askeri veya emniyet kuvvetlerinin veya adliyesinin manevi şahsiyetini alenen tahkir veya tezyif edenler bir seneden altı seneye kadar ağır hapis cezası görür. Eğer nu neşir müphem olup muayyen bir şahsa ait olduğunda karineler varsa hem adı zikredilmiş, hem de tahkir tezyif veya tecavüz tasrih edilmiş gibi muamele görür.

Türkiye Kanunlarına veya Meclis kararlarına alenen sövenler 15 günden altı aya kadar hapis 30 liradan 100 liraya kadar para cezası görürler.⁴⁹

Düzenlenen yeni kanun tasarısına muhalefetten tepki gelmekte ve eleştiriler yapılarak değişmesi istenecektir.

⁴⁹ **Son Telgraf**, 12 Eylül 1946

3. Milli Korunma Kanunu

Milli Korunma Kanununun 14. 6. 1946 tarihinde kabul edilen 4945 sayılı kanunla değiştirilen bazı maddelerine konulmuş belli başlı yeni hükümler şunlardır:

1. Değiştirilen 10'uncu madde ile sanayi ve maadin müesseseleri ile bu müesseselere bağlı iş yerlerinde çalışanlara tatbik edilen iş mükellefiyeti (işi terk edenler ceza görür) yalnız hükümetçe lüzum görülen sanayi ve maadin müesseselerine hasredilmiştir. Eskiden sırf sanayi ve maadin müesseseleri olmakla işçileri otomatik olarak bu mükellefiyete tabi olurlardı.

2. Değiştirilen 31'inci madde ile fiyatları veya kâr hadleri, cinsleri, nevileri ve vasıfları hükümetçe tâyin olunan malların haklı sebep olmaksızın satışı arzedilmemesi veya satıştan kaçınılması veya kaçırılması yasağı yalnız K/ 644 sayılı karara bağlı cetvelde yazılı hallerde inhisar ettirilmiştir. Keza belediye mevzuuna giren maddelerden hükümetçe tâyin ve tespit olunan maddeler üzerinde de aykırı harekette bulunanlar Milli Korunma Kanununa göre cezalandırılacaklardır.

3. Değişen 31'inci maddenin bir fıkrasına göre müşterinin isteği üzerine satıcı tarafından verilmesi lazım gelen faturalar ancak 250 kuruştan fazla olan alışverişler için mecburi kılınmıştır. 100 kuruştan fazla olanlar için mecburi idi.

4. 31'inci maddenin yeni 6'ncı fıkrasına yapılan ilave ile tüccar sıfatını haiz kimseler arasında yapılan alım satımlarda yalnız bir malın mevcudu bulunmadığı değil istenilen miktarda verilemeyeceği de satıcı tarafından beyan edildiği takdirde alıcı keyfiyeti gösteren bir vesika gösterir ve alır. Bu hükümlerle şu husus sağlanmıştır: Satıcı mahkemeye verildiği zaman (benden 150 teneke yağ istedi hâlbuki mağazamda yalnız 100 teneke vardı) diye iddia edebiliyordu. Şimdi böyle bir iddiada bulunamaz.

5. Dükkân, mağaza, ticarethanelerden başka evvelce satmak maksadı ile mal konulabilen her yer için etiket mecburiyeti vardı. Şimdi 7'inci fıkra ile bu mecburiyet yalnız mal teşhir edilen yerlere hasredilmiştir. Aynı cins ve grupta olanlara da bir etiket kâfidir.

6. 32'inci maddede değişiklik azdır. Tüccar lehine açıklayıcı bazı hükümler konulmuştur.

7. 57'inci maddenin 11 tane fıkrasında gösterilen cezalar, birinci fıkradaki ölüm cezasının kaldırılmasıyla aynen bırakılmıştır.

8. Evvelce 6 ay veya daha fazla cezayı mucip suçlarda duruşmanın tutuklu(mevkufen) yapılması lazımdı. Yeni 66'ıncı madde ile yiyicilikten, rüşvet alıp vermekten, ihtilâs ve zimmetine para geçirmekten, kaçakçılıktan, resmi alım satımlara fesat karıştırmaktan ve devlet hariciyesine ait gizli evrakı veya şifreleri ifşaya sebebiyet vermekten ve bu suçlara iştirakten sanık olanlar hakkındaki duruşmalar tutuklu olarak yapılır.⁵⁰

Yasak haller:

32'inci madde şu hallerde bulunmayı yasak etmektedir:

a. Piyasada darlık veya fiyatlarda yükseklik yaratmak ve fiyatların inmesine mani olmak kasdi ile ticari teamüller dışında malları mahdud ellerde toplamak veya imha etmek veya propaganda yapmak veya sair fiil ve hareketlerde bulunmak.

b. Ticari zaruret ve taamüle aykırı olarak diğer bir malında satın alınmasını mecburi kılmak sureti ile satışta bulunmak ve ya satışa bu şartla mal arzetmek.

c. Müstahsilden mal alanlar veya müstehlike mal satanlar arasında fiyat birliği yapılarak veya yaptırılarak anlaşma yolu ile halkı istismar etmek.

d. Her hangi bir maddenin hükümetçe tespit edilen esaslar dışında muhtelif ellerden geçirilmesi sureti ile fiyatların yükseltilmesini istihdaf veya intac eden zincirleme muameleler yapmak.⁵¹

⁵⁰ Emcet, Ağış, "4945 Sayılı Kanunla Değişen Hükümler," **Akşam**, 8 Ekim 1946

⁵¹ **Cumhuriyet**, 13 Haziran 1946

4. İş Kanunu

İşçi statüsünde çalışanların sosyal güvenliği ile ilgili tedbirlerin alınmasına esaslı olarak 1946 yılından itibaren başlanmıştır. Önce 9. 7. 1945 tarihinde kabul edilen ve 1. 1. 1946 tarihinde yürürlüğe giren 4792 sayılı kanunla “ İşçi Sigortaları Kurumu” kurulmuştur. 1. 7. 1946 tarihinde 4772 sayılı İş kazaları ile meslek hastalıkları analık sigortası yürürlüğe girmiştir.⁵²

İşçi Sigortaları Kanunu çalışanlara şu teminatı sağlamaktadır.

1. Meslek hastalıklarının tedavisi, meslek hastalığı mefhumu işten, doğan belli hastalıklardan başka iş verimi şartlarından hâsıl olan hastalıkları da ihtiva eder.

2. İş kazalarının tedavisi ve tazmini. Daimi ve muvakkat mahiyetteki arızalar için kanunlarla muayyen ve milletler arası ölçülere uygun ödenekler tespit edilmiştir.

3. İşten mütevellit ölümlerin tazmini. Bu takdirde aileye daimi bir gelir sağlanmakta veya yıllık gelirlere mukabil toplu bir miktar ödenmektedir.

4. Çalışan kadının veya işçinin çalışmayan karısının gebeliği halinde doğum yardımı ve doğumdan sonra meydana gelecek arızaların tedavisi.

5. İşçi kadının çocuğunu bizzat emzirmesi halinde, bir emzirme yardımı, yalnız gebeliğin vaktinde idareye haber verilmesi lazımdır.

Kanunu iyi yürütmek için şu tedbirler alınmıştır:

A. Masrafların bir kısmına devletin iştiraki sağlanmıştır.

B. Bakanlar Kurulunun kabul ettiği mutedil bir tarifeye göre, işverenler iktisadi hayatımızı sarsmayacak bir prime tabi tutulmuştur.

⁵² Gürbüz Ersan, **Türkiye’de Sosyal Güvenlik**, İstanbul 1987, s. 7

- C. Bu kanunu yürütecek olan kurum, işçilerin, işverenlerin ve devletin temsilcilerinden mürekkep olarak faaliyete geçmiştir.
- D. Kurumun yurt ve idare masrafları asgari haddinde tutulmuştur. Bürokrasiye yer verilmemiştir.⁵³

5. Cemiyetler Kanunu

Tek parti hükümeti ihtiyaçlara cevap vermek üzere Cemiyetler Kanununda bir takım değişikliklere gitmiştir. 4919 numaralı değişiklikleri içeren bu kanun gereğince Cemiyetler Kanununun 1, 4, 5, 9, 27, 33, 34, 35. maddeleri değiştirilmiştir.

1. Madde de derneklerin yeni tanımı şöyle verilmektedir:

Kazanç paylaşmaktan başka bir amaçla ikiden ziyade kişinin bilgilerini, faaliyetlerini, sürekli bir şekilde birleştirmeleri suretiyle kurulan dernekler, bu kanun hükümlerine tâbidir. Dernekler, tüzüklerinde dernek olarak kurulmak istediğini açığa vurmakla tüzel kişilik sahibi olurlar. Amaçları kanuna, ahlâka ve genel âdâba aykırı dernekler kurulamaz.

4. Maddenin yeni kanunla aldığı şekle göre dernek kuranlar tüzüklerini ve aralarında bir dernek kurduklarını bir beyanname ile İdareye bildirirler. Bu mecburiyet sadece bir ihbardan ibarettir. Yoksa İdareden müsaade almayı emreden bir hüküm değildir. Yeni kurulan derneklere tüzüklerini, idare kurullarını teşkil edenlerin adlarını, konutlarını gazete ile ilan etmek mecburiyeti de yüklemiştir.⁵⁴

5. Madde kurulan dernek bildirimini verdiği tarihten başlayarak on beş gün içinde:

- A. Adını, merkezini, çalıştığı yeri ve tüzüğünü

- B. İdare Kurulu üyelerinin öz ve soyadlarını, meslek ve sanatlarını ve ikametgâhlarını her hangi bir gazetede yayımlamağa mecburdur.⁵⁵

⁵³ **Son Posta**, 2 Temmuz 1946

⁵⁴ Ertug, "Cemiyetler Kanunu." s. 214- 215

⁵⁵ **Düstur**, C.27, Üçüncü Tertip, 1946, s.1254

9. Maddedeki değişiklik ile sosyal sınıf esasına dayalı derneklerin kurulmasına imkân sağlanmıştır. Kurulması yasak edilen dernekleri sayan eski 9. maddede mevcut olup bu kanunla kaldırılan hükümler şunlardır:

1. Anayasanın ikinci maddesinde yazılı devlet rejimine aykırı maksat ve gaye güden cemiyetler. “ Anayasanın tayin ettiği rejimlere aykırı gaye güden derneklerin kurulması, Ceza kanununda suç tehdidi altına konulduğu takdirde, mümkün değildir. 9. maddede bu yasağın kaldırılması, ilk bakışta bu gibi derneklerin kurulabileceği izlenimini vermekte ise de Ceza kanununda suç teşkil ettiği müddetçe rejime aykırı maksat güden cemiyetlerin kurulması mümkün görünmemektedir.

2. Emniyet ve asayişe aykırı cemiyetler

“ Bu tabirin müphem mânası ve tatbikatta tereddütlere yol amcası ve Kanunun diğer maddelerinde esasen kâfi hükümlerin bulunması sebebiyle kaldırılması uygun görülmüştür”

3. Sınıf esasına dayanan cemiyetler.

“ Hükümet sınıf esasına dayanan derneklerin kurulmasını siyasi partilerin inkişafını güçlendireceğini düşünerek bu hükmün kaldırılmasını teklif etmiş ve kabul edilmiştir.”

4. Cins esasına dayanan cemiyetler.

“ Kamu haklarını kullanma hususunda kadın ve erkek ayrımı uygun görülmediğinden bu hükümde tasarıda yer almamıştır”

27. Maddenin eski metninde derneklerin kendi kendilerini feshetmeleriyle ilgili muamele, yalnızca derneğin ana tüzüğüne göre genel kurulları kararıyla yapılmasını ve idare makamları tarafından bu fesih kararlarının tasdik edilmesini şart koşmaktaydı. Dernek kuruluşlarında idarenin iznine ihtiyaç kalmadığına göre, derneğin kapanmasında da ihtiyaç kalmamıştır. Fesih kararlarının idare makamlarına bildirilmesi kâfi gelecektir.

33. Maddenin eski metnine göre, idareden izin alandan kurulan, kurulması yasak olan dernekler mahallin en büyük mülki amirinin emriyle çalışmaktan men olurlar ve mevcut malları muhafaza altına alınır. Bu yetki idare makamlarından alınarak, adalet makamlarına, mahkemelere bırakılmıştır. Ana tüzüklerinde yazılı gayelerden başka gayeleri gerçekleştirmek için faaliyette buldukları anlaşılan dernekler Cemiyetler Kanununun eski 34. maddesine göre faaliyetten menolunurlardı. Şimdiki hükme göre, faaliyetten men olmayıp, hafif bir ceza almaları göz önünde bulundurulmuştur.⁵⁶

34. Madde: tüzüğünde yazılı amaç ve konular dışında faaliyette bulunan dernekleri idare edenler hakkında 10 liraya kadar hafif para cezası hükmolunur.

35. Maddede: 10, 11, 12, 13, 14'üncü maddeler hükümlerine aykırı harekette bulunanlar bu hareketleri daha ağır bir cezayı gerektirmediği takdirde Türk Ceza Kanununun 526'ncı maddesinin birinci hükmüne göre cezalandırılırlar.⁵⁷

Cemiyetler Kanunundaki değişikliklere muvazi olarak Türk Ceza Kanununun bazı maddelerinin değiştirilmesine dair tasarı hazırlanmıştır. Gerekcede şu satırlar vardır:

“ Cemiyetler Kanununun değiştirilmesinde güdülen gaye, memlekette müteaddid partilere en liberal ve demokratik esaslar dâhilinde yer vermektir. Partilerin ise memleket idaresinde birbirinden farklı muayyen noktai nazarları olacağı tabiidir. Aksi halin tasavvuru parti tabirinin manasızlığını gerektirir. Her parti memleket idaresindeki noktai nazarını tahakkuk ettirmek için hiç şüphe yok ki kanun yolları ile cemiyetin siyasi, hukuki, nizamlarında değişiklikler yapmaya çalışacaktır. Bu çalışmalar zorlamaya gidilmeyip kurallara uyuldukça elbette ki cürüm sayılmamak icap eder”⁵⁸

Ceza Kanununun 141, 142, 143'üncü maddelerini tadil eden Adliye Bakanlığı tarafından hazırlanan tasarı için:

⁵⁶ Ertug, “*Cemiyetler Kanunu*.”, s. 216- 218

⁵⁷ **Düstur**, C. 27, Üçüncü Tertip, 1946, s.1255

⁵⁸ **Cumhuriyet**, 1 Haziran 1946

“ Ceza kanununun bu maddeleri, memleket dahilinde cemiyet nizamını yıkmaya matuf teşkiller, içtimai bir zümrenin diğerleri üzerinde tahakkümünü tesis etmek veya bir zümreyi ortadan kaldırmak, hükümetin müsaadesi olmaksızın beynelmilel mahiyeti haiz olan veya kökü memleket dışında bulunan cemiyet ve müesseseleri memlekette kurmak yasaklığına dairdir. Yeni tasarıda bu maddelerin cezaları tahfif edilmektedir.” Denmektedir.

Madde 141. Memleket dâhilinde içtimai bir zümrenin diğerleri üzerinde tahakkümünü tesis etmeye veya içtimai bir zümreyi ortadan kaldırmaya veya memleket dâhilinde teşekkül etmiş iktisadi veya içtimai nizamları devirmeye matuf cemiyetleri tesis eden, teşkil eden, tanzim eden veya sevk ve idare eden kimse iki senden beş seneye kadar ağır hapis cezası ile cezalandırılır.

Memlekete dâhilinde cemiyetin siyasi ve hukuki her hangi bir nizamını ortadan kaldırmak maksadıyla cemiyetler tesis eden, teşkil eden, tanzim eden veya sevk ve idare eden kimseye de aynı ceza verilir. Bu cemiyetlere iştirak eden altı aydan iki seneye kadar hapis ile cezalandırılır.

Maksada vusul için şiddet kullanmış ise verilecek ceza, birinci ve ikinci fıkralarda gösterilen hallerde beş seneden on iki seneye kadar üçüncü hallerde yazılan hallerde ise bir seneden üç seneye kadar ağır hapistir.

Gayesi devletin Teşkilatı Esasiye kanunu ile muayyen olan ana vasıflarına muhalif veya milli hissiyatı sarsmaya veya zayıflatmaya matuf bulunan cemiyetleri tesis eden, tanzim eden veya sevk ve idare eden kimse bir seneden üç seneye kadar ağır hapis cezası ile cezalandırılırlar. Mezkûr cemiyetlere iştirak eden kimseye altı aydan iki seneye kadar hapis cezası verilir.

Dağılmaları emredilmiş olan yukarıda yazılı cemiyetleri sahte nam altında veya muvazaa şeklinde olsa dahi yeniden teşkil edenler hakkında verilecek cezalar üçte birden az olmamak üzere arttırılır.

Madde 142. Memleket dâhilinde içtimai bir zümrenin diğerleri üzerinde tahakkümünü tesis etmeye veya içtimai bir zümreyi ortadan kaldırmaya veya memleket dâhilinde teşekkül etmiş iktisadi veya içtimai nizamları devirmek yahut memleketin siyasi ve hukuki bir nizamını yıkmak için propaganda yapan kimse altı aydan iki seneye kadar hapis cezası ile cezalandırılır.

Propaganda, yukarıdaki fıkrada yazılı hareketleri şiddet kullanarak elde etmeye matuf bulunduğu takdirde verilecek ceza beş seneye kadar ağır hapistir.

Devletin Teşkilatı Esasiye Kanunu ile muayyen olan ana vasıflarına muhalif veya milli hissiyatı sarsmak ve zayıflatmak için bunlar aleyhinde ve yabancı rejimler lehinde propaganda yapanlar altı aydan iki seneye kadar hapis cezası ile cezalandırılır.

Yukarıdaki fıkralarda yazılı fiilleri medih ve istihsan eden kimsede aynı cezaya mahkum olur.

Madde 143. Hükümetin müsaadesi olmaksızın beynelmilel mahiyeti haiz olan veya kökü memleket dışında bulunan cemiyetleri veya müesseseleri veya bunların şubelerini memleket dâhilinde tesis eden, teşkil eden, tanzim eden veya sevk ve idare eden kimse on beş günden altı aya kadar hapis ve beş yüz liradan iki bin liraya kadar ağır para cezası ile cezalandırılır.

Müsaade, sahte veya noksan beyanat ile alınmış ise faili bir seneden beş seneye kadar hapis ve bin liradan aşağı olmamak üzere ağır para cezası ile cezalandırılır.

Müsaade alınmaksızın teşkil edilmiş olan böyle bir cemiyete veya müesseseye veya bunların şubelerine memleket dâhilinde iştirak eden kimse yüz liradan bin liraya kadar ağır para cezası ile cezalandırılır.

Memleket dışındaki cemiyet ve müesseselere hükümetin müsaadesi olmaksızın iştirak eden memleket dâhilinde mukim vatandaşa aynı ceza verilir.⁵⁹

⁵⁹ **Tasvir**, 19 Mayıs 1946

Kazanç paylaşmaktan başka bir maksatla ikiden ziyade şahsın bilgilerini, faaliyetlerini devamlı bir şekilde birleştirmeleri sureti ile kurulan dernekler kanun hükümlerine bağlıdır. Dernekler tüzüklerinde, dernek olarak kurulmak arzusunu açığa vurmakla tüzel kişilik sahibi olurlar. Amaçları kanuna ahlâka ve umumi âdaba aykırı dernekler tüzel kişilik sahibi olamaz. Her dernek kurulduğu tarihten sonra gelen ilk iş gününde kurulduğu yerin en büyük idare üstüne ana tüzüğünden iki tane iliştirilmiş bir bildirim vermeye mecburdur. Siyasi derneklerle birden fazla illerde faaliyet gösterecek derneklerin tüzükleri ve beyannameleri İçişleri Bakanlığına gönderilmek üzere yukarı ki fıkra gereğince kurulduğu yerin en büyük idare üstüne verilir.

Birden çok derneklerin birleşmesinden doğan birlikler de bir dernek mahiyetinde ve aynı hükümlere bağlıdır. Bunlar beyannamelerini aynı şekilde İçişleri Bakanlığına verirler. Kurulan dernek, bildirimini verdiği tarihten başlayarak 15 gün içinde adını, merkezini, çalıştığı yeri ve tüzüğünü, idare kurulu üyelerinin öz ve soyadlarını, meslek ve sanatlarını, ikametgâhlarını her hangi bir gazete ile yayınlamaya mecburdurlar. Aşağıda yazılı derneklerin kurulması yasaktır.

- A. Devletin mülki bütünlüğünü ve siyasi ve milli birliğini bozmaya çalışan.
- B. Din, mezhep ve tarikat esaslarına dayanan.
- C. Aile, cemaat, ırk esasına veya adına dayanan.
- D. Gizli tutulan veya gayesini saklayan.
- E. Memleket içinde sosyal bir zümrenin diğerleri üzerinde tahakkümünü tesis etmek veya sosyal bir sınıfı ortadan kaldırmak veya memleket içinde kurulmuş sosyal ve ekonomik nizamları devirmek veya memleketin siyasi ve hukuki nizamını yıkmak maksadını koşturan dernekler.
- F. Bölgecilik maksadı güden veya bölgeci bir unvan taşıyan siyasi dernekler derneklerin feksi genel olarak medeni kanun hükümlerine bağlıdır.⁶⁰

Görüldüğü üzere dernek kurmak belli şartlara bağlıydı ve belli kayıtlar gerekiyordu. Etnik unsura, dini karakterli ve devletin birlik ve düzenini bozacak mahiyetteki dernekler yasaklanmış bulunmaktadır.

⁶⁰ **Tasvir**, 31 Mayıs 1946

6. Üniversiteler Kanunu

13. 6. 1946 yılında kabul edilen, 4936 numaralı Üniversiteler Kanununun birinci maddesinde, Üniversitelerin; Fakültelerden, enstitülerden okullardan ve diğer ilim kurumlarından mürekkep ve tüzel kişiliğe haiz olan yüksek dereceli bilim araştırma ve öğretim birlikleri olduğu belirtilmektedir.⁶¹

Her üniversitenin genel özerkliği ve tüzel kişiliği içinde, o üniversiteyi oluşturan fakültelerinde bu kanun hükümlerine göre bilim ve yönetim özerkliğine ve tüzel kişiliğe sahiptirler. Üniversiteler ve bir üniversiteye bağlı olmayarak açılan fakülteler birer kanunla kurulurlar.⁶² Bir üniversite ve yüksek okulun muhtarlığından, onun başlıca dört yetkiye sahip olması ve bunu kullanması anlaşılır:

1. Ne okutacağını ve nasıl okutacağını, kendisi tayin eder. Dışarıdan kimse buna da karışmaz.
2. Hocasını kendisi seçer ve yetiştirir, ödevlendirir, sorumlu kılar, denetler, bunda kimse karışmaz.
3. İdarecilerini, hocaları arasından kendisi seçer.
4. Türlü kaynaklardan sağladığı gelire göre, bütçesini kendisi yapar, parasını kendisi harcar.⁶³

Üniversiteler Kanunu, üniversiteleri özerk hale getirmekte ve her bakımdan idarelerini hocalarına bırakmaktadır. Üniversite hocaları türlü meclisler ve kurullar halinde bir araya toplanarak, program ve tüzükler yapacak kararlar verecek, görevler için aralarında insan seçeceklerdir. Bu suretle üniversitelere çok geniş yetkiler verilmiş oluyor.⁶⁴

⁶¹ Ertuğ, “Üniversiteler Kanunu”, s. 99

⁶² **Sicili Kavanin**, C.27, 1946, s. 417

⁶³ Reşat Şemsettin Sirer, “Üniversitelerin Muhtarlığı”, **Ülkü**, , C.9, S. 108, 16 Mart 1946, s.1

⁶⁴ Reşat Şemsettin Sirer, “Üniversiteler Kanunu”, **Ülkü**, , C.10, S.11, 16 Haziran 1946, s.2

Üniversiteler Kanuna göre bir üniversitenin görevleri şunlardır:

a. Öğrencilerini bilim anlayışı kuvvetli sağlam düşünceli aydınlar ve yüksek öğrenime dayanan mesleklerle türlü bilim ve uzmanlık kolları için iyi hazırlanmış bilgi ve tecrübe sahibi elamanlar yetiştirmek

b. Memleketi ilgilendiren başta gelmek üzere bütün ilmi ve teknik meseleleri çözmek için ilim alanında mevcut malûmatı derinleştirecek inceleme ve araştırmalar yapmak, bu araştırmalarda ilgili milli ilim ve araştırma kurumları ile ve yabancı milletler arası kurumlar ile işbirliği etmek

c. Memleketin türlü yönlerden ilerleme ve gelişmesini ilgilendiren bütün meseleleri Hükümetle ve kurumlarla da el birliği etmek suretiyle öğretim ve inceleme konusu yaparak sonuçlarını umumun faydalanmasına sunmak ve Hükümetçe Milli Eğitim Bakanı vasıtasıyla istenecek incelmeleri yaparak düşüncelerini bildirmek.

d. Araştırmaların ve incelemelerin sonuçlarını gösteren, ilmi ve teknik ilerlemeleri sağlayan her türlü yayımları yapmak, yardımcılara doktor adaylarına ve öğrencilere yaptırmak.

e. Türk cemiyetinin umumi seviyesini yükseltici bilim verilerini sözle ve yazı ile halka yaymak.

Kanunda Türk üniversitelerine dâhil olan veya müstakil bulunan fakültelerin teşkilatı şu suretle gösterilmiştir:

- a. Genel Kurul
- b. Profesörler Kurulu
- c. Yönetim Kurulu
- d. Dekan

Üniversiteler Kanunu Türkiye'deki Üniversitelere muhtariyet vermiş böylece onlara ilmi ve idari istiklâl tanımıştır; fakat üniversitelerin de devlet bünyesi içinde bir âmme hizmeti gördükleri inkâr kabul etmez bir hakikattir. Bu itibarla üzerinde cüzi de olsa bir denetleme kurulmasından ve devletle aralarında bir irtibat noktası teşkilinden daha tabî hiçbir şey olmaz. Kanununun 14. maddesinde Milli Eğitim Bakanı üniversitelerin başı sayılmıştır.⁶⁵

7. Polis Vazife ve Salâhiyetleri Kanunu

Yasalarda bulunun anti-demokratik hükümler teker teker ayıklanırken sıkıyönetimi de son verildi. Sıra, Polis Vazife ve Salahiyetleri Kanununun 18. maddesine gelmişti. Bu madde hükmüne göre Adnan Menderes'in dediği gibi “ Vatandaş polis tarafından hiç sebep göstermeye hacet kalmaksızın nezaret altına alınabilirse... böyle bir memlekette vatandaş hak ve hürriyetleri asla sağlama bağlanmış sayılamadı... ve demokrasiden ne şu yada bu özgürlükten söz etmeninde bir anlamı yoktu.”⁶⁶

Savaş yıllarında tek- parti yönetimi bu kanuna dayanarak yönetime muhalif olarak gördükleri kişileri gazetecileri, yazarları takip ettirmiş, haklarında fişler, raporlar tanzim ettirmiştir.⁶⁷

Polis Vazife ve Salahiyetleri Kanunu DP'liler tarafından iktidarda bulunan CHP'nin ağır bir şekilde tenkit edilmesine imkân veren bir kanun olmuştur. Kanunda yer alan ve Anayasanın ilgili hükümlerine aykırı bulunan maddeler 2. 2. 1948 tarih ve 5188 sayılı kanunla kaldırılmıştır.

Polis Vazife ve Salahiyetleri Kanunu ile devrin aydınları, gazetecileri ve bazı toplumsal kesimler özellikle solcu- komünist, Türkçü, milliyetçi vatansever gençler yönetime karşı tepki ve memnuniyetsizlik içerisinde girmişlerdir. Bütün diğer anayasaya aykırı kanun ve uygulamalar gibi Polis Vazife ve Salahiyetleri Kanunu yönetime ve CHP'ye olan tepkiyi artırmıştır.⁶⁸

⁶⁵ Ertuğ, “Üniversiteler Kanunu”, s. 100-101

⁶⁶ Ekinci, a. g. e. , s. 320

⁶⁷ Akandere, a. g. e. , s. 235

⁶⁸ Akandere, a. g. e. , s. 238

B. Anti-Demokratik Kanunların Kaldırılmasının Yansımaları

1. Siyasi Çevrelerde Yansımaları

Anti-demokratik uygulamaların zaman içerisinde kaldırılması ya da ıslah edilmesi hususunda iktidar cephesi bundan memnuniyet duymuştu. Kamuoyu ve toplum bu uygulamalardan şiddetle rahatsız olmuş ve muhalefet partisi tepkilerini her ortamda dile getirmişlerdi. Hilmi Uran Cumhuriyet Halk Partisinin bu uygulamaları kaldırılışları hakkında şöyle demektedir.

“ Cemiyetler Kanunu tadil etmek suretiyle yurdumuzda her çeşit partilerin teşekkülüne ve partiler mücadelesine isteyerek imkân veren bizdik. Tek dereceli seçim kanunu çıkarmak suretiyle halkın geniş ölçüde iradesine gidilmesine imkân veren bizdik. Gazetelere alabildiğine yazmak ve her hoşlarına gitmeyen şey aleyhine ulu orta haykırmak imkânını yine isteyerek veren bizdik ve biz bütün bu imkânları verirken elbet hiç kimseden bunun teşekkürünü beklememmiş, aklımızdan bir an için olsun böyle bir şey geçirmemiştik. Biz kendimizi sadece bir vazife ifa etmiş telâkki ediyorduk.”⁶⁹

Savaş ortamı içinde iktidar tarafından İş Kanununa aykırı bir şekilde uygulanan mecburi çalışma yükümlülüğünün kaldırılması hususunda ise Çalışma Bakanı Sadi İrmak şöyle diyecektir:

“ Harp yıllarının doğurduğu ağır şartların baskısı ile memleketin bazı yerlerinde uygulanması zaruri görülmüş olan mevzii iş mükellefiyetleri kaldırılmıştır. Bu karar Garp linyitlerinde derhal, Zonguldak'ta ise bir yıllık bir geçiş evresinden sonra yürürlüğe girmektedir.

Bu bölgelerde artık serbest iş ve işçi rejimine dönülmektedir. Aynı zümre veya mesleğe mensup olanların sosyal ve ekonomik meselelerde iş birliği etmelerini sağlayacak dernekler kurulmalarını sınırlayan kanun kayıtları kaldırılmıştır.”⁷⁰

⁶⁹ Hilmi Uran, **Hatıralarım**, Ankara 1959, s. 451

⁷⁰ **Ulus**, 16 Haziran 1946

Tek dereceli seçim kanununun kabulünden önce belediye seçimleri hakkında birtakım düzenlemeler yapılmıştır. İç İşleri Bakanı; ileri memleketlerde belediye seçimlerinin bir günde bitirildiğini seçim formalitesinin ikmali müddeti mutad olarak 50 gün idi ise de bu sefer bir aya indirildiğini, seçim komisyonlarına her hangi bir yerde teşkilatı bulunan siyasi partilerin temsilci göndermek salâhiyetinin kabul edildiğini belirtmiştir.⁷¹

Tek dereceli seçim kanunu ile yapılan seçimlerde iktidar karşısında yeni bir muhalefet partisi Meclise girmişti. Bu kanun kabulünden sonra yapılacak iş, seçim kanunlarını daha iyi hale getirmek, seçim serbestliğini ve dürüstlüğünü sağlamak olacaktır.⁷²

Celal Bayar, tek dereceli seçim sisteminin yeterli olmayıp, kanunların yeniden düzenlenerek seçimlerin güvenilirliğinin ve serbestliğinin sağlanması konusunda yoğun bir görüş birliği olduğunu söylemektedir.⁷³

Basında ise 50. Maddenin kaldırılmasıyla yeni bir sisteme gidilmiştir. Bu sistem basın suçlarının cezalandırılmasını tıpkı fertlerin cezalandırılması gibi mahkemelere bırakır.¹⁰⁹ Adnan Menderese göre, yeni basın kanunu “ Demokrasi yolunda bu tasarı ile atılan geri bir adımdır ve bu tasarıya ağır cezalar konulmasından maksat açıktır tenkiti korkutarak asgariye indirmek... Elimizde bu kanun varken Türkiye’de matbuat hürriyeti var diyemeyiz” diyerek eleştirmiştir.⁷⁴

Adnan Adıvar, Adnan Menderes, Cihat Baban, Abdurrahman Munip, Cavit Oral ve daha bazı milletvekilleri, Basın hürriyetinin demokrasi prensiplerine uymayan ağır hükümlerle yok edildiğini, bütün açıklığıyla ortaya koymalarına mukabil, Halk Partisi milletvekilleri Şinasi Devrim ve Nihat Erim Basın Kanununun müdafaasını yapmışlardır.⁷⁵

⁷¹ **Akşam**, 30 Nisan 1946

⁷² **Aynı Tarihi**, S.152, 1946, s. 84

⁷³ **Son Posta**, 16 Ekim 1946

⁷⁴ Sedat İsmail, “ *Yeni Basın Kanunu ve İki Zihniyet*”, **Vakit**, 18 Eylül 1946

⁷⁵ **Vatan**, 14 Eylül 1946

Celal Bayar, Polis Vazife ve Salahiyetleri Kanunu ile ilgili olarak bu konunun demokrasi, hak, adalet ve hürriyetle alakasının bulunmadığını belirterek, polisin bu kanuna dayanarak istedikleri kişileri hâkim kararı olmaksızın hürriyetlerini sınırlaya bildiklerinden şikâyet etmektedir.⁷⁶

2. Basın ve Kamuoyundaki Yansımaları

1946'dan sonra yaşanan çok partili mücadele, yönetenlerin zihniyetini değiştirmemiş olsa bile, köylüler, işçiler ve alt kademe iş adamlarına benzersiz bir sosyal ve siyasal deneyim sağladı. Deneyimsizlikten kaynaklanan hata ve istismarlara karşın, hakiki gönüllü dernekler, tartışma ve düşünce özgürlüğü, hükümeti serbestçe eleştirebilme gibi faaliyetler, 1946'dan sonra görülmeye başlandı.⁷⁷

Siyasal alandaki gelişmeler toplumsal yaşamında canlanmasına yol açmıştır. Çok partili yaşamla birlikte köylü, işçi, işveren, dernekler, vakıflar ve sendikalar siyasal yaşamın aktörleri olmaya başladılar. Tek partinin homejenleştirmeye çalıştığı toplum siyasal, ekonomik, kültürel ve ideolojik bazda farklılaşmaya başladı.⁷⁸

1946 yılında tek dereceli seçimler sonrası seçim mazbatalarına itirazlar başlamış, yapılan seçim kanununun, vatandaş seçime iştirake teşvik değil, seçimden kaçırmaya yaradığı belirtilmiştir.⁷⁹

Seçimlere fesat karıştırıldığı iddialarının yanında, seçim kurullarının yapılacak itirazlar konusunda seçim kurulları, namuslu olsalar bile kendilerini temize çıkaracak gerekli belgeleri ortaya koyamamaktadırlar ve töhmet altında kalmaktadırlar. Seçim Kanunu vatandaşın emniyetini temin etmekten uzaktır.⁸⁰

⁷⁶ **Cumhuriyet**, 21 Ekim 1946

⁷⁷ Kemal H. Karpat, **Osmanlıdan Günümüze Asker ve Siyaset**, İstanbul 2010, s.209

⁷⁸ Ömer Çaha, **Sivil Toplum Aydınlar ve Demokrasi**, İstanbul 1999, s. 79

⁷⁹ Ziyad Ebüzziya, “*Halk Alakasızlıkta Haklıdır*”, **Tasvir**, 5 Eylül 1946

⁸⁰ Cihad Baban, “*Seçim Kanunu Yenilemeğe Acele Mecburuz*”, **Tasvir**, 20 Ağustos 1946

İş ve çalışma hayatı konusunda Çalışma Bakanlığının son zamanlardaki gayretlerinden biriside özel iş mahkemelerinin kurulmasına dairdir. İş Kanunumuzun işçi yararına koyduğu bir sürü faydalardan tam manasıyla istifade çok defa bu iş mahkemelerinin bulunmaması yüzünden tehlikeye düşmektedir. İşçi ve işveren arasındaki ihtilâf çıkarsa, her iki taraf için adilane bir çözüm için iş mahkemelerine ihtiyaç vardır. Yalnız güzel bir iş kanunu yapmak yetmemektedir. Bunun tatbiki için gereken teşkilatta lazımdır.⁸¹

İşçilerin fikirce ve bilgice yükselmeleri ve kendilerini alâkadar eden mevzular üzerinde aydınlatılması için, işçi birliklerinin, mesleki teşekküllerin kurulup faaliyete geçmesini beklemeden önce İşçilerin haklarını, vazifelerini ve cemiyet içindeki mevkilerini öğrenmeleri için fikir seviyelerinin yükseltilmesi eğitilmeleri gerekmektedir.⁸²

Çalıştığı iş yerinde ihtiyarlayan işçilerimize ihtiyarlıklarında kimseye muhtaç olmadan yaşama imkânını temin edecek olan ihtiyarlık sigortası kararı işçilerimizin istikballerini emniyet altına alacaktır. Keza kendi taksirat olmadan işsiz kalan işsiz kalan işçiye iş buluncaya kadar geçimini sağlayacak bir para verecek olan teşekküllerin kurulması da işçilerimizi büyük bir sıkıntıdan kurtarmış olacaktır.⁸³

Basın konusunda demokrasinin bir gereği olarak eleştirilerin açıkça basın yayın organlarında yapılması gereklidir. Fakat getirilen basın kanunları bunun önünü tıkadığı gibi haksızlıklar, yolsuzluklar suiistimaller hakkında eleştiri yapabilmek eldeki kanunlarla cesaret istemektedir.⁸⁴

Gazete kapatma yetkisinin hükümetten alınıp bağımsız mahkemelere verilmesi fikir ve yazı hürriyeti bakımından ileri sayılması gereken bir harekettir. Burada mahkemelere önemli bir iş düşmektedir. Mahkemeler bu yetkilerini kullanırken suçun mevcut olup olmadığına, hafifletici veya ağırlatıcı sebepler bulunup bulunmadığına karar vermek durumundadırlar.⁸⁵

⁸¹ M. Şevki Yazman, “*İş Mahkemeleri, Neden İhtiyaç Vardır?*”, **Akşam**, 20 Kasım 1946

⁸² Muslih Fer, “*Demokrasi ve Öğretim*”, **Siyasi İlimler Mecmuası**, S.162, Eylül 1944, s. 295

⁸³ **Haber**, 13 Temmuz 1946

⁸⁴ **Yeni Sabah**, 10 Haziran 1946

⁸⁵ Samet Ağaoğlu, “*Yeni Kanundan Sonra Matbuatın Manzarası*”, **Tasvir**, 24 Ekim 1946

Polis Kanunu hakkında ise, bu kanunun 24. maddesinde polis teşkilatı olmayan yerlerde jandarma komutanları bu kanunda yazılı olan vazifeleri yaparlar ve salahiyetleri kullanırlar demektir. Polis Vazife ve Salahiyetleri Kanununa dayanarak jandarmada şüphelendiği şahsı nezaret altına atmaya yetkili kılınmıştır.⁸⁶

Polis kanunu valilere istedikleri şahsı, istedikleri müddetçe kendisini emniyet bakımından şüpheli saydıkları için tevkif ve hapsedmeğe imkân ve salâhiyet vermektedir. Böyle bir yetki varken vatandaş hükümete karşı bir eleştirisi varsa bile açıkça söyleyemez. Böyle bir durumda her hangi bir yöneticinin talimatıyla hapse atılma tehlikesi ile karşı karşıya kalmaktadır.⁸⁷

Üniversiteler Kanunu ile ilgili olarak ise; üniversitelerin demokrat bir cemiyetin gerektirdiği demokrat prensiplerle işleyebilmesi ve kendi varlığı içerisinde doğrudan doğruya cemiyete karşı sorumlu olarak gelişebilmesi için her türlü görevlerinde muhtar olması, öğretim elamanlarının belli kaide ve haklarla yetişmelerinin sağlanması icap ediyordu. İşte yeni kanun bu hakları vermektedir.⁸⁸

Üniversiteler Kanununun en önemli noktalarından biride profesörler için evvelce mevcut olan yaş tahdidi kaydını kaldırmasıdır. Emekliye ayrılmak için tespit edilen altmış beş yaş belki bir iradeciden beklenen enerjiyi veremeyecek haddir. Fakat vazifesini yapmaya engel bir sağlık problemi yoksa bir profesörü kürsüsünden, ilmi vazifesine devam etmelidir.⁸⁹

Üniversiteler Kanunu doçentlik imtihanını geçirmiş fakat açık kadro bulunmaması yüzünden doçent tayin edilmemiş olanlara ilmi mesailerine devam ve kabiliyetlerini ispat şartı ile profesör olmak imkânları da vermektedir.⁹⁰

⁸⁶ **Yeni Sabah**, 6 Haziran 1946

⁸⁷ Cemalletin Saraçoğlu, “ *Yeni Seçimler ve Muhalefet*”, **Yeni Sabah**, 15 Haziran 1946

⁸⁸ Fahrettin Kerim Gökay, “ Üniversite Otonomisi Kanunu Çıkarken”, **Cumhuriyet**, 4 Haziran 1946

⁸⁹ **Akşam**, 25 Eylül 1946

⁹⁰ **Yeni Sabah**, 8 Haziran 1946

SONUÇ

Tez konumuz anti-demokratik kanunların yani demokratik olmayan kanunların incelenmesiydi. Eğer kişilere demokratik olan hak ve hürriyetleri verilemediği takdirde toplumda ve kamuoyunda bir huzursuzluk, bir kargaşa baş gösterecek ve bu gerek kişilerin gerekse toplum ve kamuoyunun vicdanlarında rahatsız edici bir hal olarak kalacaktır.

Kişiler ve toplum demokratik ve en doğal haklarını almak için baskılara ve kısıtlamalara rağmen mücadele verecek, kimi zaman bu mücadele gerek iktidar gerekse hak talep edenler açısından olumsuz sonuçlarla neticelenebilecektir.

İncelediğimiz dönem İkinci Dünya Savaşının olumsuz etkilerinin ve sıkıntılarının yaşandığı dönem olması itibari ile hükümet sorunlara çare bulmak amacıyla yeni uygulamalar koymuş devlet hazineye kaynak bulmak için bir takım vergilere başvurmuş, bu vergiler zaten fakirlik ve işsizlikten kıvranan halk üzerinde olumsuz bir etki yaratmıştır.

Harp yıllarının olumsuz etkilerinden biride Türkiye'yi ekonomik yönden etkilemesidir. Hükümet, ülkeyi savaş şartlarının getireceği şartlara hazırlamak için bir takım hazırlıklara girişti. Bunlardan birisi Milli Korunma Kanunudur.

Milli Korunma Kanunuyla iktidar ekonomiye geniş bir müdahale imkânına sahip oluyordu. Harp yıllarında kolay para kazanmak isteyenler stokçuluk, vurgunculuk, karaborsaya başvurmuşlardı. Hükümetin amacı bunların önüne geçmek idi. Piyasa da az bulunan maddeleri stok ederek karaborsaya sürenler fiyatları yüksek tutarak, zaten kıt kanaat geçinen zümreleri zor duruma düşürmüşlerdir.

Hükümet Milli Korunma Kanununa dayanarak çıkardığı bazı kararnamelerle ticareti, ekonomiyi ve iş hayatını kontrol altına almaya ve düzenlemeye çalışmıştır. Tahıl ürünleri başta olmak üzere bazı temel tüketim mallarına el koymuş ve fiyat ayarlamalarına girişmiştir.

Tarım ürünlerinin alınmasının yanında onların saklanması ve tüketiciye ulaştırılması önemli bir konudur. Eğer yeteri kadar ofis ve silolarınız yoksa ve sağlam bir ulaştırma ağına sahip olunmazsa üreticiden alınan ürünlerin bozulması kaçınılmazdır. Nitekim bu konuda

hükümetin aldığı çeşitli ürünlerin gerekli şartlarda muhafaza edilmediği için açık alanlarda ve depolarda çürüdüğü söz konusu olmuştur.

Hükümet Milli Korunma Kanununa dayanarak, İş kanuna aykırı bir şekilde sanayi kuruluşlarında ve fabrikalarda iş saatlerini uzatmış ve küçük yaşlardaki kız ve erkek işçilerin çalıştırılması konusunda anti-demokratik bir uygulama koymuştur. Hatta hafta tatili bile uygulanmamıştır.

Gayrimenkul kiralarının sabit tutulması da ayrı bir uygulama olarak ortaya çıkmaktadır. Hükümet dar gelirlinin hayat şartlarında zorlanmaması için böyle bir uygulamaya geçmiştir. Fakat geçimini ev ve dükkân kiralarından sağlayanlarda mağdur olmuştur. Bilindiği üzere kiralar semtin özelliklerine göre değişmektedir. Lüks semtlerde kiralar yüksektir. Fakat kiralar sabitlenince insanlar mülklerine gerekli bakımı yapmakta zorlanmışlardır. Bu durumda bakımlı bir ev bulmayı zorlaştırmıştır.

Milli Korunma Kanununa dayanarak bazı yerlerde zorunlu çalışma mükellefiyetleri uygulanmıştır. Ödenen ücretlerde düşüktür. Kömür ve linyit ocaklarında insanlar zorunlu olarak çalıştırılmışlardır.

Bütün önlemlere rağmen stokçular ve karaborsacılar yüzünden istenilen verim alınamamış hayat pahalılığı düşmemiştir. Milli Korunma Kanunun tepki toplayan bir yönü ise, stokçuluk ve karaborsa yapanlara karşı caydırıcı bir ceza verilmemiş olmasıdır.

Basının durumuna gelince Matbuat Kanuna göre gazete ve dergi çıkarmak isteyenler bir takım şartları yerine getirmeleri gerekiyordu. Hükümetin siyasetine uygun düşmeyen, yalan haber ve halkı heyecana sürükleyen haberler, Meclis üyelerine ve memurlar için yaptıkları görevlerle ilgili haysiyetlerine dokunulacak yazılar yazmak yasak idi.

Matbuat Kanununun 50. maddesi gereğince hükümet kendi siyasetine uygun yazı çıkarmayan gazeteleri kapatabiliyordu. Durum böyle olunca hükümetin yaptığı işleri tenkit etme imkânı kalmamıştı. Yazarlar böyle bir baskı olduktan sonra kalemleri susturulmuş oluyordu. 50. maddenin değiştirilmesi sonucunda gazete kapatma yetkisinin hükümetten alınıp mahkemelere verilmesi olumlu bir gelişme olmuştur.

Demokratik bir memlekette basın özgürlüğü olması gereken bir durumdur. İnsanlar basın sayesinde bilgi edinirler ve ülkelerinin ekonomik, sosyal, siyasal, güvenlik gibi durumlarından haberdar olmalarında basının önemi büyüktür. Öteki yandan devleti yönetilenlerin ve idarecilerin belli kurallara sadık kalarak yaptıkları icraatlarından dolayı eleştirilmesi gayet doğal bir durumdur. Bu sayede yapıcı eleştiri karşısında kişiler yaptıkları hataları görebilir ve kendini düzeltme imkânına kavuşur. Basının insanları yönlendirilmesinde ve bir kamuoyu oluşmasında çok büyük bir önemi vardır.

Çok partili hayata geçiş tarihi olan 1946 yılı içerisinde tek dereceli seçim kanunu kabul edilmiş ve 21 Temmuz 1946 yılında çok partili hayata geçişin ilk genel seçimleri yapılmıştır. Uzun yıllar boyunca adından bahsettiren ve hileli seçim olarak ta nitelendirilen bu seçimler hakkında birçok yazar ve araştırmacı yayınlarında bu seçimden bahsetmişlerdir.

Bu seçimin üzerinde bizim asıl üzerinde duracağımız nokta anti-demokratik uygulamalardır. 1946 seçiminde uygulanan sistem açık-oy, gizli-tasnif ilkesiydi. Seçimin güvenilirliği de ortadan kalkmıştı. Seçim sırasında oyların değiştirilmesi, yanlış sayılması gibi durumları o dönemi yaşayan kişiler tarafından da anılarında dile getirilmiştir.

Seçimlerin tek dereceli olarak yapılması demokrasi açısından olumlu bir gelişmedir. Her şeyden önce demokratik bir seçimde oyların gizli verilmesi ve sayımın açık yapıp seçim güvenliğinin sağlanması gerekmektedir. Seçim üzerinde seçmenlere baskı uygulanmaması ise bir diğer husustur. Seçim bölgelerindeki bazı mülkiye amirleri tarafından CHP lehine seçimlere müdahale ettikleri ve bir nevi baskı uygulandığı belirtilmiştir.

CHP demokratikleşme yolunda önemli adımlar atmıştır fakat tam anlamıyla olmamıştır. Tek dereceli seçim usulünün gelmesiyle birlikte açık-oy, gizli-tasnif ilkesinin kaldırılması ve seçimlerin güvenilirliğinin de sağlanması gerekirdi.

Demokrat Parti yapılan seçimlere itiraz ederek hile karıştığını ifade etse de bu seçimlerde CHP iktidarda bir dört sene daha kalmıştır. Burada şunu belirtmek gerekirse, yapılan bu seçimlerde Demokrat parti değil de başka isimle kurulmuş yeni bir parti olsaydı ve seçimlere girseydi hatırı sayılır bir oy alacaktı. Çünkü vatandaş artık iktidarda başka bir parti görme eğilimi içine girmişti. Nitekim de dört sene sonra 1950 seçimlerinde CHP iktidarı Demokrat Partiye devredecektir.

İkinci Dünya Savaşı yıllarının getirdiği olumsuzluklardan dolayı hükümet bazı bölgelerde özellikle linyit, kömür ve taş ocaklarında İş Kanuna aykırı olarak işçilere mecburi çalışma yükümlülükleri getirilmiş ve düşük ücretle çalıştırılmıştır. Çalışan işçilerde yaş durumu dikkate alınmamış, kız olsun erkek olsun küçük yaştakiler çalıştırılmıştır. Hafta sonu tatili de askıya alınmıştır.

İşçilere sendika kurma, greve gitme gibi hakları tanınmamıştır. Hâlbuki işçilerin sosyal ve ekonomik haklarını savunacak olan sendikalarıdır. Avrupa bu konuyu bizden daha önce ele alarak birçok işçi sendikası kurularak işçilerin hakları savunulmuştur. Sendikalar işçinin ekonomik durumun düzeltilmesinin yanında mesleki bilgilerinin de gelişmesinde önemli bir fonksiyonu olacaktır.

İşçilerin hukuki durumlarına baktığımızda devlet kurumlarında çalışan işçiler daha avantajlı görülmektedir. Özellikle silah fabrikalarında ve Sümerbank kurumunda çalışan işçiler diğer özel iş yerlerinde çalışanlara nazaran hukuki manada daha avantajlıdırlar. Bu durumda işçilerin gerek psikolojisini gerekse iş verimini etkileme ihtimali gözden çıkarılmamalıdır.

Deniz ve ziraat işlerinde çalışan işçilerimizin diğer işçilere verilen haklardan yararlandırılmaması olumsuz bir durumdur. Bu işçilerimizin de diğer işçilere tanınan haklardan yararlanmaları için girişimler de bulunulmuştur.

3008 Sayılı İş Kanunumuza tabi olarak İşçilere 1 Temmuz 1946 yılında getirilen İşçi Sigortaları Kanununa göre iş kazaları, meslek hastalıkları, doğum yardımı gibi işçinin lehine bir takım uygulamalar görülmektedir fakat bu uygulamalar küçük iş yerlerinde ve az işçi çalıştıran yerlerde uygulanmaması bir eşitsizlik olarak algılanmaktadır.

Cumhuriyet Halk Partisi programına göre: Sınıf esasına dayalı cemiyet kurmak yasaklanmıştı. 1938 senesine kadar cemiyet kurmak için bir baskı söz konusu olmamasına rağmen iktidarın karşısına gelebilecek yeni bir siyasal teşekkül oluşmamıştır. Tek Parti yönetimi kendisine rakip olacak bir siyasal parti ve ya cemiyetin kurulmasına müsaade etmemiştir. Bu tarihten sonra iktidardan izin alma yoluna gidilmiştir.

İktidar kendisinden başka bir oluşuma izin vermedikten sonra tek parti olarak kalması bunun bir sonucudur. Demokrasilerde İktidara karşı yeni siyasi oluşumlar olacak ki, iktidar denetlenebilsin.

İşçilerin Sosyal ve ekonomik haklarını savunan sendikaların kurulmasına dahi izin verilmemiştir. Özel sektörün yaklaşımlarına da sıcak bakılmamıştır. Sosyal dayanışma maksadıyla kurulan cemiyetlerde iktidarın denetimi altındadır.

1946 yılında Cemiyetler Kanununda yapıyla değişikle İktidardan izin alma usulü kaldırılmıştır. Cemiyetleri kapatma yetkisi de bağımsız mahkemelere verilecektir. Demokratikleşme yolunda önemli bir adım atılmıştır. Kurulmuş olan bir cemiyetin izne bağlı olması ve iktidarın güdümünde olması demokratik bir anlayışla bağdaşmaz.

Polis Kanunundaki 18. madde anti demokratik bir uygulamadır. Polis, şahısları hâkim kararı olmaksızın gözaltına alabiliyordu. Bunda bulunulan yerin en büyük mülki amiri yetkiliydi. Diğer bir taraftan gözaltına alınma da süre tayin edilmemiştir. Yani istediği kadar gözaltında bulundurabilirdi.

İktidarda bulunan Cumhuriyet Halk Partisi, sol görüşü benimseyen gazetecileri, aydınları polise takip ettirmiş, haklarında işlem yaptırmıştır. Düşünce ve fikir hürriyeti, haklar, bu kanuna dayanılarak çiğnenmiştir. Bu kanun 1924 Anayasasının kişilere getirdiği hakları da sınırlayıcı mahiyettedir.

Demokratik toplumlarda iktidar sahipleri kamu gücünü ve kolluk kuvvetlerini kullanarak muhalefete karşı bir baskı ve sindirme politikası izlememelidir. İktidarın Kolluk kuvvetlerini kendi menfaatleri için kullanması gerek topluma gerekse polis teşkilatına önemli zararlar verebilmektedir.

Polisin yetki ve görevleri kanunlarımızda belirtilmiştir. Polisin haksız yere ve kanunlara, anayasaya aykırı bir uygulamaya gitmesi eleştiri konusu olmuş, muhalefet tarafından yeri geldikçe gündem de tutulmuştur. Demokratikleşme süreci içinde de bu uygulama kaldırılmıştır.

1946 yılında çıkarılan Üniversiteler Kanunu üniversitelere özerklik getirmek başta olmak üzere birçok yenilikler getirmiştir. Fakat uygulamalara baktığımız zaman bazı hocalar aleyhinde anti demokratik kararlar alındığı görülmektedir. Kiminin akademik unvanları verilmemiş kiminin ise üniversitelerle olan bağları kesilmiş, uzaklaştırılmışlardır.

Hükümetin siyasi görüşüne ters düştüğü için öğretim üyeleri üzerinde bir baskı ortamı oluşturulmuş, zor durumda bırakılmışlardır. Görüşü ne olursa olsun eğer öğretim üyesi kendi alanında yeterli ve liyakatli ise, kendi sorumluluğunu hakkıyla yerine getiriyorsa bu insanların üniversitelerden uzaklaştırılmamaları gerekirdi.

Bu öğretim üyeleri, akademik kariyerlerinin zirvesinde iken, böyle bir duruma maruz kalmaları hem kendileri için ve hem de Türkiye için büyük bir kayıp olmuştur. Bunlar yabancı ülkelere giderek akademik çalışmalarına devam etmişler ve kendi alanlarında dünyaca ünlü bilim insanı olmuşlardır.

Eğer tek-parti yönetimi zamanında bu öğretim üyeleri siyasi görüşlerinden dolayı dışlanacağı yerde akademik çalışmalarına destek verilseydi bu insanlar önemli çalışmalara kendi ülkelerinde imza atacaklardı. Öğretim üyelerinin haklı oldukları mahkeme tarafından tescil edilmiştir. Boşu boşuna Üniversiteden uzaklaştırılmışlardır.

EKLER**EK-1****VARLIK VERGİSİ HAKKINDA KANUN**

Kabul tarihi: 11 Teşrinisani 1942

Kanun No: 4305

Madde 1- Servet ve kazanç sahiplerinin servetleri ve fevkalâde kazançları üzerinden alınmak ve bir defaya mahsus olmak üzere (Varlık Vergisi) adıyla bir mükellefiyet tesis edilmiştir.

Madde 2- Varlık Vergisi aşağıda yazılı zümrelere dahil olan hakiki ve hükmi şahıslardan alınır:

A) 2395 ve 2728 sayılı kanunlarla ek ve tadilleri mucibince mükellef bulunanlar.

B) Büyük çiftçiler (Büyük çiftçiden maksat, işinin idaresine ve vüsatine halel getirmeksizin bu mükellefiyeti ifa edebilecekleri bu kanunda yazılı komisyonlarca tesbit edilenlerdir.)

C) Uhdelerinde bulunan binaların ve hisseli ise hissedarlarının hisselerine düşen bir yıllık gayrisafi iradı yekünü 2500 liradan ve arsalarının vergide mukayyet kıymetleri 5000 liradan yukarı bulunan ve bu miktarın tenzilinden sonra mütebaki irat ve kıymetlerle bu vergiyi verebileceği komisyonlarca kararlaştırılanlar.

D) 1939 senesinden beri 2395 veya 2728 sayılı kanunlar mucibince vergiye tabi bir iş ve teşebbüsle uğraştığı halde bu kanun neşri tarihinde işini terk, devir veya tavsiye etmiş bulunanlar.

E) Meslekleri tacir, komisyoncu, tellâl veya simsar olmadığı halde 1939 senesinden beri velev bir defaya münhasır olsa bile ticari muamelelere tavassut ederek komisyon veyahut tavassut mukabili olarak her ne namla olursa olsun para veya ayniyat almış olanlar.

Madde 3- İkinci maddede yazılı mükellefiyet zümrelerinden iki veya daha ziyadesine dahil olanlar ve bu zümrelerin her birinde ayrı ayrı mükellef tutulurlar.

Umumi, mülhak ve hususi bütçelerle belediye bütçelerinden ve 3659 numaralı kanuna tabi müesseselerden tahsisat, maaş ve ücret alanlarla kadroya müsteniden yevmiye ile istihdam edilenler yalnız bu maaş, tahsisat, ücret ve yevmiyelerinden dolayı ikinci maddenin A fıkrasındaki mükellefiyete tabi değildirler.

Madde 4- 1837 sayılı Bina Vergisi Kanununun 3'üncü ve 1833 sayılı Arazi Vergisi Kanununun 2'inci maddesinde sayılı bina ve arsa sahipleri, ikinci maddenin C Fıkrasında yazılı mükellefiyetten muaf tutulur.

Madde 5- Vergi, hakiki ve hükmü şahıslar namlarına tarholunur ve eshamlı ve eshamsız şirketlerde hisseye bakılmaksızın şirketlerin menkul ve gayrimenkul varlığının tamamı üzerinden alınır.

Verginin Miktarı

Madde 6- Yedinci madde de yazılı komisyonlar, ikinci maddede yazılı mükelleflerin mükellefiyet derecelerini, her mükellef namına 1941 yılında ve ticaretini terk, devir veya tavsiye etmiş olanlar için, terk, devir veya tavsiyeye tekaddüm eden son yılda tarhedilmiş veya tahakkuk ettirilmiş vergi miktarlarını, çiftçilerde mükellefin zirai vaziyetini ve gayrimenkul sahiplerinin de irat ve vergi kıymeti miktarlarını gözden geçirmekle beraber bunlarla mukayyet olmaksızın edinecekleri kanaate göre takdir ve tespit ederler. Ancak 2395 sayılı kanununun 11'inci maddesi hükmü dairesinde kazanç beyannamelerine bilanço raptetmek mecburiyetinde bulunan anonim, komandit, limited ve sermayesi üzerinden kazanç dağıtılan kooperatif şirketlerin vergileri, 1941 takvim yılına veya ticari yılına ve ticarethanelerini terk, devir ve tavsiye etmiş olanlarda terk, devir ve tavsiyeye takaddüm eden son seneye ait safi kazancının yüzde ellisinden aşağı ve anonim şirketlerde yüzde yetmişinden yukarı olamaz.

İkinci maddenin B fıkrasında yazılı çiftçilerin mükellefiyetleri varlıklarının yüzde beşini geçemez.

Verginin Tarhı

Madde 7- İkinci maddede yazılı servet ve kazanç sahiplerinin mükellefiyet derecelerini tespit etmek üzere her vilayet ve kaza merkezinde mahallin en büyük mülkiye memurunun reisliği altında en büyük mal memurundan ve ticaret odalarıyla belediyelerce kendi azaları arasından seçilerek ikişer azadan müteşekkil bir ve icabına göre müteaddit komisyon kurulur. Ticaret odası bulunmayan yerlerde, bu odanın seçeceği azalar yerine belediyelerce, hariçten ticaret ve ziraattan anlayanlar arasından iki aza seçilir.

En büyük mülkiye ve maliye memurları bu komisyonlarda bizzat bulunmakla mükelleftirler. Ancak birden fazla komisyon kurulan yerlerde tensip edecekleri memurları tevkil edebilirler ve kendileri de icabına göre istedikleri komisyonlarda bulunabilirler.

Komisyonların büyük çiftçileri tespit için yapacağı toplantılarda ticaret odası yerine ziraat odalarının kendi azaları arasından ve bulunmayan yerlerde belediyelerce hariçten ve ziraattan anlayanlar arasından seçilecek iki aza komisyona iştirak eder.

Komisyon kararları ekseriyetle verilir, müsavat halinde reisin bulunduğu taraf tercih edilir.

Madde 8- Komisyonlar şirketlerin mükellefiyetlerini tespit ettikleri sırada şeriklerinde servetleri derecesini ve fevkalâde kazançlarını araştırarak bunlarında mükellefiyetlerini takdir ederler.

Madde 9- Komisyonlar muhtelif zümrelerin mükellefiyet derecelerini tespit işini on beş gün içinde intaç ile mükelleftirler. Bu müddet zarfında işini bitiremeyen komisyonların memur olmayan azası değiştirilerek yerlerine son mebus intihabında müntehibisani olanlar arasından belediye reislerince seçilecek dörder zat alınmak suretiyle komisyonların azası tamamlanır.

Madde10- Mükelleflerin tespiti sırasında komisyonlarca unutulmuş olanların isimleri komisyonların dağılmasından itibaren en geç iki ay içinde varidat dairesince tespit olunarak 7'inci madde hükmü dairesinde yeniden teşkil edilecek komisyonlara bildirilir. Komisyonlar azami on beş gün içinde bu mükelleflerin vergi miktarlarını kararlaştırmaya mecburdurlar.

Verginin Tebliğ ve Tahsili

Madde 11- Komisyon Kararları şehir ve kasabalarda varidat dairelerinin kapılarına ve köylerde münasip mahallerde listeler yapıştırmak suretiyle ilan ve tebliğ olunur. Listelerin asıldığı, gündelik gazete çıkan yerlerde gazetelerle ve gündelik gazete çıkmayan mahallerde belediye tellalları marifetiyle halka ayrıca haber verilir.

Komisyon kararları nihai ve kati mahiyette olup bunlara karşı idari ve adli kaza mercilerinde dava açılmaz. Ancak bir mükellef namına aynı mükellef mevzuundan dolayı mükerrer vergi tarh edilmiş olduğu takdirde bunlardan en yüksek olanı ipka edilerek diğerleri tarhiyatı yapan komisyonların vazife gördüğü mahallerin en büyük mal memuru tarafından mükelleflerin müracaatı üzerine silinir.

Madde 12- Mükellefler vergilerini, talik tarihinden itibaren on beş gün içinde mal sandığına yatırmaya mecburdurlar.

On beş günlük müddetin geçmesini beklemeden mahallin en büyük mal memuru, lüzum gördüğü mükelleflerin menkul ve gayrimenkul mallarıyla alacak, hak ve menfaatlerinin ihtiyaten haczine karar verebilir.

On beş günlük müddet içinde yatırılmayan vergilerin Tahsili Emval Kanununa tevfikan teshiline tevessül edilmekle beraber vergi miktarına müddetin dolmasından itibaren birinci hafta için yüzde bir ve ikinci hafta için yüzde iki zam olunur.

Talik tarihinden itibaren bir ay zarfında borçlarını ödemeyen mükellefler borçlarını tamamen ödeyinceye kadar memleketin her hangi bir yerinde bedeni kabiliyetlerine göre askeri mahiyeti haiz olmayan umumi hizmetlerde veya belediye hizmetlerinde çalıştırılırlar. Ancak üçüncü maddenin son fıkrasında yazılı olanlardan ikinci maddedeki mükellefiyete tabi bulunanlarla kadınların ve elli beş yaşını mütecaviz erkeklerin borçları hakkında Tahsili Emval Kanunu tatbik edilmekle beraber bunlar çalışma mükellefiyetine tabi tutulmaya bilirler. Bu fıkra hükmüne göre çalıştırılanlara verilecek ücretin yarısı borçlarına mahsup olunur.

Çalışma mecburiyetinin tatbik tarzı Hükümetçe hazırlanacak bir talimname ile tayin olunur.

Birinci fıkrada yazılı on beş günlük müddet içinde vergilerini vermeyen mükellefler, aynı müddet zarfında vergileri miktarınca hazine bono ve tahvilatı veya banka teminat mektubu tevdi ettikleri taktirde bu mükellefler hakkında Tahsili Emval Kanununun ve çalışma mecburiyetinin tatbiki bir ay müddetle geri bırakılabilir.

Madde 13- Kollektif ve komandit şirketlere ait vergilerin icabı halinde ortakların ve komanditelerin şahsi mallarından istifası hususunda da Tahsili Emval Kanunu hükümleri tatbik olmakla beraber komanditeler çalışma mecburiyetine de tabi tutulabilirler ve on ikinci maddenin ikinci fıkrası hükmü bulunanlar hakkında da tatbik olunur.

Bu madde ile on ikinci maddede yazılı karar ve muameleler kati olup bunlara karşı idari ve adli kaza mercilerinde dava açılmaz.

Teminat

Madde 14- Varlık Vergisiyle mükellef tutulanların ikametgâhlarında, gerek kendilerine ve gerek karı ve kocalarına veya kendileriyle birlikte oturan usul ve fûruğiyile kardeşlerine ait dükkan, mağaza, depo, ambar, fabrika ve imalathanelerde veya bunlara benzer yerlerde bulunan bütün menkul mallarla tapuda veya vergide bunlardan her hangi biri namına kayıtlı olan gayrimenkul mallar bu kanun mucibince alınacak vergi ve zamların kanuni teminatı hükmünde olup bu malların satılmasında da Tahsili Emval Kanunu hükümleri tatbik olunur. Verginin teminatını teşkil eden bu mallardan mükellefin kendisine veya karı ve kocasına ait olanlar hariç olmak üzere diğer mallar üzerine komisyonlarca verginin takdir ve tespiti tarihinden itibaren bir sene zarfında ayrıca haciz konmadığı taktirde bu mallar üzerindeki teminat hükmü sona erer.

Mükelleflerin zilyedliği altında veya yukarda yazılı mahallerde bulunan menkul mallara mütaallik satış, temlik ve rehin iddiaları muteber sayılmaz ve bu nevi mallar hakkında dermeyan olunacak istihkak iddiaları dinlenemez.

Bu kanun neşrinden mukaddem başlamış olan bir ilama veya bu hüküm ve kuvvetle noterlikçe tanzim edilmiş mukaddem tarihli resmi bir senede müstenit olmayarak yapılmış bulunan takip neticesinde icra dairelerince konulmuş olan ihtiyati ve icrai hacizler bu teminat hükmüne hanel vermez. Bu hacizler ancak vergi alacağıının tahsilinden sonra bir bakiye kaldığı takdirde bu kısım hakkında infaz olunur.

Gayrimenkullerin satışında bunların Varlık Vergisi mükellefiyeti ile ilişkisi olmadığı alakalı varidat dairesince tasdik edilmedikçe tapu daireleri tescil yapamaz. Yapılan tesciller hükümsüz sayılır.

Müruruzaman

Madde 15- 9 ve 10'uncu maddelerde yazılı müddet ve şartlar içinde tarhedilemeyen vergiler, bu müddetler geçtikten sonra yeniden tarh ve tahsil edilemez.

Bu kanun mucibince tahakkuk ettirilmiş olan vergiler 1943 mali yılından itibaren beş yıl sonra tahsil olunamaz. Verginin tahsili için yapılacak her nevi takip muameleleri, müruruzamanı keser.

Kaynak: Düstur, C. 24, 1943, s. 9-13

EK-2**MİLLİ KORUNMA KANUNU****(İlk 11 Maddesi)**

Kabul Tarihi: 18 kanunusani 1940

Kanun No: 3780

Madde 1- Fevkalâde hallerde Devletin bünyesini iktisat ve milli müdafaa bakımından takviye maksadı ile İcra Vekilleri Heyetine, bu kanunda gösterilen şekil ve şartlar dairesinde vazife ve salâhiyetler verilmiştir.

Fevkalâde haller şunlarıdır:

- A) Umumi veya kısmi seferberlik
- B) Devletin bir harbe girmesi ihtimali
- C) Türkiye Cumhuriyetini de alakalandıran yabancı devletler arasındaki harb hali

Madde 2- İcra Vekilleri Heyeti, fevkalâde hallerin zuhuruna binaen, bu kanunla kendisine tevdi edilen vazife ve salâhiyetlerin ifa ve istimaline lüzum hasıl olduğunu görünce derhal kanunun tatbikatına başlayarak keyfiyeti ilan ve Türkiye Büyük Millet Meclisine arzeder.

Madde 3- Fevkalâde hallerin hitam bulduğu ve bu kanun hükümlerinin tatbikatına lüzum kalmadığı, Hükümetçe kararlaştırılarak ilan ve Büyük Millet Meclisine arz edilir.

Teşkilat

Madde 4- Bu kanun hükümlerine tevfikân İcra Vekilleri Heyetince ittihaz edilecek kararları hazırlamak ve bu işle alakalı vekâletler arasında iş birliği temin üzere bir Koordinasyon Heyeti teşkil olunur.

Bu heyet, başvekilin teklifi üzerine alakalı vekillerden tereküb etmek üzere İcra Vekilleri arasından ayrılır. Heyete başvekil veya tevkil edeceği vekil reislik eder.

Madde 5- Bu kanun hükümlerinin tatbikına müteallik işleri görmek üzere Başvekalete bağlı bir büro tesis edilir.

Madde 6- Bu kanun hükümlerine tevfikân İcra Vekilleri Heyetince ittihaz edilen kararlar, alakalı vekâlet tarafından, kendi teşkilatı ve bu kanunun teşekkülüne müsaade verdiği müesseseler vasıtası ile infaz olunur.

İcabında İcra Vekilleri Heyeti kararı ile 3656 numaralı Teadül Kanunundaki esaslara tevfikân muvakkat memurlar istihdam edilebilir.

İktisadi Hükümler

Madde 7- Hükümet halk ve milli müdafaa ihtiyaçlarını karşılayabilecek şekil ve hacimde istihsalde bulunmaları için lazım gelen faaliyete sevk etmek ve tesisatta iktiza eden tevsiatı yaptırmak ve imal ve işleme bakımından tadilata tabi tutmak maksatları ile sanayi ve maadin müesseselerini kontrol eder.

Madde 8- Hükümet sanayi ve maadin müesseselerinden istihsal programları istemek veyahut bu müesseselere doğrudan doğruya bu yolda program vermek salâhiyetine haizdir.

Bu maksatla sanayi ve maadin müesseselerinin istihsallerini ve bunların hacmini, miktarını, çeşitlerini, cinslerini ve nevilerini fevkalâde hallerin icablarına ve müesseselerin tahammülü derecesine göre tayin edebilir.

Madde 9- Hükümet sanayi ve maadin müesseselerinin istihsallerini ve diğer iş yerlerindeki mesaiyi, bu kanunun derpiş ettiği ihtiyacı karşılayabilecek hadde çıkarmak için lüzumu olan işçi kadrosunu ve ihtisas elamanlarını temin eder.

Bu maksatla vatandaşlara ücretli iş mükellefiyeti tahmil edilebilir.

Madde 10- sanayi ve maadin müesseselerinde ve diğer iş yerlerinde çalışan işçiler, teknisyenler, mühendisler, ihtisas sahipleri vesair müstahdemler, çalıştıkları müesseseyi veya iş yerlerini kabule şayan bir mazeret olmaksızın ve haber vermeksizin terk edemezler.

Bu madde hükmüne tevfikân çalışmaya mecbur tutulanlara sailerine mukabil emsallerine göre normal bir ücret verilir.

Madde 11- Hükümet, sanayi ve maadin müesseselerinin mamullerini ve istihsallerini normal maliyetine yüzde muayyen bir kâr ilave ederek satın alabilir. Bu malların Hükümete teslimi mecburidir.

Kaynak: Düstur, C.21, 1940, s. 433-435

KAYNAKÇA

A. KİTAPLAR

AKANDERE, Osman, Milli Şef Dönemi, (1938-1945), İz Yay., İstanbul 1998

AĞAOĞLU, Ahmet, Serbest Fırka Hatıraları, İletişim Yay., İstanbul 1994

ALBAYRAK, Mustafa, Türk Siyasi Tarihinde Demokrat Parti (1946- 1960), Phoenix Yay.
Ankara 2004

ALYOT, Halim, Türkiye’de Zabıta (Tarihi Gelişimi ve Bugünkü Durumu), Kanaat Basım
Evi, Ankara 1947

AHMAD, Feroz, Modern Türkiye’nin Oluşumu, Kaynak Yay., İstanbul 1999

AHMAD, Feroz, Demokrasi Sürecinde Türkiye (1945-1980), Hil Yay. , İstanbul 1996

AHMAD, Feroz, Bedia, Türkiye’de Çok Partili Politikanın Açıklamalı Kronolojisi(1945-
1971), Bilgi Yayınevi, Ankara 1976

AKŞİN, Sina, Kısa Türkiye Tarihi, İş Bankası Yay, İstanbul 2009

AYDEMİR, Şevket Süreyya, İkinci Adam(1938- 1950), C.2, Remzi Kitap evi, İstanbul
1991

AYDEMİR, Şevket Süreyya, İhtilâlin Mantığı, Remzi Kitap evi, İstanbul 1973

ATILGAN, Gökhan, Behice Boran, Yordam Yay., İstanbul 2007

BALİ, Rıfat N., Cumhuriyet Yıllarında Türkiye Yahudileri Bir Türkleştirme Serüveni (1923-
1945), İletişim Yay., İstanbul 1999

BAŞAR, Ahmet Hamdi, Demokrasi Buhranları, Türkiye Basım evi, İstanbul 1956

BAHAR, Halil İbrahim, Poliste Demokrasi ve İnsan Hakları, Türk Demokrasi Vakfı Yay.,
Ankara 1998

BARUTÇU, Faik Ahmet, Siyasi Hatıralar, C.1, Yüzyıl yay. Ankara 2001

BERKES, Niyazi, Unutulan Yıllar, İletişim Yay., İstanbul 1997

BİBEROĞLU, M. Kemal, Demokrat Parti ve Sonrası Anılarım, Demokratlar Kulübü Yay.
Ankara 1997

BİLA, Hikmet, CHP, Doğan Yay., İstanbul 1999

BURAN, Hasan, Seçim Sistemleri ve Türkiye İçin Yeni bir Seçim Sistemi Önerisi, Siyasal
Kitap evi Ankara 2005

BURÇAK, Rıfık Salim, Türkiye'de Demokrasiye Geçiş (1945- 1950), 1954

BORATAV, Korkut, Türkiye İktisat Tarihi(1908- 2007), İmge Yay., Ankara 2009

ÇAVDAR, Tefik, Tefik Çavdar, Türkiye'nin Demokrasi Tarihi(1830- 1950) İmge Yay.
Ankara 1995

ÇAVDAR, Tefik, Müntehib-i Saniden Seçmene, V Yay.,Ankara 1987

CAHA, Ömer, Sivil Toplumlar, Aydınlar ve Demokrasi, İz Yay., İstanbul 1999

ÇUMRALI, Sedat, Milli Korunma Kanunu, Ulusal Matbaası, Ankara 1943

DEMİRSOY, Ramazan N., Demokrasi Oyununda Figürandım, Bayrak Yay., İstanbul 1997

ERDEN, Ali Fuad, İsmet İnönü, Bilgi Yayın evi Ankara 1999

EKİNCİ, Necdet, II. Dünya Savaşından Sonra Türkiye de Çok Partili Düzene Geçişte
Dış Etmeler, Toplumsal Dönüşüm Yay., İstanbul 1997

ERSAN, Gürbüz, Türkiye’de Sosyal Güvenlik, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yay.
İstanbul 1987

ERTUGRUL, N. İter, Cumhuriyet Tarihi, (1923- 2008), ODTU Yay., Ankara 2009

GİRİTLİOĞLU, Fahir, Türk Siyasi Tarihinde Cumhuriyet Halk Partisinin Mevki, Ayyıldız
Matbaası, Ankara 1965

GÜZEL, M. Şehmuz, Türk Usulü Demokrasi, Doruk Yay., Ankara 1997

GÜRCAN, YILMAZ, Cumhuriyet Halk Partisi (1923-1946), Alfa Yay, İstanbul 2001

GÜRKAN, Nilgün, Türkiye’de Demokrasiye Geçişte Basın (1945-1950), İletişim Yay.
İstanbul 1998

GÜNAL, Erdoğan, Türkiye de Demokrasinin Yüz Yıllık Serüveni, Kara kutu Yay.
İstanbul 2009

GÜNEŞ, Turan, Türk Demokrasisinin Analizi, Ümit Yay., Ankara 1996

GOLOĞLU, Mahmut, Demokrasiye Geçiş (1946- 1950), Kaynak Yay., İstanbul 1982

GOLOĞLU, Mahmut, Milli Şef Dönemi(1939-1945), Kalite Matbaası, Ankara 1974

İNÖNÜ, Erdal, Anılar ve Düşünceler, Yorum yay. Yayına Hazırlayan: Yaprak Zihni oğlu
İstanbul 1999

İNUGUR, Nuri, Türk Basın Tarihi, Gazeteciler Cemiyeti Yay, İstanbul 1992

KARPAT, Kemal H., Türk Demokrasi Tarihi, Sosyal, Kültürel, Ekonomik Temeller
Alfa Yay. İstanbul 1996

KARPAT, Kemal H., Osmanlıdan Günümüze Asker ve Siyaset, Timaş Yay. İstanbul 2010

- KARAOSMANOĞLU, Yakup Kadri, Politikada 45 yıl, Bilgi Yayın evi, Ankara 1968
- KARABEKİR, Kazım, Günlükler (1906- 1948), C.2, Yayına Haz. Yücel Demirel, Yapı Kredi Yay. İstanbul 2009
- KARATEPE, Şükrü, Tek Parti Dönemi, İz Yayıncılık, İstanbul 1997
- KABASAKAL, Mehmet, Türkiye’de Siyasi Parti Örgütlenmesi, Tekin Yay. İstanbul 1991
- KACMAZOĞLU, H. Bayram, Demokrat Parti Dönemi Toplumsal Tartışmaları, Birey Yay., İstanbul 1988
- KOÇAK, Cemil, Türkiye’de Milli Şef Dönemi, C.2, İletişim Yay. İstanbul 1996
- KOÇAK, Cemil, Siyasi Tarih (1923- 1950), Türkiye Tarihi, C.IV, Cem Yay., İstanbul 2000
- KOÇAK, Cemil, Türkiye’de İki Partili Siyasi Sistemin Kuruluş Yılları (1945- 1950), İkinci Parti, C.1, İletişim Yay. Ankara 2010
- KİTAPÇIĞİL, Vefik, Vali Kitapçığı’ın Anıları, Lebin Yalın Yay. 1993
- KİLİ, Suna, 1960- 1975 Döneminde Cumhuriyet Halk Partisinde Gelişmeler, Boğaziçi Üniversitesi Yay. İstanbul 1976
- LEWİS, Bernard, Modern Türkiye’nin Doğusu Çeviren. Metin Kıratlı, TTK. Yay. Ankara 2004
- NADİ, Nadir Perde Aralığından, Çağdaş Yay. İstanbul 1979
- ORAL, Fuat Süreyya, Cumhuriyet Basın Tarihi (1923- 1973), Sanayi Nefise Matbaası, Ankara 1973
- ÖZ, Esat, Tek Parti Yönetimi ve Siyasal Katılım, Gündoğan Yayınları, Ankara 1992

- ÖZBUDUN, Ergun, Türk Siyasi Hayatı, Anadolu Üniversitesi Yay., Eskişehir 2009
- ÖKTE, Faik Varlık Vergisi Faciası, Nebioğlu Yayınevi İstanbul 1951
- ÖYMEN, Altan, Bir Dönem Bir Çocuk, Doğan Kitapçılık, İstanbul 2002
- PAMUKOĞLU, Arif Hikmet, Türkiye’de Demokrasi, Nurgök Mat. İstanbul 1961
- SERTEL, Zekeriya, Hatırladıklarım (1905- 1950), Yaylacık Matbaası, İstanbul 1968
- SENCER, Muzaffer, Türkiye’de Siyasal Partilerin Sosyal Temelleri, May Yay. İstanbul 1974
- SÜMER, Haluk Hadi, İş Hukuku, Mimoza Yay. Konya 2008
- ŞAPOLYO, Enver Berhan, Türk Gazeteciliği Tarihi, Güven Matbaası, Ankara 1971
- TALAS, Cahit, Türkiye’nin Açıklamalı Sosyal Politika Tarihi, Bilgi Yayınevi, İstanbul 1992
- TUNCAY, Mete, Türkiye Cumhuriyetinde Tek Parti Yönetiminin Kurulması (1923-1931),
Yurt Yayınları, Ankara 1981
- TUNCER, Erol, Osmanlıdan Günümüze Seçimler (1877-1999), TESAV Yay. Ankara 2002
- TUNAYA, Tarık Zafer, Türkiye’de Siyasi Partiler, İstanbul 1952
- TOPUZ, Hıfzı, 100 Soruda Türk Basın Tarihi, Gerçek Yayınevi, İstanbul 1973
- TOPUZ, Hıfzı, Türk Basını, Remzi Kitapevi, İstanbul 2003
- TOKER, Metin, Tek Partiden Çok Partiye (1944- 1950), Bilgi Yay., Ankara 1990
- TOMBUŞ, İhsan, Politikada 41 Yıl, İzgi Yay., Ankara 1999
- TÖR, Vedat Nedim, Yıllar Böyle Geçti, Yapı Kredi Yay., İstanbul 1999

TÖKİN, İsmail Hüsrev, Cumhuriyet Halk Partisinin Dünya ve Cemiyet Görüşü, Ülkü Yay.,
Ankara 1949

TUNCAY, Suavi, Parti içi Demokrasi ve Türkiye, Gündoğan Yay. Ankara 1996

TİMUR, Taner, Türkiye’de Çok Partili Hayata Geçiş, İletişim Yay. , Ankara 2003

TOY, Hakan, Elmacı Defne, Kronolojik Türkiye Tarihi, Karma Yay., İstanbul 2007

URAN, Hilmi, Hatırlarım, Ankara 1959

UYAR, Hakkı, Tek Parti Dönemi ve Cumhuriyet Halk Partisi, Boyut Yay. İstanbul 1999

ÜNAL, Oğuz, Türkiye’de Demokrasi’nin Doğuşu, Milliyet Yay. İstanbul 1994

YALMAN, Ahmet Emin, Yakın Tarihte Gördüklerim ve Geçirdiklerim,(1945- 1970) , C.IV,
İstanbul 1970

YETKİN, Çetin, Türkiye de Tek Parti Yönetimi(1930-1945), Altın Kitaplar yay.1983

YETKİN, Çetin, Karşı Devrim, Otopsi Yayınları, İstanbul 2003

YEŞİL, Ahmet, Türkiye’de Çok Partili Hayata Geçiş, Kültür Bakanlığı Yay. Ankara 1988

YILMAZ, Tuncay, Emniyet Teşkilatı Kanunu İle Polis Vazife ve Salâhiyetleri Kanunu,
Ankara 1988

ZÜRCHER, Erik Jan, Modernleşen Türkiye’nin Tarihi, İletişim Yay., İstanbul 2002
Çeviren: Yasemin Saner Gönen

B. MAKALELER

AKŞİN, Sina, , “Atatürk Döneminde Demokrasi”, A.Ü. S. B. F. Dergisi, C.47, S. 1-2, 1992

CİN, Halil, “ Türk Demokrasi ve Kalkınma Tarihinde 14 Mayıs 1950 ve 27 Mayıs 1960 Dönemeçleri Sempozyumu Açılış Konuşması”, S.Ü. ATA Dergisi, S.3,(Editör: Yaşar Semiz) Konya 1992

DERBİL, Süheyp, “Yayım Hürriyeti ve Basın Polisi” A. Ü. Hukuk Fakültesi Dergisi, C.2, S.2-3, 1945

DİRLİK, Sait, “ Türkiye’ de Sosyal Güvenlikle İlgili Bazı Düşünceler”, A. Ü. S. B. F. Dergisi, C.XL, No:1- 4, 1985

DİCLELİ, Vedat, “ Sosyal Güven”, Ülkü, C.8, S.84, 1945

DİKMEN, M. Orhan, “ Milli Korunma Kanununda yapılan Tadilat”, İ. Ü. İ. F. Mecmuası, C.2, S.2, 1941

ERTUG, Hasan Refik, “ Cemiyetler Kanundaki Değişiklik”, Siyasi İlimler Mecmuası, S.185, 1946

ERTUG, Hasan Refik, “Basın Vasıtasıyla İşlenen Hakaret Suçları”, Sosyal Bilgiler Okulu Dergisi, C.1, S. 3, 1945

ERTUG, Hasan Refik, “Üniversiteler Kanunu Münasebetiyle”, Siyasi İlimler Mecmuası, S.183, Haziran 1946,

ERDOGAN, Mahmut, “ İktidar ve Muhalefet “, Bayrak, S.33, Mart 1974

FER, Muhlis, “ Demokrasi ve Öğretim”, Siyasi İlimler Mecmuası, S.162, Eylül, 1946

FENİK, Mümtaz Faik, “ Halkçı İdarenin Fazileti”, Ayın Tarihi, S.139,1945

GÜRSOY, Nilüfer, “ 14 Mayıs 1950 Öncesi-Sonrası ”, S. Ü. ATA Dergisi, (Editör: Yasar Semiz), S.3, Konya 1992

MAKAL, Ahmet, “Türkiye’ nin İlk İş Kanunu, 1936 Tarihli ve 3008 Sayılı Yasa”, TES-İŞ Dergisi, Ağustos 2003

ÖNER, Hamdi, ” Matbuat Suçları Üzerine Bir İnceleme”, Adalet Dergisi, S.9, Eylül 1949

ULMAN, Haluk, Sander, , “Türk Dış Politikasına Yön Veren Etkenler (1923- 1968) “, A.Ü. S. B. F. Dergisi, C. XXVII, No:1, Mart 1972

SİRER, Reşat Şemsettin, “Üniversitelerin Muhtarlığı”, Ülkü, C.9, S. 108, 16 Mart 1946

SİRER, Reşat Şemsettin, “ Üniversiteler Kanunu”, Ülkü, , C.10, S.11, 16 Haziran 1946

ŞAHİN, Eyüp, “Türk Zabıta Yapılanmasının Tarihi Gelişimi”, Polis Dergisi, S.38, 2004

TUGLUOĞLU, Fatih, “Tek Parti Döneminde Hükümet Memur Dayanışması”, A.Ü. Atatürk Yolu Dergisi, Kasım, 2001

YILMAZ, Mustafa, Doganer, “ 1961-1973 Yılları Arasında Bakanlar Kurulu Kararı İle Yasaklanan Yayınlar”, A.Ü. , Atatürk Yolu, C.10, S.37-38, 2006

YAZICI, Nurşen, “ 1930’a Kadar Basının Durumu ve 1931 Matbuat Kanunu”, A.Ü. Atatürk Yolu, C.5, S.18, 1996

C. RESMİ VE SÜRELİ YAYINLAR, DERGİLER

TBMM T.D., C.1, 1946

TBMM T.D., C.21, 1946

TBMM T.D., C.24, 1946

TBMM Z.C, C.8, 1940

TES-İŞ Dergisi, Ağustos 2003

Polis Dergisi, S.38, 2004

Düstur, Üçüncü Tertip, C.21, 1940

Düstur, Üçüncü Tertip, C.27, 1946

Sicili Kavanin, C.27, 1946

Ayın Tarihi, (1945-1946)

İDARE, (1942)

A. Ü. Atatürk Yolu Dergisi, (1996, 2001, 2006)

Siyasi İlimler Mecmuası,(1946)

Sosyal Bilgiler Okulu Dergisi,(1945)

Adalet Dergisi, (1949)

S.Ü. ATA Dergisi, (1992)

A.Ü. S. B. F. Dergisi, (1972)

İ. Ü. İ. F. Mecmuası, (1941)

Bayrak, (1974)

Ülkü, (1945, 1946)

A. Ü. Hukuk Fakültesi Dergisi,(1945)

A.Ü. S. B. F. Dergisi, (1985, 1992)

D. GAZETELER

AKŞAM (1946)

ANT (1946)

BUGÜN (1946)

CUMHURİYET (1946)

HABER (1946)

HALKIN SESİ (1946)

PORSUK (1946)

SON POSTA (1941, 1946)

SON TELGRAF (1943, 1946)

TAN (1940, 1943)

TASVİR (1946)

ULUS (1946)

VAKİT (1940, 1946)

VATAN (1946)

YENİ SABAH (1940, 1941, 1942, 1943, 1944,1946)

YENİ ASIR (1946)

E. TEZLER

BAKACAK, Alper, “İkinci Dünya Savaşı Döneminde Ulus Gazetesinin İç Ve Dış Politika Değerlendirmeleri”, Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisan Tezi, Ankara 2002

KİRMAN, Emin, Çok Partili Döneme Geçiş Süreci ve Türk Siyasal Kültüründe Muhalefet Olgusunun Gelişimi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalı, Isparta, 2006

YETİM, Gül, “1939- 1950 Arasında Türkiye’deki Sosyo- Ekonomik Durumun Çok Partili Hayata Etkileri”, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2006

YEL, Serkan, “ Varlık Vergisi Karşısında Azınlıkların Tutumu”, Dumlupınar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Kütahya 2009

F. İNTERNET KAYNAKLARI

<http://www.turkcebilgi.com/halkevleri/ansiklopedi>

<http://www.turkcebilgi.com/dergisi/ansiklopedi#ansiklopedi>

http://www.rifatbali.com/images/stories/dokumanlar/hizmet_gazetesi.pdf